

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ

Αποτύπωση του Οικονομικού Κλίματος του Ν. Ηρακλείου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΩΡΙΤΗ Α.Μ 4053

ΓΟΥΔΗ ΚΕΛΛΥ Α.Μ.4055

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Δρ. ΚΟΥΡΓΙΑΝΤΑΚΗΣ ΜΑΡΚΟΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2015

EMBLAZONMENT OF THE ECONOMICAL CLIMATE IN THE DISTRICT OF HERAKLEION

Copyright ©

Γουδή Κέλλυ , Χωρίτη Βασιλική 2015

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του ΤΕΙ Κρήτης δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία με θέμα την αποτύπωση του οικονομικού κλίματος στο Νομό Ηρακλείου πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της πτυχιακής εργασίας του τμήματος Διοίκηση Επιχειρήσεων στο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης. Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε πολύ το κοινό το οποίο μας βοήθησε να φέρουμε εις πέρας αυτή την έρευνα και να βγάλουμε κάποια αποτελέσματα, και κυρίως τον Δρ.Κουργιαντάκη Μ. για την πολύτιμη και σημαντική καθοδήγηση του.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία θα εξετάσει το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης ,που επηρεάζει όλη την Ελλάδα, και συγκεκριμένα στο νομό Ηρακλείου της Κρήτης. Αρχικά θα αναφέρει το ιστορικό όλων των πτωχεύσεων που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα. Στην συνέχεια θα μελετήσει πως αυτό επιδρά στην καθημερινότητα αλλά και την υγεία των πολιτών και των επιχειρήσεων. Επίσης, θα αναλυθούν οι απόψεις του λαού και η αντιμετώπιση τους στην Ελλάδα της κρίσης. Τέλος, θα αναφερθούν κάποιες προτάσεις «επιβίωσης» σε μια χώρα εν καιρώ κρίσης.

ABSTRACT

This project will examine the effect of the economic crisis that affects all of Greece and specifically the county of Heraklion, Crete. Firstly it will state the history of all the bankruptcies that took place in the country of Greece. Consequently it will study how it affects everyday life and health of citizens and the businesses. Also, the project will analyze the views of the people and how they face the crisis in Greece. Lastly, it will mention some proposals for «survival» in a country in time of crisis.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ABSTRACT.....	4
Εισαγωγή.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	8
1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	8
1.2 Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	8
1.3 ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΤΩΧΕΥΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ	14
2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	14
2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗ ΚΡΗΤΗ.....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	21
3.1 ΠΩΣ ΕΠΗΡΕΑΖΕΤΑΙ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	21
3.2 ΠΩΣ ΕΠΗΡΕΑΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	31
3.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΓΕΙΑ.....	33
3.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΚΛΙΜΑ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ.....	37
4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	37
4.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	38
4.3 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	60
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	63
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι : ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....	67

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι πλέον σύνηθες η κρίση του 2008 να ταυτίζεται με την κατάρρευση της Lehman Brothers μιας επενδυτικής τράπεζας που λειτούργησε επί 148 χρόνια, που δεν πτοήθηκε από έναν εμφύλιο πόλεμο, δύο παγκόσμιους πολέμους, από το Κραχ του 1929, καθώς και από τις υπόλοιπες κρίσεις που έπληξαν την Wall Street συνολικά. Αν και η κρίση του 2008 δεν ξεκίνησε από τη Lehman Brothers, η κατάρρευσή της συγκλόνησε ολόκληρο τον κόσμο και τον ανάγκασε να αποδεχθεί ότι η μετα-πολεμική εποχή είχε τελειώσει και μια νέα περίοδος γενικευμένης ανασφάλειας την είχε διαδεχθεί (Durden, 2011).

Αφήνοντας τη Lehman Brothers να καταρρεύσει, η αμερικανική κυβέρνηση έδωσε τη χαριστική βολή στην «ηρωική» εποχή – μια εποχή που χαρακτηρίστηκε από την ακλόνητη πίστη στη σοφία των αγορών και στην ανίκητη ισχύ της Wall Street. Σπάνια η ανθρωπότητα δοκιμάζεται σε τέτοια μεγάλη κρίση. Το 1929 ήταν μια τέτοια στιγμή. Το 2008 ήταν η επόμενη. Πολλά ειπώθηκαν, ακόμα περισσότερα γράφτηκαν και θα γραφτούν για το 2008. Το βέβαιο είναι ότι κανείς δεν θα ξεχάσει εκείνες τις μέρες και τον τρόπο που όλα άλλαξαν: για πρώτη φορά μετά το 1929, προνομιούχοι και μη φοβήθηκαν το ίδιο, οι λίγοι εναπομείναντες αντιφρονούντες (που κι αυτοί είχαν, κατά βάθος, πιστέψει ότι δεν θα ζούσαν για να δουν να πραγματώνεται η προφητεία τους πως ο καπιταλισμός θα αυτοκαταστραφεί) αναθάρρησαν, οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι άρχισαν να ξεσκονίζουν βιβλία και ιδέες που είχαν από καιρό βάλει στην άκρη, οι αντιπολιτευόμενοι με τρόπο προέβλεψαν πως θα κληθούν να είναι εκείνοι οι οποίοι θα πρέπει να δώσουν λύσεις, οι μετανάστες εγκατέλειψαν το Λονδίνο, το Δουβλίνο, τα Εμιράτα ψάχνοντας για δουλειά σε χώρες φτωχότερες αλλά πιο σίγουρες. Στο μεταξύ, πάνω από 50 εκατομμύρια άνθρωποι έχασαν τις δουλειές τους στις αναπτυσσόμενες χώρες, τουλάχιστον 10 εκατομμύρια Αμερικανοί, Βρετανοί και Ιρλανδοί ένωσαν την ντροπή της κατάσχεσης του σπιτιού τους, ενώ στον «αναπτυσσόμενο Νότο» και στην Ανατολική Ασία προστέθηκαν πάνω από 500 εκατομμύρια άνθρωποι στο σύνολο όσων βρίσκονται και επίσημα κάτω από τα όρια της φτώχειας. Τις μέρες του Σεπτεμβρίου του 2008 ο καπιταλισμός, για άλλη μία φορά, έφτασε στο όριο της κατάρρευσής του. Και για άλλη μια φορά σώθηκε από τα κράτη τα οποία, υποτίθεται, είχε «υπερβεί» και τα οποία τον κρατούσαν «πίσω» (Bowles et al, 1986).

Ξαφνικά, οι πολιτικοί έχοντας την αυταπάτη ότι ο ρόλος τους ήταν να περιορίσουν το κράτος, να λειτουργούν ως μάντζερ που δουλειά τους είναι να ισοσκελίζουν τα λογιστικά βιβλία του δημοσίου (έστω και με τη βοήθεια της Goldman Sachs), βρέθηκαν να κυβερνούν μια χώρα αντιμέτωποι με καταστάσεις τις οποίες αγνοούσαν. Εκεί που ισχυριζόντουσαν ότι «τα κρατικά ταμεία δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν» σε αυξήσεις συντάξεων ή μερικά εκατομμύρια παραπάνω για τα σχολεία ή τα νοσοκομεία, ξαφνικά κατέληξαν να δίνουν καθημερινά δεκάδες δισεκατομμύρια στις τράπεζες, στην General Motors, στις κραταιότερες των ασφαλιστικών εταιρειών (Carnara, 2007).

Τα δύο χρόνια που πέρασαν από την αρχή της κρίσης του 2008, έγιναν γνωστά δύο πράγματα. Αρχικά, ότι το κράτος και οι τράπεζες είναι αλληλένδετες και αποτελεί μύθο η άποψη ότι το κράτος είναι ο εχθρός του ιδιωτικού τομέα. Δεύτερον, ότι αν και το κράτος μπορεί να σώσει τον καπιταλισμό, η κρίση παροδικά επεκτείνεται παγκοσμίως και παίρνει άλλες μορφές, καταστρέφει τις «ζωές των άλλων», εκείνων που νόμιζαν ότι είχαν ανοσία στις κρίσεις του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ένας κόσμος σε κατάσταση εναγώνιας απορίας διατυπώνει θεωρίες για το τι του συνέβη. Κάθε μεγάλη κρίση, όπως εκείνη του 1770, του 1848, του 1929 κλπ., γεννά κάποιες νέες, μεγάλες, σημαντικές θεωρίες. Η κοινωνική κρίση στις αρχές της βιομηχανικής επανάστασης γέννησε τον Adam Smith, το 1848 μας έφερε τον Marx, το 1929 εφοδίασε τον κόσμο με τη σκέψη του Keynes. Παρομοίως, περιμένει κανείς ότι νέες θεωρίες θα γεννηθούν και με την κρίση του 2008 (Brenner, 1998).

Υπάρχουν πολλές εξηγήσεις του φαινομένου της κρίσης που ήρθε στην Ελλάδα. Οι πιο δημοφιλείς από αυτές παρατίθενται στην Ενότητα 2.1. Οι «εξηγήσεις» αυτές είναι εν μέρει αληθείς και αγγίζουν κάποια σημαντική πτυχή της Κρίσης. Καμία από αυτές όμως δεν επισημαίνει τη βασική αιτία της ολοκληρωτικής Κατάρρευσης της Μεταπολεμικής Εποχής που εξηγεί ταυτόχρονα την κρίση του 2008, την πτώχευση της Lehman Brothers, τη μετάδοση της Κρίσης στην Ευρώπη, τη δική μας κρίση χρέους κλπ. – γι' αυτό και η λέξη «εξηγήσεις» παρατίθεται σε εισαγωγικά. Με λίγα λόγια, όλες οι εξηγήσεις που αναφέρονται δεν είναι παρά συμπτώματα του προβλήματος, αντί για αίτιά του. Κρίνεται απαραίτητο να γίνει αναφορά σε αυτές πριν παραθέσουμε τη βαθύτερη εξήγησή τους (Kotz, 2009).

Η παρούσα εργασία εξετάζει το οικονομικό κλίμα του Ν. Ηρακλείου σε σχέση με τη χρηματοπιστωτική κρίση που πλήττει την Ελλάδα από το 2008. Το πρώτο κεφάλαιο δίνει τον ορισμό της οικονομικής κρίσης, αναφέρεται στις απαρχές της και δίνει το ιστορικό των πτωχεύσεων στο ελληνικό κράτος. Το δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζει ερευνητικά δεδομένα σχετικά με το πώς η οικονομική κρίση επηρέασε την οικονομία της Κρήτης. Το τρίτο κεφάλαιο, εξετάζει τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, σε κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό επίπεδο. Το τέταρτο κεφάλαιο, παρουσιάζει την έρευνα καθώς και την ανασκόπηση των αποτελεσμάτων του οικονομικού κλίματος στον νομό Ηρακλείου. Η εργασία ολοκληρώνεται με συμπεράσματα τα οποία εξάγονται από την ανάλυση των ως άνω ζητημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Οικονομική κρίση είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας, ήτοι των διαφόρων μακροοικονομικών μεγεθών της οικονομίας, όπως το εθνικό προϊόν, οι τιμές, η απασχόληση, οι επενδύσεις κ.λπ. Ο βασικότερος δείκτης οικονομικής δραστηριότητας είναι οι επενδύσεις, συμπαρασύρουν μαζί τους τα υπόλοιπα οικονομικά μεγέθη καθώς αυξομειώνονται (Crotty, 2000).

Η οικονομική κρίση αποτελεί τη μία από τις δύο φάσεις των οικονομικών διακυμάνσεων και συγκεκριμένα τη φάση της καθόδου, όταν δηλαδή η οικονομική δραστηριότητα βρίσκεται σε μια συνεχή συρρίκνωση (Darvas et al, 2011b).

Οι οικονομικές διακυμάνσεις ορίζονται ως οι διαδοχικές αυξομειώσεις της οικονομικής δραστηριότητας μέσα σε μια οικονομία. Λέγονται αλλιώς και κυκλικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι. Οι Άγγλοι αποδίδουν το φαινόμενο με τον όρο «business cycles», ακριβώς για να δώσουν έμφαση στην ιδιαίτερη βαρύτητα των επενδύσεων στην εξέλιξη του οικονομικού κύκλου. Από πολύχρονες στατιστικές παρατηρήσεις διαπιστώθηκε ότι οι οικονομικοί κύκλοι διαρκούν περίπου από 7 έως 11 χρόνια (Maniatis, 2012a).

1.2 Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Είναι πλέον αναμφισβήτητο γεγονός ότι η παγκόσμια οικονομική κρίση επηρεάζει τη διεθνή οικονομία σε όλες τις εκφάνσεις και διατρέχει εγκαρσίως όλα τα κράτη, επιδρώντας πρωταρχικά στις μονάδες παραγωγής. (Galbraith, 2011).

Το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης έχοντας ως αφετηρία το 2007 τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής έπληξε σε μεγάλο βαθμό τον τομέα των κατασκευών. Με αποτέλεσμα το 2008 να επεκταθεί και στην Ευρώπη. Σήμερα οι ΗΠΑ παράγουν σχεδόν το ¼ του παγκόσμιου προϊόντος αφού το ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν) τους το 2007 ανήλθε σε 13,8 τρις δολάρια, έναντι 54,6 τρις του διεθνούς προϊόντος. Αρκετές αμερικάνικες πολυεθνικές δραστηριοποιούνται εκτός συνόρων (κυρίως στην Κίνα και τις Ινδίες) θα συμπεράνουμε ότι οι ΗΠΑ συμβάλλουν σχεδόν στο 35,00% της ετήσιας διεθνούς παραγωγής. Αυτός είναι και ο κυριότερος λόγος για τον οποίο τα μακροοικονομικά προβλήματα των Ηνωμένων Πολιτειών επηρεάζουν άμεσα και έμμεσα τον υπόλοιπο κόσμο (Glyn, 1975).

Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση εμφανίστηκε μετά το ξέσπασμα των μεγάλων προβλημάτων στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης

και την απερίσκεπτη χρήση δομημένων επενδυτικών προϊόντων που εξαρτιόνταν άμεσα από τη δυνατότητα αποπληρωμής των δανείων από τα οποία παράγονταν. Τα δάνεια αυτά χορηγούνταν χωρίς εγγύηση σε οικογένειες με ιδιαίτερα χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα, σε πολλές περιπτώσεις χαμηλόμισθες οικογένειες. Η μετατροπή των επισφαλών δανείων σε εμπορεύσιμους τίτλους και σε σύνθετους επενδυτικούς τίτλους, η προσπάθεια απομάκρυνσης του πιστωτικού κινδύνου από τις τράπεζες είχε ως αποτέλεσμα μία σειρά αλυσιδωτών αντιδράσεων στον αμερικανικό και ευρωπαϊκό τραπεζικό και κτηματομεσιτικό τομέα (Kotz, 2003).

Οι επενδυτές των τελευταίων στη σειρά έκδοσης τίτλων είχαν και το μεγαλύτερο κίνδυνο, συνεπώς εισέπρατταν και μεγαλύτερες απολαβές από τόκους. Καθώς τα επιτόκια ανέβαιναν πολλοί δανειολήπτες δεν μπορούσαν να φέρουν εις πέρας τις συμβατικές τους υποχρεώσεις. Στα τέλη του 2007 οι πλειστηριασμοί των υποθηκευμένων ακινήτων διαδέχθηκαν ο ένας τον άλλον και ένα μεγάλο μέρος του αμερικανικού πληθυσμού έμεινε στο δρόμο. Οι καταθέτες έσπυσαν στα γκισέ των τραπεζών για να κάνουν ανάληψη των χρημάτων τους με αποτέλεσμα οι τράπεζες να ξεμείνουν από ρευστό. Εκείνες που είχαν πολλά δομημένα προϊόντα στην κατοχή τους κατέρρευσαν. Κατά την έκθεση της αμερικανικής Συγκλήτου, γνωστή ως Levin – Coburn Report, η κρίση οφειλόταν στην ανάληψη υψηλών κινδύνων, στα σύνθετα χρηματοπιστωτικά προϊόντα, σε συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ επενδυτών και χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και τις αμέλειες των ρυθμιστικών αρχών και των οργανισμών πιστοληπτικής ικανότητας (Marquetti et al, 2010).

Μεγάλο μερίδιο ευθύνης για την πρωταρχική δημιουργία και εξάπλωση της κρίσης στην Ευρωζώνη και ιδίως στην Ελλάδα έχουν οι οργανισμοί αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας (ΟΑΠΙ), οι τρεις πιο σημαντικοί των οποίων είναι αμερικανικοί: Moody's Investors Service· Standard & Poor's· και Fitch Ratings. Οι τρεις μαζί κατέχουν τα 90,00% της παγκόσμιας αγοράς αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας. Οι αξιολογήσεις των ΟΑΠΙ μπορούν να αφαιρέσουν εκατομμύρια από την αξία μετοχών και ομολόγων, καθώς και να αυξήσουν το κόστος δανεισμού για τις επιχειρήσεις ή τις κυβερνήσεις που βαθμολογούνται χαμηλά. Συμπερασματικά οι αξιολογήσεις πιστοληπτικής ικανότητας επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη λειτουργία των αγορών, την αφοσίωση καθώς και την εμπιστοσύνη των επενδυτών και των καταναλωτών (Gros and Mayer, 2011).

1.3 ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΤΩΧΕΥΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η διερεύνηση της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας βοηθάει να δοθεί η ερμηνεία πιο αποτελεσματικά στα σημερινά φαινόμενα και να προβλεφθούν οι μελλοντικές πολιτικές εξελίξεις. Η εμπλοκή του διεθνούς παράγοντα στην εσωτερική ζωή της Ελλάδας, οικονομικής και πολιτικής, εμφανίζεται από τα πρώτα χρόνια της ελληνικής επανάστασης και συνεχίζεται ως τις μέρες μας. Η ευθύνη ωστόσο για τις ιμπεριαλιστικές επεμβάσεις επηρεάζει αρχικά την ελληνική ιθύνουσα τάξη (αριστοκρατική και αστική) και τους πολιτικούς της εκπροσώπους που κυβερνούν από τη μέρα της «ανεξαρτησίας» του μέχρι σήμερα (Krimpas, 2010).

Η πρώτη επίσημη ελληνική πτώχευση γίνεται το 1827, πριν ακόμη αναγνωρισθεί το « Βασίλειον της Ελλάδος», όταν η ελληνική διοίκηση του Ιωάννη Καποδίστρια αδυνατεί να πληρώσει τα τοκοχρεολύσια των «δανείων της Ανεξαρτησίας». Από τότε, το ελληνικό αστικό κράτος θα κηρύξει πτώχευση τρεις ακόμη φορές (1843,1893/97,1932) (Kotz, 2008).

➤ Η πρώτη πτώχευση του 1827

Η αναγνώριση της ελληνικής ανεξαρτησίας ήταν προϊόν των πολεμικών επιτυχιών των ελλήνων κυρίως από το 1821 ως το 1824, του φιλελληνικού κινήματος αλλά και του ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων της εποχής. Το πρωτόκολλο του Λονδίνου του 1830 αποτελεί έναν «έντιμο» συμβιβασμό για τα συμφέροντα τους. Το νεοϊδρυθέν ελληνικό προτεκτοράτο υπήρξε δέσμιος του διεθνούς συστήματος ασφαλείας αλλά και του βρετανικού χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου (de Grauwe, 2011).

Οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι του Λονδίνου κατέβαλλαν το 1824 και 1825 τα περιβόητα «δάνεια της ανεξαρτησίας» με επαχθείς όρους για τους επαναστατημένους Έλληνες. Ελάχιστο ποσό των δανείων δαπανήθηκε για τις ανάγκες της επανάστασης. Το μεγαλύτερο σπαταλήθηκε στην προπληρωμή τόκων και προμηθειών, στα χρηματιστήρια της Ευρώπης ή σε παραγγελίες πολεμικού υλικού που ποτέ δεν έφτασαν στην Ελλάδα. Το πιο αβάσταχτο όμως μέτρο που προβλέπονταν για την αποπληρωμή των δανείων ήταν η υποθήκευση των «εθνικών κτημάτων» που είχαν εγκαταλειφθεί από τους Τούρκους ιδιοκτήτες τους (Maniatis, 2012b).

Το 1827 ο Ιωάννης Καποδίστριας απευθύνει έκκληση στις μεγάλες δυνάμεις για χορήγηση νέου δανείου. Ο Κυβερνήτης θεώρησε ότι έτσι θα μπορούσε να ξεπληρώσει ένα μέρος των τόκων των προηγούμενων δανείων και με τα υπόλοιπα να ανορθώσει την κατεστραμμένη ελληνική οικονομία. Οι ξένοι δανειστές δεν είχαν διάθεση να παραχωρήσουν νέα δάνεια στους Έλληνες. Υπό αυτές τις συνθήκες η ελληνική διοίκηση οδηγείται στην πτώχευση (Maniatis and Passas, 2012).

Για την αντιμετώπιση της κατάστασης ο Καποδίστριας στράφηκε σε εσωτερικό κυρίως πρόγραμμα ανοικοδόμησης της οικονομίας που προκάλεσε την αντίδραση τόσο του εξαθλιωμένου λαού που ζητούσε την αναδιανομή των «εθνικών κτημάτων» όσο και των προκρίτων που αισθάνθηκαν ότι παραμερίζονται από τα κέντρα άσκησης της εξουσίας (Laibman, 2010).

➤ Η πτώχευση του 1843

Μέχρι το 1843 η οικονομική ανάκαμψη δεν φαινόταν πουθενά. Η χώρα αδυνατούσε να εκπληρώσει το δημόσιο χρέος της. Οι ξένες δυνάμεις αρνήθηκαν να καταβάλουν την τρίτη δόση του δανείου του 1832. Ο Όθωνας αναγκάστηκε να κηρύξει επίσημη πτώχευση εκλιπαρώντας για νέες πιστώσεις (Mohun, 2006).

Υπό τον φόβο της εισβολής των μεγάλων δυνάμεων και κάτω από την υπόδειξή τους προχωρεί στη μείωση των τακτικών δαπανών που περιλαμβάνει και τις περικοπές μισθών (Shaikh, 1987).

Η διάσκεψη που συνήλθε στο Λονδίνο έθεσε αυστηρούς όρους για την καταβολή των ελληνικών οφειλών, όρισε επιτροπή ελέγχου της ελληνικής οικονομίας και επέβαλε την εκχώρηση όλων των εθνικών πόρων για την εξυπηρέτηση των δανείων. Η οικονομική κρίση έθεσε την βάση για την παρέμβαση στα πολιτικά πράγματα της χώρας ενός στρατιωτικού κινήματος (Weisskopf, 1979).

➤ Το «δυστυχώς επτωχέυσαμεν» του Τρικούπη και ο πόλεμος του 1897

Το 1841 ο Βρετανός πρεσβευτής στην Ελλάδα sir Edmund Lyons δηλώνει: « Μια πραγματικά ανεξάρτητη Ελλάδα είναι παραλογισμός (Kotz, 2003).

Το 1854 ξεσπάει ο Κριμαϊκός πόλεμος ανάμεσα στην Ρωσία και τους άγγλο-γάλλους. Η βαυαρική κυβέρνηση οδηγούμενη από ένα κλίμα εθνικισμού που είχε αναπτυχθεί την εποχή της « Μεγάλης ιδέας» του Κωλέττη, χωρίς ενδοιασμούς στέκεται στο πλευρό του τσάρου χωρίς κανένα αντάλλαγμα εδαφικό ή οικονομικό. Η απάντηση των άγγλο-γάλλων είναι άμεση με αποτέλεσμα τον Μάιο της ίδιας χρονιάς στρατιωτικό σώμα να αποβιβάζεται στον Πειραιά (Shaikh, 2011).

Η χώρα αντιμετωπίζει μια άνευ προηγουμένου κατοχή από τους συμμάχους ενώ μέχρι το τέλος του πολέμου διορίζουν υπουργούς και οι κυβερνήσεις υπέστησαν σκαμπανεβάσματα. Το 1857 δημιουργούν μαζί με ρώσους εκπροσώπους μια επιτροπή Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου που σκοπός της ήταν η ανεύρεση τρόπων πληρωμής των ελληνικών δόσεων του δανείου του 1832. Η επιτροπή αποφασίζει την παραχώρηση των εσόδων του ελληνικού κράτους από τα κυβερνητικά μονοπώλια, τους φόρους του καπνού, τα έσοδα φορολόγησης και τους τελωνειακούς δασμούς (Moseley, 1988).

Από τη δεκαετία του 1860 και έπειτα, η ανάπτυξη της ελληνικής ναυτιλίας, βιομηχανίας και των τραπεζών είχε ως αποτέλεσμα την επαναφορά της πολιτικής συνείδησης της ελληνικής αστικής τάξης. Τα νέα κοινωνικά στρώματα κατατάσσονται πολιτικά γύρω από το κόμμα του Χαρίλαου Τρικούπη και οι παραδοσιακές κοινωνικές κάστες γύρω από τον Δηλιγιάννη (Λάσκος & Τσακαλώτος, 2011).

Όταν ο Τρικούπης αναλαμβάνει την πρωθυπουργία το 1881 από τη μια καταβάλλει προσπάθειες για την σωστή λειτουργία του κράτους από την άλλη στην οικονομική του πολιτική υπηρετεί πιστά τις ανάγκες του μεγάλου κεφαλαίου της εποχής. Το εξωτερικό χρέος όχι μόνο δεν μειώνεται αλλά αυξάνεται λόγω των οικονομικών αποζημιώσεων που χρειάζεται να καταβληθούν στην Τουρκία για την ένταξη της Θεσσαλίας και της Άρτας στην Ελλάδα (ο' Connor, 1984).

Από το 1879 ως το 1890 η χώρα δανείζεται ασταμάτητα ενώ οδηγείται στην παραχώρηση των εσόδων της σε δάνεια με ποσοστά που αγγίζουν το 40,00-50,00%. Ο κρατικός προϋπολογισμός τις χρονιές εκείνες είναι μονίμως ελλειμματικός και το ισοζύγιο πληρωμών αρνητικό. Τη δεκαετία του 1880 το κύριο εξαγωγικό προϊόν, που ήταν η σταφίδα, μειώθηκε η εξαγωγή της σημαντικά εξαιτίας και της ανάκαμψης των γαλλικών εξαγωγών. Η ελληνική οικονομία καταρρέει καθώς τα έσοδα από την εξαγωγή της σταφίδας «παραδίδονταν» στην αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους. Το 1893 ο Τρικούπης αναφωνεί στη βουλή το ιστορικό «Κύριοι, δυστυχώς επτωχεύσαμεν». Ήταν γεγονός η άφιξη μιας ακόμη πτώχευσης του ελληνικού κράτους (WORLD BANK, 2014).

Η χρεοκοπία οδήγησε στις πρώτες εργατικές κινητοποιήσεις και απεργίες με την πιο σημαντική των μεταλλωρύχων του Λαυρίου το 1896. Κυρίως όμως συνέβαλε στην ανάπτυξη μιας εθνικιστικής υστερίας που υποδαυλιζονταν από την «Εθνική Εταιρεία» και την ανοχή ή σύμπραξη της κυβέρνησης Δηλιγιάννη. Ο Δηλιγιάννης προσπάθησε ανεπιτυχώς να έρθει σε συμφωνία με τους ξένους ομολογιούχους των δανείων για συμβιβασμό. Το 1896 ξεσπάει εξέγερση στην Κρήτη εναντίον της Οθωμανικής διοίκησης. Ο πρωθυπουργός, υπό την πίεση της «Εθνικής Εταιρείας» και της κοινής γνώμης ζητάει από τον βασιλιά Γεώργιο την αποστολή ελληνικών στρατευμάτων. Τα στρατεύματα φτάνουν στο νησί τον Φεβρουάριο του 1897. Η Πύλη αντιδρά οργισμένα και στέλνει τον στρατό της κατά μήκος των ελληνοτουρκικών συνόρων ενώ οι μεγάλες δυνάμεις δεν λάμβαναν υπόψη τις

ελληνικές απαιτήσεις. Αντίθετα αποφασίζουν τον ναυτικό αποκλεισμό της Κρήτης (WILKINSON, 1996).

Η Ελλάδα δεν ήταν έτοιμη να αντιμετωπίσει αυτό που επικρατούσε και βρέθηκε θύμα του εθνικιστικού παραληρήματος της « Εθνικής Εταιρείας», που ουσιαστικά ασκούσε την εξωτερική πολιτική, και των επικίνδυνων κυβερνήσεων υπέστη στρατιωτική πανωλεθρία από τον τουρκικό στρατό τον Μάιο του 1897. Ως αποτέλεσμα της ήττας αναγκάστηκε να πληρώσει πολεμικές αποζημιώσεις 4 εκ. τουρκικών λιρών και να δεχθεί νέο Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο για το διογκωμένο εξωτερικό της χρέος. Ο «έλεγχος», εκτός από τη διαχείριση όλων των οικονομικών πόρων του κράτους ανέλαβε να καθορίζει και τη νομισματική πολιτική. Η εθνική κυριαρχία της χώρας είχε δεχθεί ακόμη ένα ισχυρό πλήγμα (Τσακαλογιάννης, 2008).

➤ Η πτώχευση του 1893/97 και η δικτατορία του Μεταξά

Η πτώχευση του 1893/97 είχε ως αποτέλεσμα και την χρεοκοπία του παλιού πολιτικού συστήματος. Με το κίνημα στο Γουδί το 1909 και την επικράτηση του Βενιζέλου εγκαινιάζεται μια νέα περίοδος πολιτικής κυριαρχίας της ελληνικής αστικής τάξης. Το «κίνημα των Φιλελευθέρων» επαγγέλθηκε τον εκσυγχρονισμό του ελληνικού κράτους (Mohun, 2006).

Η οικονομική του πολιτική ωστόσο δεν διέφερε ιδιαίτερα από τις προηγούμενες κυβερνήσεις ή από τα υπόλοιπα αστικά κόμματα της εποχής. Παρά τις επιτυχίες του στην εξωτερική πολιτική με την προσθήκη των «νέων χωρών» ύστερα από τους Βαλκανικούς πολέμους του 1912 - 13 και τον Α' παγκόσμιο ο Βενιζέλος δεν επιχείρησε μια πραγματικά δίκαιη αναδιανομή του πλούτου προς όφελος της εργατικής τάξης και του λαού. Στα χρόνια των κυβερνήσεων του (1910 - 15, 1917 - 20, 1928 - 32) στηρίχθηκε κατά κόρον στον εξωτερικό δανεισμό. Από το 1923 ως το 1932 τα συνεχή δάνεια από το εξωτερικό αυξάνουν το ανυπερέβλητο δημόσιο χρέος της ενώ το ισοζύγιο πληρωμών παρά τις όποιες προσπάθειες παραμένει αρνητικό (Moseley, 1988).

Το 1929 ύστερα από το κράχ του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης οδηγεί στην παγκόσμια οικονομική κρίση. Η κρίση έπληξε την οικονομία της Ελλάδας καθώς οι εξαγωγές καπνού, που είχε αντικαταστήσει τη σταφίδα ως το κύριο εξαγωγικό προϊόν, μειώθηκαν δραματικά εξαιτίας της γερμανικής ύφεσης. Η Γερμανία αποτελούσε πλέον τον κύριο εισαγωγέα του ελληνικού καπνού (Darvas et al, 2011).

Ένα χρόνο πριν, η χώρα είχε επανέλθει στον «κανόνα χρυσού» με σκοπό να προσελκύσει επενδύσεις ξένων κεφαλαίων. Το 1932 η Ελλάδα αναγκάζεται να εγκαταλείψει τον κανόνα αυτό λόγω της υποτίμησης της στερλίνας καθώς και της κατάρρευσης των παγκόσμιων αγορών. Παράλληλα η Αγγλία μέσω του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου και της Δημοσιονομικής Επιτροπής της Κοινωνίας των Εθνών επενέβαινε στις ελληνικές υποθέσεις (Carnara, 2007).

Η Ελλάδα μη έχοντας άλλη επιλογή συνδέει τη δραχμή με το αμερικάνικο δολάριο για να παραμείνει στον «κανόνα χρυσού». Το Σεπτέμβριο του 1931 τα πλήθη καταλαμβάνονται από ξαφνικό και έντονο φόβο οδηγώντας στη «φυγάδευση» 3,6 εκ. δολαρίων στο εξωτερικό από ιδιώτες και τράπεζες. Η κυβέρνηση αναζητά αγωνιωδώς νέα δάνεια χωρίς καμία ανταπόκριση οδηγώντας σε μια μη αναστρέψιμη κατάσταση. Την άνοιξη του 1932 ο Βενιζέλος αναγκάζεται να

εγκαταλείπει καθυστερημένα τον «χρυσό κανόνα» και να υποτιμήσει την δραχμή. Την πρωτομαγιά του 1932 ανακοινώνει στη βουλή την πτώχευση της Ελλάδας και την στάση πληρωμών του εξωτερικού χρέους (Durdan, 2011).

Η στάση πληρωμών έφερε την σχετική μείωση των εξόδων του κράτους καθώς και την μελλοντική ισοσκέλιση των επόμενων προϋπολογισμών. Παρόλα αυτά η κατάσταση που επικρατούσε ήταν δυσχερείς για την εργατική τάξη και τους αγρότες. Η αύξηση της ανεργίας και τα φτηνά μεροκάματα που είχε επιβάλει ο Βενιζέλος οδήγησαν στην εξέγερση των εργατών και σε δεκάδες απεργίες που κορυφώθηκαν αυτής της αιματοβαμμένης πρωτομαγιάς του 1936 στη Θεσσαλονίκη. Αφενός, οι φτωχοί αγρότες που υπέστησαν εκτεταμένες ζημιές από την οικονομική κρίση έβλεπαν ότι το εισόδημά τους μειωνόταν αισθητά και αφετέρου την ενίσχυση των εισοδημάτων των μεγαλογαιοκτημόνων (Varoufakis & Holland, 2011).

Από το 1932 μέχρι το 1936 η πολιτική ζωή χαρακτηρίστηκε από την παρουσία περιστασιακών κυβερνήσεων και στρατιωτικών πραξικοπημάτων. Το αστικό πολιτικό σύστημα μπροστά στην αδυναμία του να διαχειριστεί όλα τα προηγούμενα χρόνια τις οικονομικές δυσκολίες είχε χάσει κατά πολύ το λαϊκό του στήριγμα. Η επιστροφή του βασιλιά Γεώργιου το 1935 έδωσε την ώθηση για την άνοδο στην εξουσία του Ιωάννη Μεταξά, που εγκατέστησε τη βάρβαρη δικτατορία της 4ης Αυγούστου 1936. Ο Μεταξάς επανέλαβε την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους και συμφώνησε σε νέα ασύμφορα δάνεια από την Αγγλία και τη Γερμανία δεσμεύοντας ακόμη περισσότερο τη χώρα μέσα από μεθόδους άσκησης ελέγχου σε πολιτικές και οικονομικές καταστάσεις της Ελλάδας (Galbraith, 2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Στα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας, το κλίμα που επικρατούσε στην Ελλάδα ήταν ελπιδοφόρο, με ρυθμούς ανάπτυξης ίσους και μεγαλύτερους με εκείνους των υπολοίπων χωρών της ΕΕ. Με το ποσοστό ανεργίας να διατηρείται σε ικανοποιητικά επίπεδα και να ακολουθεί καθοδική πορεία από το 2004 και μετά, η αισιοδοξία αυτή διατηρήθηκε για λίγο από τότε που ξέσπασε η παγκόσμια οικονομική κρίση. Χαρακτηριστικό του είναι ότι η ύφεση στην παγκόσμια οικονομία και στην Ευρώπη δεν επηρέασε άμεσα την Ελλάδα και το 2008 σημειώθηκε ανάπτυξη 1,30% ενώ της ευρωζώνη ήταν μόλις 0,40%, με αποτέλεσμα να θεωρήσουν ορισμένοι ότι η Ελλάδα δεν θα επηρεαζόταν ιδιαίτερα από την παγκόσμια κρίση (Darvas et al, 2011b).

Με τη μεταβίβαση της κρίσης από τον χρηματοοικονομικό τομέα στην πραγματική οικονομία, σημειώθηκε αρνητικός ρυθμός της παγκόσμιας ανάπτυξης για πρώτη φορά μετά τη μεγάλη ύφεση της δεκαετίας του 1930. Για να τονιστεί η ρευστότητα οι κεντρικές τράπεζες και οι κυβερνήσεις προχώρησαν σε μείωση των επιτοκίων και αύξηση του ελάχιστου ποσού των εγγυημένων τραπεζικών καταθέσεων. Οι επεκτατικές δημοσιονομικές πολιτικές που υιοθετήθηκαν από τις κυβερνήσεις είχαν ως αντίκτυπο την αύξηση του δημόσιου χρέους, και η ευαισθητοποίηση των αγορών από τα γεγονότα του 2008 είχε ως αποτέλεσμα την εξέταση της φερεγγυότητας και του πιστωτικού κινδύνου των χωρών. Έτσι, ενώ πριν το 2007-2008 η Ελλάδα θεωρούνταν το ίδιο αξιόπιστη με όλες τις υπόλοιπες χώρες της ευρωζώνης όμως από το δεύτερο μισό του 2009 και μετά η υπερχρέωση του ελληνικού δημοσίου ήρθε στο φως, κρίνοντας την Ελλάδα ως την χώρα με τη μικρότερη πιθανότητα ελέγχου του αυξημένου χρέους της (Darvas et al, 2011b).

Το ελληνικό δημόσιο χρέος είχε αρχίσει να διογκώνεται μέσα στη δεκαετία του 1980 και με μικρότερο ρυθμό τις επόμενες δύο δεκαετίες. Ενώ τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 η Ελλάδα ισοστάθμιζε τα έσοδα και τις δαπάνες της, τη δεκαετία του 1980 το δημόσιο έλλειμμα εκτινάχτηκε στο 8,10% του ΑΕΠ. Αντίστοιχα, λόγω των ολοένα αυξανόμενων ελλειμμάτων, το δημόσιο χρέος είχε αγγίξει το 26,00% του ΑΕΠ τη δεκαετία του 1980, το 71,00% τη δεκαετία του 1990 ενώ το 2009, το δημόσιο χρέος καταγράφηκε στο 115,10% του ΑΕΠ. Η σταδιακή αυτή αύξηση του δημόσιου χρέους επηρέασε την ελληνική οικονομία, καθώς, σε σύγκριση με τη δεκαετία του 1970, αφενός η κατανάλωση αυξήθηκε σημαντικά, αφετέρου μειώθηκαν οι επενδύσεις. Το εξωτερικό χρέος της Ελλάδας ανήλθε το 2009 σε ποσοστό 82,50% του ΑΕΠ και, κατά το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος του, ταυτίζεται με το εξωτερικό δημόσιο χρέος, καθώς ο εξωτερικός δανεισμός πραγματοποιούνταν από την κυβέρνηση και όχι από τον ιδιωτικό τομέα. Μέσα στην προηγούμενη δεκαετία, το μέγεθος των εισαγόμενων προϊόντων ήταν μεγαλύτερο από των εξαγόμενων προϊόντων (δηλ. η Ελλάδα παρήγαγε λιγότερο από ότι καταναλώνει) και η χώρα δέχτηκε μικρότερες εισροές από τους κοινοτικούς πόρους, ενώ αναγκάστηκε να πληρώσει μεγαλύτερους

τόκους για το αυξημένο εξωτερικό χρέος της. Ως εκ τούτου η Ελλάδα είχε αυξημένες ανάγκες δανεισμού (καθώς οι αποταμιεύσεις δεν ήταν αρκετές για την αγορά ομολόγων που εκδίδονταν από την κυβέρνηση, ενώ υπήρξαν και μεγάλες επενδυτικές δαπάνες λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004) και το εξωτερικό της χρέος αυξήθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό (Gros & Mayer, 2011).

Η γνώριμη κατάσταση ήρθε στο προσκήνιο το 2009, καθώς αποτυπώθηκε στα περιθώρια επιτοκίων δανεισμού της Ελλάδας σε σχέση με τα αντίστοιχα γερμανικά και στα επιτόκια ασφάλισης των δανειστών της Ελλάδας (CDS). Με δεδομένο ότι αυτοί οι δείκτες συνυπολογίζουν, μεταξύ άλλων, το δημόσιο και ιδιωτικό χρέος κάθε χώρας ή τη σταθερότητα του τραπεζικού της συστήματος και αντανακλούν την πιστοληπτική φερεγγυότητα των κρατών, η Ελλάδα στιγματίστηκε ως η χώρα με τη μεγαλύτερη επικινδυνότητα καθώς και τα ελληνικά κρατικά ομόλογα της ως εκείνα με το μεγαλύτερο ρίσκο (Glyn, 1975).

Από τον Νοέμβριο του 2009 και μετά, τα CDS της Ελλάδας (τα επιτόκια των προθεσμιακών συμβολαίων ανταλλαγής πιστωτικού κινδύνου μακροπρόθεσμων ομολόγων πενταετούς διάρκειας της Ελλάδας), ενώ συναντώνται στα ίδια πάνω κάτω επίπεδα με αυτά της Ιρλανδίας και υψηλότερα από αυτά των άλλων χωρών της ευρωζώνης, ακολούθησαν δραματικά ανοδική πορεία οδηγώντας σε επίπεδα κατά πολύ υψηλότερα σε σχέση με τα αντίστοιχα CDS της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας. Τον Οκτώβριο του 2009 τα ελληνικά CDS βρίσκονταν στις 130 περίπου μονάδες βάσης, μέσα στο δεύτερο μισό του 2010 τα CDS κυμαίνονταν κατά μέσο όρο στις 800 μονάδες βάσης ενώ σε μερικές περιπτώσεις ξεπέρασαν τις 1.000 μονάδες βάσης. Η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή ανακοίνωσε μια σειρά μέτρων λιτότητας με στόχο την αύξηση των κρατικών εσόδων και κήρυξε πρόωρες εκλογές τον Οκτώβριο του 2009 με σκοπό να εξασφαλίσει τη συναίνεση των πολιτών. Με σχετικά πιο αισιόδοξες εξαγγελίες, η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου κέρδισε τις εκλογές και τον ίδιο μήνα ο νέος υπουργός Οικονομικών ενημέρωσε το ECOFIN¹ ότι το έλλειμμα της Ελλάδας θα άγγιζε το 12,50% για το 2009 – αντί για 6,00% στις αρχές Οκτωβρίου. Παρομοίως, η εκτίμηση για το δημόσιο χρέος πήγε από το 107,20% του ΑΕΠ στο 113,40%. Πρόσθετες αναθεωρήσεις οδήγησαν το έλλειμμα στο 15,40% του ΑΕΠ, ενώ το δημόσιο χρέος του 2009 ανήλθε στο 126,80% του ΑΕΠ (Darvas et al, 2011b).

2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗ ΚΡΗΤΗ

Η οικονομία της Κρήτης, η οποία βασιζόταν κυρίως στη γεωργία, άρχισε να αλλάζει ορατά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970. Ενώ διατηρείται η παραδοσιακή έμφαση στη γεωργία και στην κτηνοτροφία, λόγω του κλίματος και της έκτασης του νησιού, παρουσιάζεται μια πτώση στις κατασκευές, καθώς και μια μεγάλη αύξηση στην παροχή υπηρεσιών (κυρίως σχετικών με τον τουρισμό). Και οι τρεις αυτοί τομείς της κρητικής οικονομίας, (η γεωργία, η επεξεργασία-συσσκευασία, και οι υπηρεσίες) συνδέονται άμεσα και αλληλοεξαρτώνται. Η Κρήτη εμφανίζει μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα που αγγίζει το 100% εκείνου της υπόλοιπης χώρας και η ανεργία κυμαίνεται περίπου στο 4,00% (Παπαδάκη, 2010).

Σύμφωνα με μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Κρήτη, της Πόπης Παπαδάκη, προέκυψαν τα εξής στοιχεία:

¹ Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί μαζί με το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο το κύριο όργανο λήψης αποφάσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Ανεργία-ακρίβεια-εγκληματικότητα είναι το τρίπτυχο που καταγράφεται στην Κρήτη ως η μεγαλύτερη "απειλή" και φόβος των κατοίκων της σήμερα, γεγονός που αποτελεί απόρροια της οικονομικής κρίσης που βιώνει η Ελλάδα, όπως καταγράφεται σε παγκρήτια έρευνα που πραγματοποίησε το Πολυτεχνείο στα τέλη του περασμένου μήνα.

Η ανεργία, που μέχρι πρότινος δεν φαινόταν να απασχολεί ιδιαίτερα το νησί και κατέγραφε από τα χαμηλότερα ποσοστά πανελλαδικά, σήμερα βρίσκεται στην κορυφή των προβλημάτων των Κρητικών, με 18,40%. Ακολουθεί η ακρίβεια με 16,90% και στην τρίτη θέση η εγκληματικότητα με ποσοστό 9,20% αφού η αύξηση κλοπών και ληστειών στο νησί αποδίδεται από τους πολίτες στην οικονομική κρίση.

Η έλλειψη ή ανεπάρκεια εγκαταστάσεων και υποδομών, που στο παρελθόν φαινόταν να αποτελεί το υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα των Κρητικών, σήμερα έχει περάσει σε κατώτερη κλίμακα συγκεντρώνοντας ποσοστό δυσαρέσκειας 8,50% ενώ για την δυσλειτουργία στους τομείς της υγείας και της παιδείας καταγράφεται ποσοστό δυσαρέσκειας 7,80%.

Η έρευνα του Πολυτεχνείου, προσπάθησε να καταγράψει αναλυτικά τις απόψεις και τους προβληματισμούς των κατοίκων του νησιού σε σχέση με την οικονομική κρίση και τα στοιχεία είναι ενδιαφέροντα: το 78,50% των πολιτών διατυπώνει την άποψη ότι η οικονομία της Ελλάδας βρίσκεται σε καταρρέουσα κατάσταση, το 15,80% του δείγματος υποστηρίζει ότι η οικονομία της χώρας μας είναι σε καλή κατάσταση και το 2,00% δηλώνει ότι είναι ισχυρή.

Οι Κρητικοί βιώνουν συναισθήματα ανησυχίας για την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στην ελληνική οικονομία λόγω της κρίσης: Σε ποσοστό 69,50% δηλώνουν πολύ και αρκετά ανήσυχοι, ενώ λιγότερο ή καθόλου ανήσυχοι δηλώνει το 28,70%.

Σε σχετική ερώτηση για τον τρόπο που η κρίση πιθανόν να έχει επηρεάσει την εργασία τους ή κάποιου κοντινού τους προσώπου το 28,40% δήλωσε ότι η εργασία τους δεν έχει επηρεαστεί λόγω της οικονομικής κρίσης, το 26,60% ότι υπήρξε περικοπή μισθού, το 12,90% ότι υπήρξε αναγκαστική ημιαπασχόληση και το 22,50% του δείγματος δήλωσε ότι έχει πέσει θύμα απόλυσης.

Η αισιοδοξία για το 2010, είναι συναίσθημα για την μειοψηφία: το 51,40% πιστεύει πως θα είναι στάσιμη η οικονομία, το 25,30% πως θα συρρικνωθεί ενώ το 14,70% δηλώνει πως το νέο έτος θα παρουσιάσει ανάπτυξη.

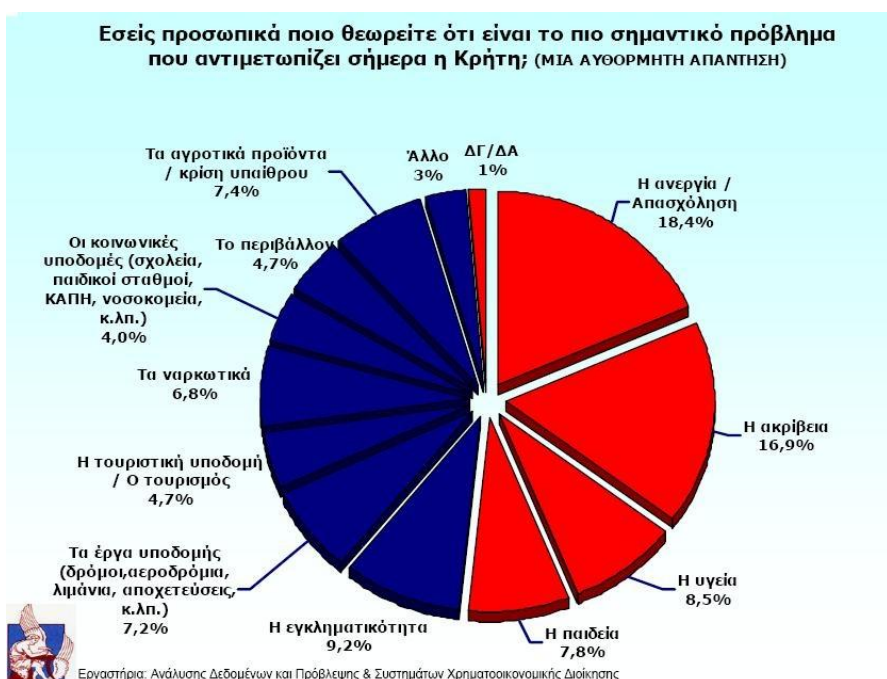
Η άποψη των Κρητικών για τα αίτια της οικονομικής κρίσης που βιώνει η χώρα, είναι σαφής όπως δείχνει το δείγμα της έρευνας: την κύρια ευθύνη φέρουν οι πολιτικές που άσκησαν οι κυβερνήσεις των τελευταίων ετών.

Περισσότερες είναι οι θετικές γνώμες από ότι οι αρνητικές σε σχέση με την πολιτική που ακολουθεί η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης και μάλιστα υπερέχουν κατά πολύ από αντίστοιχη έρευνα που είχε γίνει όταν ακόμα ήταν κυβέρνηση η Νέα Δημοκρατία.

Στην έρευνα, ζητήθηκε από το δείγμα των 1107 νοικοκυριών που συμμετείχαν, να αξιολογήσουν το κυβερνητικό έργο στην Κρήτη. Παρά το γεγονός ότι η κυβέρνηση μετράει μόλις τρεις μήνες, οι απαντήσεις δείχνουν την θετική ψυχολογία των πολιτών αφού το 56,60% το αξιολογεί πολύ θετικά και μάλλον

θετικά, μόλις το 26,40% το σχολιάζει αρνητικά ενώ το 9,80% του δείγματος δεν δίνει ούτε θετική ούτε αρνητική απάντηση.

Η ανεργία (18,40%) ακολουθούμενη από την ακρίβεια (16,90%), αλλά και την εγκληματικότητα στην Κρήτη (9,20%) αποτελούν τα σημαντικότερα προβλήματα που παρουσιάζει σήμερα η Μεγαλόνησος. Στοιχεία που αποτυπώνονται στην Παγκρήτια δημοσκόπηση που διενεργήθηκε υπό την εποπτεία του καθηγητή Κ. Ζοπουνίδη διευθυντή του εργαστηρίου Συστημάτων Χρηματοοικονομικής Διοίκησης του Πολυτεχνείου Κρήτης, του διευθυντή του εργαστηρίου Ανάλυσης Δεδομένων και Πρόβλεψης Χρήστου Σκιαδά, και του Υποψηφίου Διδάκτορα στην Ανάλυση Δεδομένων Γ. Ι. Ματαλλιωτάκη. Γεγονός που αντικατοπτρίζει τις γενικότερες ανησυχίες των πολιτών σχετικά με την υπάρχουσα οικονομική κατάσταση και την αβεβαιότητα στον τομέα της ανάπτυξης και της απασχόλησης.

πηγή: <http://paramythia.pblogs.gr/2010/01/565250.html>

Στο παραπάνω σχήμα φαίνεται ότι το 8,50% και το 7,80% των ερωτηθέντων υπέδειξαν το αντίστοιχα ως σημαντικότερα προβλήματα. Δεν έλειψαν και εκείνοι που ανέφεραν με αρκετά αυξημένα ποσοστά τους σε σχέση με προηγούμενες έρευνες πρόβλημα της έλλειψης ή ανεπάρκειας εγκαταστάσεων και υποδομών αλλά και δυσλειτουργία στους τομείς της υγείας και της παιδείας την κρίση στα αγροτικά προϊόντα, τα έργα υποδομής, τα ναρκωτικά καθώς και τις ελλείψεις σε κοινωνικές και τουριστικές υποδομές.

Σε ερώτηση σχετικά με την αξιολόγηση του κυβερνητικού έργου στην Κρήτη και των πρωτοβουλιών της νέας κυβέρνησης, το ισοζύγιο της κοινής γνώμης είναι θετικό αφού το 56,60% των ερωτηθέντων το αξιολογεί πολύ θετικά και μάλλον θετικά. Οι πρωτοβουλίες και το έργο της κυβέρνησης μέχρι τώρα συγκεντρώνουν μόλις 26,40% αρνητικά σχόλια, ενώ το 9,80% του δείγματος δεν δίνει ούτε θετική ούτε αρνητική απάντηση. Η συγκυριακή αξιολόγηση του κυβερνητικού έργου και των πρωτοβουλιών αποτελεί αναμφίβολα ένα σημαντικό κριτήριο για την επιλογή

ψήφου, το οποίο όμως συνδυάζεται πάντα με πιο μακροπρόθεσμους παράγοντες όπως είναι η παραταξιακή ένταξη και η κομματική ταύτιση.

Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται από την ανάλυση των δεδομένων, η γνώμη των πολιτών για την κατάσταση της οικονομίας της χώρας τη δεδομένη χρονική στιγμή είναι σαφής, το 78,50% των πολιτών διατυπώνει την άποψη ότι η οικονομία της Ελλάδας βρίσκεται σε καταρρέουσα κατάσταση, εν αντιθέσει με το 15,80% του δείγματος που υποστηρίζει ότι η οικονομία της χώρας μας είναι σε καλή κατάσταση και το 2,00% που δηλώνει είναι να ισχυρή.

Αναφορικά με τη συνεχή επικαιροποίηση και προβολή της κακής οικονομικής κατάστασης της χώρας μας τα 2/3 περίπου του δείγματος (67,20%) υποστηρίζουν ότι αυτό εξυπηρετεί τις κυβερνήσεις διαχρονικά για την επιβολή αυστηρότερων φορολογικών μέτρων, με το 26,30% των ερωτηθέντων να διατυπώνουν αντίθετη άποψη.

Η δημοσκόπηση εξέτασε την γνώμη των πολιτών για τα φορολογικά μέτρα της κυβέρνησης και οι απαντήσεις των πολιτών παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Το 24,90% των πολιτών χαρακτηρίζει τα μέτρα της σημερινής κυβέρνησης απαραίτητα, το 16,30% υποστηρίζει ότι κινούνται και είναι ισόνομα και δίκαια προς τους πολίτες, ένα ποσοστό της τάξεως του προς τη σωστή κατεύθυνση 11,40% δηλώνει ότι τα φορολογικά μέτρα έπρεπε να είναι πιο αυστηρά. Αρνητική άποψη για τα μέτρα της κυβέρνησης φαίνεται να έχει το 37,70% του δείγματος θεωρώντας ότι τα μέτρα δεν είναι ισόνομα και δίκαια προς τους πολίτες.

Ελαφρώς διχασμένη παρουσιάζεται η κοινή γνώμη στο θέμα της επιβολής φόρων για την ενίσχυση της οικονομίας και την αντιμετώπιση της κρίσης αφού ένα ποσοστό της τάξης του 51,60% δηλώνουν αρνητική διάθεση να πληρώσουν περισσότερους φόρους με σκοπό την ενίσχυση της οικονομίας ενώ το 46,20% του πληθυσμού παρουσιάστηκε θετικό.

Η εικόνα ανήσυχου και προβληματισμένου πολίτη καταγράφεται στην Κρήτη τη δεδομένη χρονική περίοδο καθώς οι κάτοικοι βιώνουν συναισθήματα ανησυχίας για την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στην ελληνική οικονομία λόγω της κρίσης. Οι πολίτες σε ποσοστό 69,50% δηλώνουν πολύ και αρκετά ανήσυχοι, ενώ αντίθετη άποψη καταθέτει το 28,70% που παρουσιάζονται λιγότερο ανήσυχοι ή καθόλου.

Όσον αφορά στις προβλέψεις των πολιτών για την οικονομία της χώρας μας το νέο έτος, το 51,40% πιστεύει πως θα είναι στάσιμη, το 25,30% πως θα συρρικνωθεί. Αντίθετη άποψη έχει το 14,70% που δηλώνουν πως η ελληνική οικονομία το νέο έτος θα παρουσιάσει ανάπτυξη.

Προβληματισμός προκύπτει από την καταγραφή της άποψης των Κρητικών σχετικά με τα αίτια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, καταδεικνύοντας ως κύριο αίτιο της κρίσης τις πολιτικές των κυβερνήσεων της χώρας μας σε ποσοστό ύψους 39,90% με τις διεθνείς οικονομικές συνθήκες, τις τράπεζες και τις μεγάλες επιχειρήσεις, να ακολουθούν κατ' αντιστοιχία με ποσοστά μόλις 9,60%, 8,40% και 4,30%. Αξιοσημείωτο είναι ότι το 1/3 των ερωτηθέντων καταδεικνύουν ως αίτια της κρίσης όλα τα παραπάνω.

Χαρακτηριστικό είναι ότι σε ερώτηση, αν από την πολιτεία ασκείται συγκεκριμένη πολιτική για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, η γνώμη των πολιτών της Κρήτης έχει θετικό ισοζύγιο εκφράζεται, το 56,00% θετικά, σε αντίθεση με έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τον ίδιο φορέα πριν επτά μήνες με κυβέρνηση της

Νέας Δημοκρατίας όταν το 60,80% των πολιτών διατύπωσε αρνητική ή μάλλον αρνητική άποψη και μόλις το 34,90% είχε εκφράσει θετική γνώμη.

Η οικονομική κρίση φαίνεται πως αγγίζει ολοένα και περισσότερους Έλληνες σύμφωνα με τα στοιχεία της παρούσας έρευνας αφού το 77,60% δηλώνει πως έχει κάνει κάποιου είδους περικοπές για να την αντιμετωπίσει, ενώ το 21,20% των πολιτών κρατά διαφορετική στάση δηλώνοντας πως δεν έχει κάνει περικοπές για την αντιμετώπιση της κρίσης.

Ταυτόχρονα το 48% των πολιτών δηλώνουν ότι η οικονομική τους κατάσταση σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά είναι χειρότερη, το 44% ότι έχει παραμείνει ίδια και μόλις ένα ποσοστό της τάξεως του 6,70% δήλωσε πως η οικονομική του κατάσταση σε σχέση με πέρυσι έχει βελτιωθεί.

Αρκετά συγκρατημένοι και επιφυλακτικοί πάντως παρουσιάζονται οι Κρητικοί σύμφωνα με τη συγκεκριμένη δημοσκόπηση για την οικονομική τους κατάσταση υποστηρίζοντας σε ποσοστό 45,30% ότι θα είναι περίπου ίδια μετά από έξι μήνες, 32,50% χειρότερη και 12,30% καλύτερη σε διάστημα έξι μηνών.

Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι το 29,70% του δείγματος υποστηρίζει πως η οικονομική κρίση εντοπίζεται στην καθημερινότητα και στην κοινωνία με περικοπές εξόδων και μαζικές απολύσεις εργαζομένων 24,60%, ενώ οι αρνητικές καταγραφές συνεχίζονται με αύξηση της εγκληματικότητας (διαρρήξεις, ληστείες κλπ.) 22,00% και με μείωση της ανάπτυξης (16,60%).

Ενώ σε σχετική ερώτηση για τον τρόπο που η κρίση πιθανόν να έχει επηρεάσει την εργασία τους ή κάποιου κοντινού τους προσώπου το 28,40% δήλωσε ότι η εργασία τους δεν έχει υποστεί καμία επιρροή λόγω της οικονομικής κρίσης, το 26,60% ότι υπήρξε περικοπή μισθού, το 12,90% ότι υπήρξε αναγκαστική ημιαπασχόληση, τέλος το 22,50% του δείγματος δήλωσε ότι έχει πέσει θύμα απόλυσης.

Αναφορικά με την άποψη των πολιτών για τη φάση της κρίσης στην οποία βρίσκεται η χώρα μας τη δεδομένη στιγμή το 18,40% δηλώνει ότι στην Ελλάδα βρισκόμαστε σε αρχικό στάδιο, το 28,40% ότι η κρίση στην Ελλάδα είναι σε πλήρη εξέλιξη, το 8% υποστηρίζει ότι βρισκόμαστε στο τελικό στάδιο της κρίσης και ένα ποσοστό της τάξεως του 39,40% εκφράζει τη γνώμη πως η κρίση στην χώρα μας βρίσκεται περίπου στα μισά της.

Ο δρόμος της ανάκαμψης της κρίσης πάντως φαίνεται αρκετά μακρύς σύμφωνα με τη γνώμη των πολιτών. Το 48,80% του δείγματος πιστεύει πως η κρίση στη χώρα μας θα διαρκέσει 2 έως 3 χρόνια ακόμα, το 17,00% υποστηρίζει πως η κρίση θα έχει διάρκεια 4 - 5 χρόνια, ενώ το 12,20% των ερωτηθέντων εκφράζει μεγάλη απαισιοδοξία υποστηρίζοντας ότι η οικονομική κρίση στην Ελλάδα θα έχει διάρκεια 5 και άνω έτη.

Η έρευνα επεκτάθηκε και στον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών ενός νέου οικονομικού μοντέλου ανάπτυξης όπου και ζητήθηκε από τους πολίτες να καταθέσουν τις απόψεις τους. Στην ερώτηση αυτή οι πολίτες διατύπωσαν την άποψη (52,40%) ότι ένα νέο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης θα πρέπει σε γενικές γραμμές να δώσει προτεραιότητα στη δίκαιη κατανομή του πλούτου και την ισότητα, παράλληλα υπέρ της ενίσχυσης και της ελευθερίας της αγοράς τάχθηκε το 36,50% των πολιτών, το 11,10% των ερωτηθέντων δεν απάντησε.

Τέλος όσον αφορά στην άποψη της κοινής γνώμης απέναντι στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται το πρόβλημα της οικονομικής κρίσης από τα ΜΜΕ, δηλαδή αν αυτός ανταποκρίνεται στην αλήθεια ή είναι υπερβολικός και συμβάλλουν έτσι στην κρίση δημιουργώντας κλίμα εκφοβισμού και ανασφάλειας, η κοινή γνώμη φαίνεται να τα αξιολόγησε ιδιαίτερα αυστηρά. Επικρατεί η άποψη με συντριπτικά ποσοστά (75,40%) ότι είναι υπερβολικός ή μάλλον υπερβολικός. Συγχρόνως όμως υπάρχει ένα ποσοστό της τάξεως του 18,40% που πιστεύει πως ο τρόπος παρουσίασης του προβλήματος της οικονομικής κρίσης από τα μέσα ενημέρωσης δεν είναι υπερβολικός και ανταποκρίνεται στην αλήθεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

3.1 ΠΩΣ ΕΠΗΡΕΑΖΕΤΑΙ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ

Σε οικονομική ασφυξία έχει οδηγήσει τα νοικοκυριά η κρίση, η φορολογική επιβάρυνση και η μείωση των μισθών. Η πραγματική πτώση του εισοδήματος - της αγοραστικής δύναμης έχει πια επηρεάσει την μεγάλη πλειονότητα, και οι καταναλωτές προχωρούν σε πολύ περισσότερες από τις “αρχικές” περικοπές που παρατηρήθηκε ενάμιση χρόνο πριν. Πέρα από τις “προφανείς” δαπάνες διασκέδασης έξω από το σπίτι, ένδυσης-υπόδησης, διακοπών-ταξιδιών και άλλων συναφών δαπανών, οι μειώσεις εξόδων προχωρούν και σε είδη που μπορούν να χαρακτηριστούν πιο “ζωτικά” και “πρώτης ανάγκης”, όπως τα είδη σουπερμάρκετ, τα τρόφιμα, οι “οικιακοί” λογαριασμοί (τηλεπικοινωνίες, ΔΕΗ, ΕΥΔΑΠ), και άλλες.

Σύμφωνα με την έρευνα ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ - "Εισόδημα - Δαπάνες Νοικοκυριών" (συνεργασία με την εταιρία MARCAE) προέκυψαν τα παρακάτω:

Έγινε σε δείγμα 1207 αντιπροσωπευτικών νοικοκυριών στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας την περίοδο Δεκεμβρίου. Στόχος, η καταγραφή των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στο εισόδημα, τις δαπάνες των νοικοκυριών, στη ζήτηση καθώς και η αποτύπωση της στάσης των καταναλωτών-πολιτών σχετικά με την ποιότητα διαβίωσης και τις φορολογικές και άλλες οικονομικές υποχρεώσεις.

Το ερώτημα που εγείρεται και από αυτή την έρευνα είναι το εξής:

Μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη με θέσεις εργασίας χωρίς ζήτηση και με στραγγαλισμό της επιχειρηματικής ρευστότητας, ιδιαίτερα σε μικρή και μεσαία κλίμακα; Το 85,00% των νέων καθαρών θέσεων εργασίας σε Ελλάδα και Ευρώπη δημιουργήθηκαν την τελευταία δεκαετία από μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις (θετικοί δείκτες). Σε αντίθεση με την υποχώρηση (αρνητικοί δείκτες) στον τομέα αυτό που επέδειξαν οι μεγάλες επιχειρήσεις (Έκθεση Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Σεπτέμβριος 2012). Δυστυχώς, όμως έως τώρα το «αερόστατο» των κέντρων λήψης αποφάσεων υπερίπταται της γήινης πραγματικότητας.

Συνοπτικά, τα βασικά συμπεράσματα από την έρευνα καταγράφονται ως εξής:

1) Η κοινωνία του 50,00% (1/2) κάνει την εμφάνισή της. Ο μισός πληθυσμός κινδυνεύει να βρεθεί στο οικονομικό περιθώριο (δεν καλύπτει φορολογικές υποχρεώσεις, χρωστάει δάνειο, αγοράζει αγαθά χαμηλότερης ποιότητας για να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις).

2) Το 93,10% των νοικοκυριών έχει υποστεί μειώσεις εισοδήματος το διάστημα της κρίσης.

3) Το 40,00% των νοικοκυριών έχουν στην οικογένεια ένα τουλάχιστο άτομο σε ανεργία.

4) Κλίμα απαισιοδοξίας επικρατεί στα ελληνικά νοικοκυριά – Αρνητικές προβλέψεις για περαιτέρω συρρίκνωση εισοδημάτων (το 72,00% των νοικοκυριών αναμένει νέα μείωση εισοδημάτων εντός του 2013). Το κλίμα αυτό επιδρά στην επιδείνωση του οικονομικού κύκλου.

5) Νοικοκυριά στα όρια αποφυγής πληρωμών προς το δημόσιο, Δ.Ε.Κ.Ο. δάνεια κ.λ.π, λόγω αδυναμίας (το 40,00% των νοικοκυριών καθυστερεί τις οφειλές για να μπορέσει να αντεπεξέλθει, ενώ το 50,00% δε διαθέτει επαρκές εισόδημα, για την κάλυψη των υποχρεώσεων).

6) Κρίση ποιότητας στην ελληνική οικονομία: ισχυρή και κλιμακούμενη τάση αναζήτησης από τα νοικοκυριά (42,50%) αλλά και προσφοράς από τις επιχειρήσεις προϊόντων και υπηρεσιών χαμηλότερης ποιότητας. Κίνδυνος υποβάθμισης της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων, ιδιαίτερα στα διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά.

7) Επικίνδυνη άμβλυνση της φορολογικής συνείδησης για λόγους επιβίωσης: η μεγάλη φορολογική επιβάρυνση σε προϊόντα και υπηρεσίες σε συνδυασμό με την συρρίκνωση και υπερφορολόγηση των εισοδημάτων «χαλαρώνει» τα φορολογικά ήθη με ορατό τον κίνδυνο μείωσης και των δημόσιων εσόδων. Το 47,00% του πληθυσμού (με αυξητικές τάσεις) είναι δεκτικό στη μη έκδοση αποδείξεων προκειμένου να πετύχει κάποιο οικονομικό όφελος. Το φαινόμενο αυτό θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη στην κατάρτιση του νέου φορολογικού νομοσχεδίου. [Δεν αντιμετωπίζεται με ποινές και χειροπέδες και μέτρα περιορισμού της ρευστότητας].

8) Η αγορά βρίσκεται σε μια παρατεταμένη δεκάμηνη χειμερία νάρκη», δεδομένου ότι το 70,00% των νοικοκυριών αναμένει τις εκπτώσεις (2 μήνες) για να αγοράσει βασικά αγαθά.

9) Καθίζηση συνεισφοράς στα εισοδήματα των νοικοκυριών από επιχειρηματική δραστηριότητα (μόλις το 12,60% δηλώνει ως ΚΥΡΙΑ πηγή το εισόδημα από επιχείρηση). Βασική στήριξη των νοικοκυριών αποτελούν τα εισοδήματα από συντάξεις (42,60%).

10) Δραματικές περικοπές στην κατανάλωση μετά από την οριζόντια μείωση εισοδημάτων – Αλυσιδωτές αντιδράσεις στο σύνολο της οικονομίας (το 70,00% των νοικοκυριών έχει κάνει περικοπές στις δαπάνες ειδών διατροφής, ενώ το 92,00%, περιόρισε τις δαπάνες για ένδυση – υπόδηση).

Με βάση τα στοιχεία της έρευνας, το 93,10% των νοικοκυριών, είχε σημαντική μείωση των εισοδημάτων μετά το ξέσπασμα της κρίσης (πίνακας 1). Ο μέσος όρος μείωσης του οικογενειακού εισοδήματος σε σχέση με 3 χρόνια πριν καταγράφεται στο 38,00%. Ουσιαστικά, βρισκόμαστε μπροστά στην παγίωση μιας οικονομικής κατάστασης για τα νοικοκυριά που μας οδηγεί στην «οικονομία - κοινωνία του 1/2», ωθώντας στο περιθώριο και τα όρια επιβίωσης το υπόλοιπο μισό του πληθυσμού.

Δραματική εικόνα παρουσιάζεται σε σχέση με τα ποσοστά απασχόλησης. Σχεδόν το 40,00% των νοικοκυριών έχουν στην οικογένεια ένα τουλάχιστο άτομο σε ανεργία. Συνακόλουθα, οι συντάξεις αποτελούν για το 40,00% των νοικοκυριών την κυριότερη πηγή εισοδήματος, εικόνα απογοητευτική για την παραγωγική δυναμική της χώρας. Οι όποιες, δε, νέες περικοπές των συντάξεων θα δώσουν τη χαρακτηριστική βολή στα νοικοκυριά, ιδιαίτερα τα πολυμελή.

Σχεδιάγραμμα 1- Το οικογενειακό εισόδημα μετά το ξέσπασμα της κρίσης

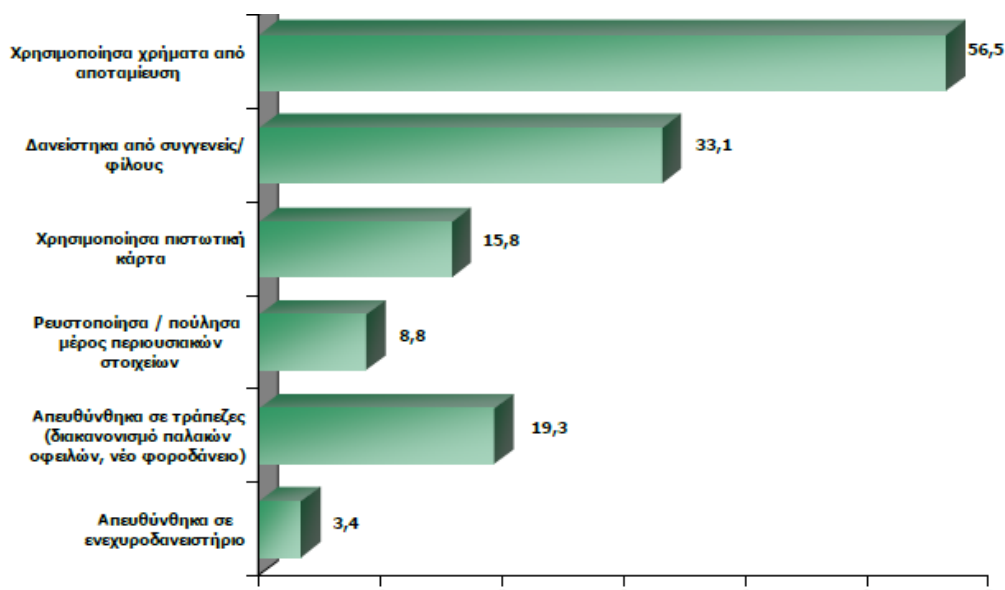

Πηγή : <http://www.gsevee.gr/meletes-2/249-2013-02-07-09-33-09>

Το 50,00% των νοικοκυριών, αντιμετωπίζει πλέον σοβαρές οικονομικές δυσκολίες (αφού για την κάλυψη των βασικών υποχρεώσεων αναγκάστηκε να χρησιμοποιήσει πόρους από πηγές πέραν του τρέχοντος εισοδήματος - δανεισμό από φίλους/συγγενείς, κάρτες, αποταμίευση).

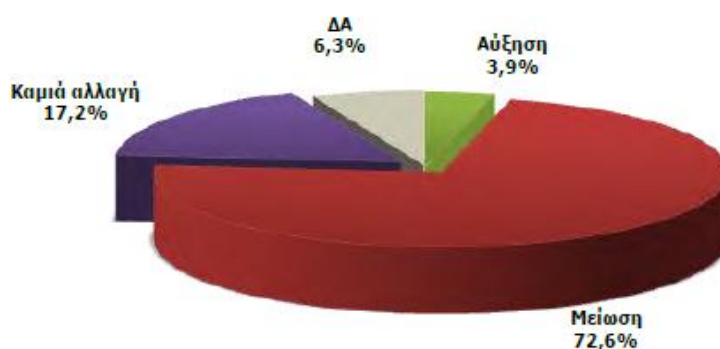
Σχεδιάγραμμα 2- Κάλυψη υποχρεώσεων έτους 2012

Πηγή : <http://www.gsevee.gr/meletes-2/249-2013-02-07-09-33-09>

Το κλίμα απαισιοδοξίας αποτυπώνεται για άλλη μια φορά και στην συγκεκριμένη έρευνα, όπου πάνω από το 72,00% των νοικοκυριών, αναμένουν περαιτέρω συρρίκνωση του εισοδήματός τους εντός του 2013. Επιπλέον, το 49,00% του πληθυσμού δηλώνει ότι δεν θα μπορέσει να ανταποκριθεί στις φορολογικές του υποχρεώσεις. Λαμβάνοντας υπόψη πρόσφατα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ, το ποσοστό των πολιτών που βρίσκεται στα όρια της φτώχειας αυξήθηκε από 16,30% το 2010 στο 22,90% του πληθυσμού το 2011. Υπολογίζεται ότι η εντεινόμενη ανεργία, οι περαιτέρω μειώσεις στις κοινωνικές μεταβιβάσεις, και τις φοροαπαλλαγές θα επιτείνουν το πρόβλημα.

Σχεδιάγραμμα 3- Εισοδηματική προσδοκία για το 2013

Πηγή : <http://www.gsevee.gr/meletes-2/249-2013-02-07-09-33-09>

Το 40,00% περίπου των νοικοκυριών, λόγω της απομείωσης των εισοδημάτων, ανέφερε ότι έχει καθυστερημένες οφειλές, μεγαλύτερο μέρος των οποίων αφορά τις πάγιες ανάγκες του νοικοκυριού (φως, νερό, ενέργεια), τις οφειλές προς εφορία και τις δανειακές υποχρεώσεις.

Σχεδιάγραμμα 4- Καθυστερημένες οφειλές

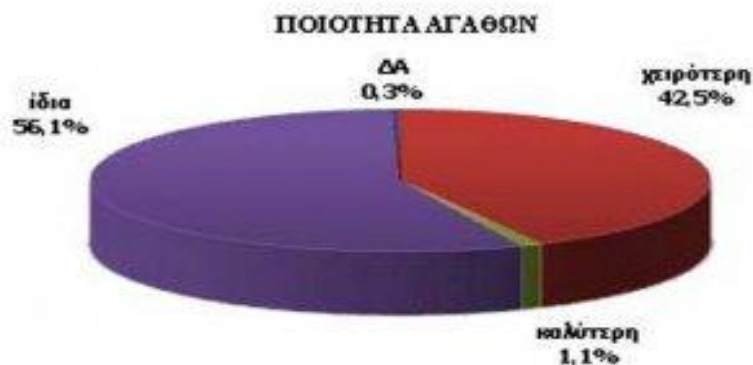
Πηγή : <http://www.gsevee.gr/meletes-2/249-2013-02-07-09-33-09>

Το 81% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι οι τιμές των αγαθών που αγοράζουν (καλάθι νοικοκυράς) αυξήθηκαν την τελευταία χρονιά, μια χρονιά πολύ μεγάλης ύφεσης (συρρίκνωση 6,50% ΑΕΠ). Με τα συγκεκριμένα στοιχεία και την

κατάλληλη αναγωγή είναι προφανές ότι πάνω από 20,00% του πληθυσμού δεν μπορεί να καλύψει τις βασικές ανάγκες επιβίωσης αλλά και υποχρεώσεις (σε σχέση με τράπεζες - εφορίες, έναρξη επιτηδεύματος- Τειρεσίας). Είναι χαρακτηριστικό ότι στο σύνολο του πληθυσμού το 47,00% δηλώνει ότι έχει οικονομικές υποχρεώσεις προς τράπεζες.

Ένα ακόμη πιο ενδιαφέρον στοιχείο είναι η δραματική επίπτωση που επήλθε στις καταναλωτικές συνήθειες. Σχεδόν το 70,00% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι έχει κάνει περικοπές ακόμη και στα είδη διατροφής, το 80,00% στις μετακινήσεις, το 92,00% στις δαπάνες ένδυσης- υπόδησης και το 83,20 στη θέρμανση του νοικοκυριού. Σχεδόν το 90,00% του πληθυσμού έχει κάνει περικοπές σε ό, τι αναφέρεται ως δαπάνες για «διασκέδαση και διαχείριση ελεύθερου χρόνου» (εστιατόρια, καφέ, σινεμά, ταξίδια, αρτοποιεία). Επιπρόσθετα, το 42,50% των νοικοκυριών δήλωσε ότι αγοράζει προϊόντα χαμηλότερης ποιότητας. Η κρίση ποιότητας διέπει πλέον όλες τις οικονομικές συναλλαγές (ζήτηση και προσφορά χαμηλότερης ποιότητας αγαθών και υπηρεσιών). Το γεγονός αυτό οδηγεί μακροπρόθεσμα στη μείωση της ανταγωνιστικότητας και της δυνατότητας εξωστρέφειας των επιχειρήσεων αλλά και στην υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των καταναλωτών.

Σχεδιάγραμμα 6- Ποιότητα αγαθών μέσα στην κρίση

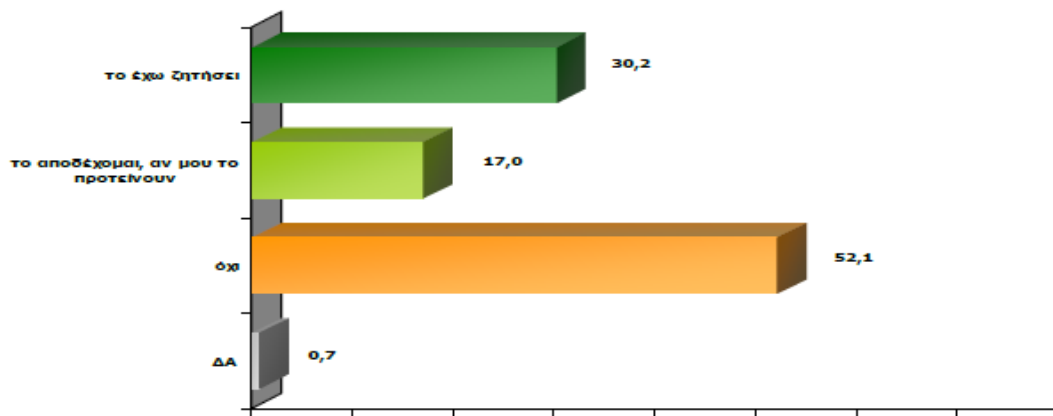

Πηγή : <http://www.gsevee.gr/meletes-2/249-2013-02-07-09-33-09>

Η άμβλυνση της φορολογικής συνείδησης επιτείνεται λόγω της οικονομικής δυσπραγίας (ανάγκη για επιβίωση). Το 47,00% των νοικοκυριών παραδέχεται ότι μπορεί και να μη λάμβανε απόδειξη προκειμένου να επιβαρυνθεί λιγότερο. Η χαλάρωση της φορολογικής συνείδησης είναι πιο εμφανής και τείνει αυξανόμενη στις περιπτώσεις πολυμελών οικογενειών που έχουν αυξημένο κίνδυνο για την οικονομική τους επιβίωση. Η ανάγκη βιοπορισμού, η μεγάλη φορολογική επιβάρυνση σε προϊόντα και υπηρεσίες σε συνδυασμό με την συρρίκνωση των εισοδημάτων και την περιστολή των κοινωνικών παροχών, χαλαρώνει τα φορολογικά ήθη με ορατό τον κίνδυνο μείωσης και των δημόσιων εσόδων. Το φαινόμενο αυτό θα πρέπει να ληφθεί υπόψη στην κατάρτιση του νέου φορολογικού νομοσχεδίου. Από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά παρατηρείται επίσης μεγάλη αστάθεια όσον αφορά τη συμπεριφορά του 52,00% που προς το παρόν επιθυμεί τη φορολογική ευταξία. Το 49,00% αποδοκιμάζει την υιοθέτηση

πολιτικής κοινωνικού αυτοματισμού για τη δυνατότητα μη πληρωμής σε περιπτώσεις μη έκδοσης αποδείξεων.

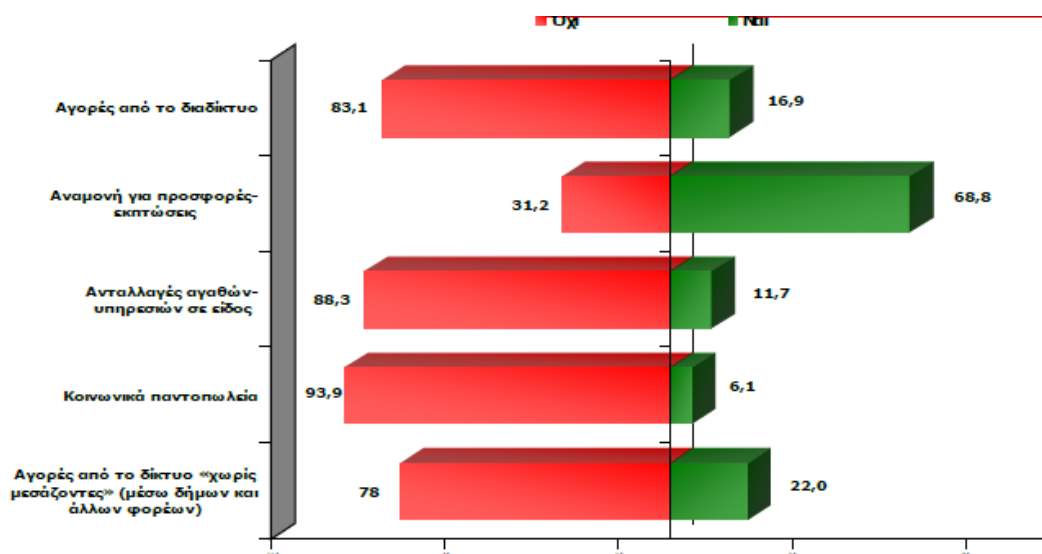
Σχεδιάγραμμα 7- Φορολογική συμμόρφωση (πληρωμή χωρίς απόδειξη)

Πηγή : <http://www.gsevee.gr/meletes-2/249-2013-02-07-09-33-09>

Η αγορά οδηγείται σε μια παρατεταμένη «ετήσια χειμερία νάρκη». Εμφανής είναι από την έρευνα και η ραγδαία μεταβολή των καταναλωτικών ηθών: οι καταναλωτές σε μεγάλο ποσοστό (68,80%) αναμένουν τις εκπτώσεις προκειμένου να κάνουν τις αγορές τους. Τούτο σηματοδοτεί για το εμπόριο μια νεκρή, αγοραστικού ενδιαφέροντος, περίοδο πέραν των 10 μηνών. Αυτό που προκύπτει, είναι ότι οι καταναλωτές σαφέστατα και δεν αναζητούν περισσότερο χρόνο για έρευνα αγοράς (shop around) αλλά ενδιαφέρονται για οικονομικές και συμφέρουσες λύσεις. Και μόνο το γεγονός αυτό αναδεικνύει το έωλο της επιχειρηματολογίας (τουλάχιστον για τα επόμενα 3 χρόνια) σχετικά με τη διεύρυνση του ωραρίου λειτουργίας των καταστημάτων (Κυριακές). Όπως φαίνεται στο σχεδιάγραμμα 7, το 22,00% των νοικοκυριών δηλώνει ότι προμηθεύτηκε βασικά αγαθά μέσω των δικτύων «χωρίς μεσάζοντες» και το 6,00% μέσω κοινωνικών παντοπωλείων.

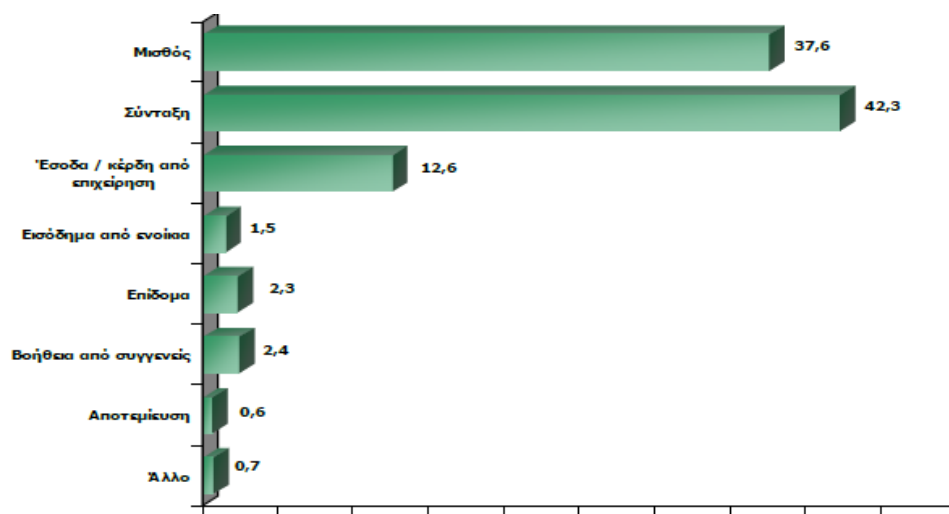
Σχεδιάγραμμα 8- Εναλλακτικοί τρόποι προμήθειας βασικών αγαθών

Πηγή : <http://www.gsevee.gr/meletes-2/249-2013-02-07-09-33-09>

Σημαντική τάση συρρίκνωσης έως και μηδενισμού των εσόδων των νοικοκυριών από επιχειρηματική δραστηριότητα μελών τους. Μόλις το 12,60% δηλώνει ως κύρια πηγή εισοδήματος την επαγγελματική/ επιχειρηματική δραστηριότητα. Αναδεικνύεται και από αυτό το στοιχείο η αποδυνάμωση της παραγωγικής και οικονομικής δραστηριότητας, αλλά και πόσο σημαντικά επηρεάζεται η ζήτηση και η βιωσιμότητα των νοικοκυριών από το συνεχή στραγγαλισμό των συντάξεων. Ο περιορισμός της ζήτησης γενικότερα είναι και η βασική αιτία συρρίκνωσης έως και μηδενισμού εισοδημάτων από επιχειρηματική δραστηριότητα.

Σχεδιάγραμμα 9 –Κύρια πηγή εισοδήματος

Πηγή : <http://www.gsevee.gr/meletes-2/249-2013-02-07-09-33-09>

Η μείωση της καταναλωτικής δαπάνης είναι αξιοσημείωτη σε όλους τους κλάδους. Ο κλάδος της ένδυσης – υπόδησης πλήττεται περισσότερο καθώς το 92,50% των νοικοκυριών κατέγραψε δραστικές περικοπές στην εν λόγω δαπάνη. Μεγάλες απώλειες καταγράφηκαν στον κλάδο της εστίασης με, σχεδόν το 93,00% των νοικοκυριών, να περιορίζει τις δαπάνες για τις συγκεκριμένες υπηρεσίες, ενώ το 88,00% των νοικοκυριών μείωσε τις εξόδους του για καφέ-σινεμά (που θεωρούνται οικονομικές λύσεις ψυχαγωγίας). Σχεδόν το 70,00% έφτασε στο σημείο να κάνει περικοπές ακόμη και στην κατανάλωση ειδών διατροφής. Οι σχετικές μειώσεις, έχουν συμπαρασύρει όχι μόνο τις εμπορικές αλλά και τις παραγωγικές επιχειρήσεις, τα έσοδα του κράτους από τη φορολογία, τις θέσεις εργασίας και κατ επέκταση και τα ασφαλιστικά ταμεία. Ειδικότερα οι μειώσεις εμφανίζονται στον πίνακα 1.

Πίνακας 1- Η μείωση της κατανάλωσης ανά εισοδηματική κατηγορία

	Ετήσιο οικογενειακό εισόδημα				
	Μέχρι 10000€	10001€ - 18000€	18001€ - 25000€	25001€ - 30000€	Άνω των 30000€
Είδη διατροφής	79,1	73,7	61,1	59	35,1
Ποτά / τσιγάρα / καπνός	56	50,9	51,7	44,9	33,8

Οικιακά είδη - έπιπλα -ηλεκτρικές συσκευές	71,5	73,4	71,9	67,9	59,7
Μετακίνηση	80,9	80,7	75,4	82,1	66,2
Θέρμανση	87,3	85,2	81,8	80,8	61
Λογαριασμοί σπιτιού	76,1	74,7	60,6	66,7	45,5
Υγεία – φάρμακα	35,1	26,1	21,7	23,1	13
Εκπαίδευση	16,3	16,3	13,8	12,8	3,9
Ένδυση – Υπόδηση	93,1	94,2	92,1	94,9	81,8
Εστιατόρια / ταβέρνες	93,6	94,2	93,6	91	84,4
Καφέ,μπαρ, σινεμά κλπ	90,1	90	88,7	88,5	75,3
Ταξίδια	90,1	91,2	88,2	88,5	76,6
Δώρα, είδη δώρων	90,1	93,5	90,6	89,7	74
Αρτοποιεία	75,8	70,7	68	71,8	44,2

Πηγή : <http://www.gsevee.gr/meletes-2/249-2013-02-07-09-33-09>

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, γίνεται αντιληπτό, ότι έστω και μια μικρή επιπρόσθετη αύξηση των τιμολογίων της ΔΕΗ και των φορολογικών υποχρεώσεων θα επιφέρει νέες μεγάλες αρνητικές μεταβολές στην κατανάλωση ειδών διατροφής, θα δημιουργούσε πολύ μεγαλύτερες κοινωνικές επιβαρύνσεις σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη κατηγορία αγαθών. Τα νοικοκυριά, δεν είναι πλέον σε θέση να επωμιστούν νέες αυξήσεις σε αγαθά με ανελαστική ζήτηση, τα οποία εκ των πραγμάτων είναι πρώτης ανάγκης και θα επηρεάσουν δυσανάλογα τον οικογενειακό προϋπολογισμό. Ενδεικτικό είναι ότι στην ερώτηση, σε ποια κατηγορία αγαθών – υπηρεσιών μια ενδεχόμενη αύξηση τιμών θα δημιουργούσε μεγαλύτερο πρόβλημα, το 70,00% σχεδόν των νοικοκυριών εκτιμά ότι η οποιαδήποτε επιβάρυνση στα είδη διατροφής θα επιφέρει μεγάλες δυσκολίες στον οικογενειακό προϋπολογισμό. Το 40,00% εκτιμά ότι η αύξηση κόστους θέρμανσης θα επιφέρει μεγάλες δυσκολίες. Τα αποτελέσματα της έρευνας τεκμηριώνουν για άλλη μια φορά τις θέσεις της ΓΣΕΒΕΕ όσον αφορά τις συνέπειες της σκληρής περιοριστικής πολιτικής που εφαρμόζεται, και που προκαλεί αλυσιδωτές επιπτώσεις στη παραγωγή, την κατανάλωση, την επιχειρηματική δραστηριότητα, τις επενδύσεις, καθώς εκ τούτου και στην

απασχόληση. Τα στοιχεία αποτυπώνουν με το πιο παραστατικό τρόπο ότι τα ελληνικά νοικοκυριά, όχι μόνο αντιμετωπίζουν ήδη μεγάλες δυσκολίες, αλλά και ότι δεν θα αντέξουν σε επιπλέον επιβαρύνσεις σε ΔΕΗ, φόρους και εισοδηματικές περικοπές, αντιδρώντας απρόβλεπτα, ασύμμετρα και μαζικά.

Η Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών, Βιοτεχνών, Εμπόρων Ελλάδας, εκτιμά ότι οι νέες φορολογικές ρυθμίσεις και η ακολουθούμενη με όλο και μεγαλύτερη ένταση πολιτική εσωτερικής υποτίμησης έχει πλέον φθάσει στα ιστορικά της όρια, ενώ έχει εξωθήσει στα οικονομικά τους όρια καταναλωτές και επιχειρήσεις. Μεγάλη πιθανότητα για την πλειοψηφία των νοικοκυριών που «υποφέρουν» τα όρια αυτά να είναι μη αναστρέψιμα. Η προώθηση στοχευμένων παρεμβάσεων σε ό, τι αφορά στην κινητικότητα της οικονομίας (επενδύσεις) σε μικρή κλίμακα, τη δίκαιη κατανομή βαρών, τη μείωση του Φ.Π.Α (ιδιαίτερα στην εστίαση) και την άσκηση πολιτικών απασχόλησης για την ραχοκοκαλιά της απασχόλησης που είναι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αποτελεί επιτακτική ανάγκη.

3.2 ΠΩΣ ΕΠΗΡΕΑΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Η οικονομική κρίση άλλαξε δραματικά τις συνθήκες της αγοράς μέσα στις οποίες ιδρύονται, δρουν και αναπτύσσονται οι επιχειρήσεις. Εκ των πραγμάτων οι επιχειρήσεις δέχονται έντονες πιέσεις έτσι ώστε να προσαρμοστούν σε αυτές τις συνθήκες. Συχνά αναγκάζονται να μειώσουν το κόστος, να επανεξετάσουν την εταιρική τους στρατηγική, τις επενδύσεις, να προχωρήσουν σε αναδιάρθρωση των δραστηριοτήτων τους, καθώς και να προβούν σε μαζικές απολύσεις. Επομένως σε αυτό το σύνθετο περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από ραγδαίες εξελίξεις και υψηλή αβεβαιότητα το σημαντικότερο ζήτημα που προκύπτει είναι η επιτακτική ανάγκη επιβίωσης των επιχειρήσεων.

Η κρίση έχει γίνει ολοένα και πιο ισχυρή και επηρεάζοντας συνεχώς τις επιχειρήσεις, κυρίως στους τομείς της έλλειψης ρευστότητας κατά 80,40% και της μείωσης των κερδών κατά 80,00%.

Αυτά τα στοιχεία καταγράφονται από την «Έρευνα για τον αντίκτυπο της Οικονομικής Κρίσης στην Περιφέρεια Κρήτης» η οποία έλαβε χώρα στο Τμήμα Ανάπτυξης και Κατάρτισης του Επιμελητηρίου Ηρακλείου την χρονική περίοδο 01 - 12/10/2010 σε δείγμα 230 επιχειρήσεων από όλους τους νομούς της Κρήτης με «αναλογική εκπροσώπηση» ανά κλάδο που παρουσιάστηκε από τον Πρόεδρο του ΕΒΕΗ κ. Νικήτα Δολαψάκη. (Έρευνα για τον αντίκτυπο της Οικονομικής Κρίσης στην Περιφέρεια Κρήτης, 2010).

Τα αποτελέσματα της έρευνας θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως εξής:

Η κρίση φαίνεται να ισχυροποιείται και να επηρεάζει σε μεγαλύτερο βαθμό την οικονομία. Τον Σεπτέμβριο του 2010 το 79.60% των ερωτηθέντων απάντησε ότι έχει επηρεαστεί αρκετά ή σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική κρίση την στιγμή που το ίδιο ποσοστό τον Μάιο του 2009 κυμαίνονταν στο 71,00%, το Φεβρουάριο του 2009 κυμαίνονταν στο 67% και το Δεκέμβριο του 2008 μόλις στο 54,00%.

Η κρίση συνεχίζει να επιδρά στις επιχειρήσεις, κυρίως, στις παραμέτρους της έλλειψης ρευστότητας και της μείωσης των κερδών, που πλέον επηρεάζεται κατά 80.40% και κατά 80,00% αντίστοιχα. Ανησυχητικό είναι επίσης και το γεγονός, ότι φαίνεται να αυξάνεται η επίδραση της οικονομικής κρίσης στη μείωση της απασχόλησης καθώς αυξήθηκαν κατά 12 ποσοστιαίες μονάδες οι επιχειρήσεις

που επηρεάστηκαν στον τομέα της απασχόλησης το Σεπτέμβριο του 2010 συγκριτικά με τον Μάιο του 2009.

Τα κέρδη των επιχειρήσεων φαίνεται να επηρεάζονται αρνητικά κατά κανόνα με το ποσοστό επηρεασμού από 0 έως 40,00% να περιλαμβάνει πάνω από το 50,00% του δείγματος ενώ υπάρχει ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 7,40% που δηλώνει αύξηση αλλά και ένα ποσοστό περίπου 12,60% που δείχνει να μην επηρεάστηκε. Ενώ αντίστοιχη φαίνεται να είναι και η εικόνα στον κύκλο εργασιών.

Η κρίση φαίνεται να επηρεάζει λιγότερο τον δανεισμό καθώς το 67,40% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι ο δανεισμός των επιχειρήσεων παραμένει σταθερός, διότι παρόλο που είναι αναγκαίος για τις επιχειρήσεις, προτεραιότητα έχει η κάλυψη των δανείων που έχουν ήδη χρεωθεί, με ακόλουθο αποτέλεσμα οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί να μην διατίθενται να προχωρήσουν σε περαιτέρω δανειοδοτήσεις των επιχειρήσεων. Παράλληλα, το 47,40% των ερωτηθέντων μιλούν ακόμη για αύξηση των απαιτήσεων, συγκριτικά με το Μάιο του 2009, όταν το 86,00% των ερωτηθέντων μιλούσε για αύξηση.

Η ποσοστιαία αυτή μείωση παρατηρείται διότι οι επιχειρήσεις επιλέγουν πλέον τον τρόπο πληρωμής τους και προτιμούν η πληρωμή να γίνεται σε μετρητά και όχι σε επιταγές.

Σε συνάρτηση με τη μείωση των απαιτήσεων φαίνεται ότι περίπου το 50% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι οι ανείσπρακτες επιταγές παρέμειναν σταθερές στην αγορά. Το αντίστοιχο ποσοστό τον Μάιο άγγιζε το 14,00%, το Φεβρουάριο του 2009 άγγιζε το 25,00% ενώ τον Δεκέμβριο του 2008 ήταν 29,00%. Παρόμοια φαίνεται ότι είναι και η τάση όσον αφορά στο χρόνο είσπραξης των επιταγών, καθώς το 40,00% των ερωτηθέντων το Σεπτέμβριο του 2010, έναντι του 8,21% Μάιο του 2009, του 17,00% το Φεβρουάριο και του 26,00% το Δεκέμβριο, δήλωσε ότι ο ορίζοντας είσπραξης των επιταγών δεν είναι κάτι που τους αφορά εφόσον δεν συναλλάσσονται πλέον με επιταγές.

Η αύξηση στο ποσοστό των ερωτηθέντων που έχει την τάση να προβεί σε περικοπές του προσωπικού του τον Σεπτέμβριο του 2010 σε σχέση με τον Μάιο του 2009 από 36,09% σε 32,60% αποδεικνύει την επίδραση της κρίσης στην απασχόληση, καθώς η ανάλογη μείωση των επιχειρήσεων που δήλωσαν ότι δεν πρόκειται να μειώσουν το προσωπικό τους οφείλεται στο γεγονός ότι έχουν ήδη επηρεαστεί από την κρίση και έχουν ήδη προβεί σε μείωση προσωπικού (το 38% των επιχειρήσεων δεν έχουν την τάση να μειώσουν περαιτέρω το προσωπικό τους επειδή το έχουν ήδη μειώσει σε προηγούμενες περιόδους) (Μυσιρλάκη, 2010).

Το κοινωνικό σύνολο επίσης επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες. Οι κοινωνικές επιπτώσεις από την οικονομική κρίση είναι πολλές, εύκολα παρατηρείται ότι η ανεργία αποτελεί τον τομέα που πλήττεται περισσότερο από τέτοιες καταστάσεις (Carnara, 2007).

Σύμφωνα με την ψυχολόγο-ψυχοθεραπεύτρια Έλενα Λεβεντάκη, χιλιάδες οικογένειες αλλά και νέοι πτυχιούχοι ή μη, αντιλαμβάνονται ότι δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στις βασικές τους ανάγκες χάνοντας την ευκαιρία για μια αξιοπρεπή ζωή διότι κινδυνεύουν να χάσουν τις δουλειές τους. Οι περισσότεροι πτυχιούχοι αναγκάζονται να μεταναστεύσουν καθώς βλέπουν πως οι κόποι τους δεν ανταμείβονται τόσο πνευματικά όσο και επαγγελματικά. Οι νέοι άνθρωποι αναζητούν την πραγματοποίηση των στόχων και των ονείρων τους μακριά από

την πατρίδα τους αφού εκείνη δεν είναι σε θέση να τους στηρίξει καθώς και να τα εκπληρώσει. Επίσης, έρευνες αποκαλύπτουν ότι αυξήθηκε το ποσοστό των ανθρώπων οι οποίοι καταφεύγουν σε κοινωνικά παντοπωλεία με σκοπό να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες. Η συμμετοχή των Ελλήνων στα συσσίτια της εκκλησίας αποτελεί το 40,00% εκ των οποίων η πλειοψηφία απαρτίζεται από συνταξιούχους. Οι άνθρωποι στρέφονται στην εγκληματικότητα, κυρίως κλοπές και ανθρωποκτονίες, προκειμένου να εξασφαλίσουν τα προς το ζην συνεπώς το φαινόμενο αυτό αυξάνεται ραγδαία (Λεβεντάκη, 2011).

3.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΓΕΙΑ

Η οικονομική κρίση εκτός από τα φαινόμενα της ανεργίας, της οικονομικής εξαθλίωσης συνοδεύεται επίσης από την αποδυνάμωση του συστήματος υγείας, την αύξηση των συγκεκριμένων ασθενειών και τη γενικότερη κατάπτωση του συστήματος της υγείας σε μια κοινωνία (Darvas et al, 2011b).

Η ανεργία, το χαμηλό εισόδημα και η ανέχεια έχουν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των δαπανών για την υγεία, την καθυστέρηση της θεραπείας και κυρίως τη μη προσβασιμότητα στις υπηρεσίες υγείας. Επίσης, η οικονομική ύφεση και τα συνοδά φαινόμενα αυτής δημιουργούν σοβαρές επιπτώσεις τόσο στην σωματική όσο στην ψυχική υγεία των πολιτών. Προβλήματα εθισμού, εξαρτήσεις μη υιοθέτηση μη γεινού τρόπου ζωής, με αυξανόμενη κατανάλωση τροφίμων χαμηλής διατροφικής αξίας, καπνού και οινόπνευματος καθώς επίσης και η πλημμελής διαχείριση των νοσημάτων από τις επιβαρυμένες υπηρεσίες υγείας είναι κάποιες από τις αρνητικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην υγεία (Giordano et al, 2007).

Η ψυχική υγεία είναι ένας από τους πιο μελετημένους παράγοντες που επηρεάζονται σε περιόδους οικονομικής κρίσης (Winefiel, 1995). Κατά τη διεξαγωγή αντίστοιχων μελετών τα άτομα συχνά δίνουν ψευδείς απαντήσεις στις έρευνες αυτές, οδηγώντας έτσι τους μελετητές σε λανθασμένα συμπεράσματα. Στην προκειμένη περίπτωση δεδομένου ότι η ανεργία και η οικονομική κρίση προκαλούν αρνητικές καταστάσεις για τη ζωή ενός ατόμου, στις ερωτήσεις για τυχόν επιπτώσεις που έχει η ανεργία και η κρίση στην υγεία τους έχουν σκοπό να απαντηθούν θετικά οδηγώντας τους ερευνητές σε σφάλμα πληροφορίας (Bowles et al, 1986).

Η αρτηριακή πίεση όμως αποτελεί ένα δείκτη που δεν μπορεί κανείς να ελέγξει και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένας σημαντικός δείκτης ψυχικής υγείας (Janlert, 1992). Σε μια μελέτη παρακολούθησης 300 εργατών σε εργοστάσια για 2 χρόνια παρατηρήθηκε η αλλαγή της αρτηριακής πίεσης σε σχέση με την επαγγελματική τους κατάσταση (ανεργία, απώλεια εργασίας, επαναπρόσληψη). Σύμφωνα με τους μελετητές, τα άτομα που υπήρξαν άνεργα για μεγάλο χρονικό διάστημα παρουσίασαν τη μεγαλύτερη αύξηση αρτηριακής πίεσης (Krimpas, 2010).

Αυτοκτονίες

Έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 26 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έδειξε πως η αύξηση της ανεργίας κατά 1,00% συνδέεται με παράλληλη αύξηση των αυτοκτονιών κατά 0,79% (Stuckler et al., 2009). Σύμφωνα με την ίδια έρευνα σε περίπτωση που ο δείκτης ανεργίας αυξάνεται >3,00% για μακρά περίοδο, η επίπτωση στη θνησιμότητα από αυτοκτονίες η ανέρχεται σε 4,00-4,50%. Την

αύξηση του ποσοστού αυτοκτονιών επιβεβαιώνουν και άλλες μελέτες (Crotty, 2000).

Υπηρεσίες υγείας

Δεδομένου ότι με την παγκόσμια οικονομία σε κρίση παρατηρείται συνολική αρνητική επίπτωση στην υγεία του πληθυσμού, απαιτείται η δέσμευση τουλάχιστον 1,1 τρις δολαρίων σε δάνεια για την εξυπηρέτηση τμήματος της θεραπευτικής δραστηριότητας. Λόγω της αύξησης της ανεργίας οι κυβερνήσεις, οι καταναλωτές και οι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί βρίσκονται υπό πίεση, καθώς η ανεργία αυξάνεται και η απώλεια των θέσεων οδηγεί σε μείωση της ασφαλιστικής κάλυψης (Stuckler et al., 2009). Οι αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία λόγω της οικονομικής κρίσης δημιουργούν επιπλέον ζήτηση στις υπηρεσίες υγείας. Κυρίως επιβαρύνονται οι δημόσιες μονάδες παροχής υγείας. Καθώς έχει αποδειχθεί ότι οι ασθενείς στρέφονται σε υπηρεσίες οι οποίες έχουν ασφαλιστική κάλυψη (Maniatis, 2012a).

Δημόσια υγεία

Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα φαίνεται να έχουν μια ισχυρή συσχέτιση της χρήσης υπηρεσιών υγείας και της αυτοαξιολόγησης του επιπέδου υγείας με το εισόδημα. Τα ελλείμματα των δημοσίων νοσοκομείων και των ασφαλιστικών οργανισμών θα αυξηθούν και θα υπάρχουν δυσκολίες κάλυψης. Προβλήματα έχουν δημιουργηθεί στην αποτελεσματική διαχείριση των χρόνιων νοσημάτων, ειδικά των ατόμων που βρίσκονται στις ασθενέστερες στις κοινωνικές ομάδες. Εδώ αναδεικνύεται και η ανάγκη στήριξης των νοικοκυριών, που ξοδεύουν το 40% του εισοδήματός τους για την υγεία, είτε λόγω δαπανηρού χρόνιου νοσήματος, είτε λόγω αιφνίδιου συμβάντος (Κυριόπουλος και Τσιάντου, 2010). Σύμφωνα με μελέτη του “Εργαστηρίου Υγιεινής και Επιδημιολογίας” της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, όταν τα δημοσιά έξοδα μειώνονται παρατηρείται και μείωση των δαπανών για τη δημόσια υγεία με αποτέλεσμα την παράλληλη μείωση της επάρκειας και της ποιότητας των υπηρεσιών δημόσιας υγείας, ενώ ανοδικά κινείται η παραοικονομία στην υγεία λόγω της μείωσης της κοινωνικής πρόνοιας και του εισοδήματος του κάθε νοικοκυριού (Marquetti et al, 2010).

Ιδιωτική υγεία

Σύμφωνα με τη μελέτη του “Εργαστηρίου Υγιεινής και Επιδημιολογίας” της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών σε σχέση με τις δαπάνες για την υγεία, παράμετροι όπως η ετησία αμοιβή, η απασχόληση, οι δείκτες αγοραστικής δύναμης, οι τιμές των ακίνητων και χρήματα που δίνονται ως δάνεια από τράπεζες προς τα νοικοκυριά, σχετίζονται ισχυρά με την ιδιωτική δαπάνη υγείας. Τα νοικοκυριά αδυνατούν να πληρώσουν την ιδιωτική υγεία, με αποτέλεσμα τη μείωση της ζήτησης για σύναψη ιδιωτικών ασφαλιστηρίων συμβολαίων υγείας λόγω της μείωσης του διαθέσιμου εισοδήματος (ΕΣΥΕ, 2009). Παράλληλα, οι ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρείες σε περιόδους οικονομικής ύφεσης αντιμετωπίζουν δυσχέρειες στην χρηματοδότηση τους. Έχει παρατηρηθεί ότι οι χρηματοδότες μειώνουν τα κόστη τους, διαπραγματεύονται τιμές και πληρωμές, ενώ επιβάλλουν πρόστιμα σε ασθενείς που δεν τηρούν θεραπείες και προληπτικές συστάσεις (Galbraith, 2011).

Λόγω της οικονομικής δυσκολίας οι πολίτες στρέφονται στα δημόσια νοσοκομεία με αποτέλεσμα ο αριθμός των εισαγωγών σε ιδιωτικά νοσοκομεία να έχει μειωθεί σημαντικά. Υπάρχει μεγάλη αναγκαιότητα για αναβάθμιση των υπηρεσιών

πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας και η δυνατότητα πρόσβασης σε υγειονομικές υπηρεσίες φροντίδας για όλους, κυρίως σε αυτή την περίοδο οικονομικής κρίσης για όλη τη χώρα (Gros & Mayer, 2011).

3.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η ελληνική κρίση είναι πολυδιάστατη: είναι μια κρίση θεσμική κρίση πολιτική, κρίση κοινωνική. Οι δραστικές περικοπές στον ετήσιο προϋπολογισμό για την εκπαίδευση, οι συγχωνεύσεις, καταργήσεις σχολικών μονάδων και οι ραγδαίες εργασιακές μεταβολές των εκπαιδευτικών αποτελούν μόνο την κορυφή του παγόβουνου της σημερινής κατάστασης (Bellofiore and Halevi, 2010).

Σύμφωνα με την καθηγήτρια Ζώνιου - Σιδέρη, στην περίοδο 2009-2014, μειώθηκαν κατά 35,50% οι δαπάνες στο χώρο της εκπαίδευσης, ενώ στην περίοδο 2013-2016 προβλέπεται μείωση της τάξης του 14,00%.

Οι δαπάνες για την Παιδεία μέσα σε επτά χρόνια υπολογίζεται ότι θα μειωθούν κατά 49.50%, καλύπτοντας συνολικά μόλις το 2.23% επί του εθνικού ΑΕΠ. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να συγχωνευτούν πάνω από 2.000 σχολεία. Όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς, στην ίδια περίοδο έλαβαν χώρα οι ακόλουθες εξελίξεις:

- Μειώθηκε ο αριθμός τους κατά 30,00%
- Κατάργηση διάφορων ειδικοτήτων
- Τέθηκαν σε διαθεσιμότητα 2.500 εκπαιδευτικοί
- Μείωση της τάξης του 87,00% στις προσλήψεις αναπληρωτών
- Μείωση των αποδοχών κατά 45,00%
- Ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων
- Αύξηση του διδακτικού ωραρίου και των ορίων ηλικίας των εκπαιδευτικών.

Μεγάλη ανησυχία προκαλεί το γεγονός ότι κατά την τελευταία πενταετία αυξήθηκε ο αριθμός των μαθητών που δεν πηγαίνουν σχολείο κατά 11,40%. Επιπρόσθετα παρατηρούνται φαινόμενα υποσιτισμού των μαθητών καθώς και επικίνδυνη αύξηση ψυχοκοινωνικών προβλημάτων λόγω των δυσμενών κοινωνικοοικονομικών συνθηκών. Σε επίπεδο διοικητικό-επιστημονικό καταργήθηκαν 50 εκπαιδευτικοί οργανισμοί, ανάμεσα στους οποίους ο Οργανισμός Σχολικών Κτιρίων και ο Οργανισμός Έκδοσης Διδακτικών Βιβλίων, μεταφέροντας μέρος των δραστηριοτήτων τους σε ιδιωτικούς οργανισμούς.

Στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η καθηγήτρια Ζώνιου-Σιδέρη ανέφερε ότι μειώθηκε ο προϋπολογισμός για τα πανεπιστήμια κατά 50,00% και το διοικητικό προσωπικό, ενώ καταργήθηκαν και συγχωνεύθηκαν πολλά πανεπιστημιακά τμήματα.

Η κοινωνική ανησυχία που επηρεάζει τις οικογένειες έχει ως αποτέλεσμα την ανησυχία και τη θλίψη των παιδιών, βλέποντας τους κηδεμόνες τους ανήμπορους να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους. Το αποτέλεσμα είναι τα

παιδιά να μην έχουν όνειρα, στόχους και διάθεση για μάθηση αφού το μέλλον τους είναι πλέον άγνωστο και αβέβαιο (Ζώνιου-Σιδέρη, 2014).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΚΛΙΜΑ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η Κρήτη, η περιφέρεια στην οποία διαμένει περίπου το 6% του ελληνικού πληθυσμού, δεν θα μπορούσε να μην επηρεαστεί από την οικονομική κρίση που πλήττει την Ελλάδα. Η μόνη διαφορά που χαρακτηρίζει αυτήν όπως και όλα τα νησιά του Αιγαίου από την υπόλοιπη Ελλάδα είναι οι μεγαλύτερες αντοχές που λόγω του τουρισμού και της συνεχόμενης αύξησης του, αποτελεί ανάσα απέναντι στην κρίση.

Σκοπός της παρούσας πρωτογενούς έρευνας είναι η καταγραφή και η αποτύπωση του οικονομικού κλίματος από την πλευρά των πολιτών / καταναλωτών του Ν. Ηρακλείου.

Κατά το σχεδιασμό και την εκπόνηση της έρευνας τέθηκαν ποικίλα ερευνητικά ερωτήματα που αφορούσαν το πώς οι τοπικοί καταναλωτές αντιλαμβάνονται την τρέχουσα οικονομική κατάσταση, αλλά και ποιες είναι οι εκτιμήσεις τους για το μέλλον. Πιο αναλυτικά τέθηκαν ερευνητικά ερωτήματα όπως:

- Ποσό μειώθηκε το εισόδημα και οι δαπάνες των καταναλωτών στο Ηράκλειο λόγω της οικονομικής κρίσης;
- Ποια αγοραστικά κριτήρια είναι σημαντικότερα για τους καταναλωτές σήμερα;
- Πως οι καταναλωτές αντιλαμβάνονται τις κινήσεις των τοπικών επιχειρήσεων μέσα στην κρίση;
- Ποιες είναι οι πεποιθήσεις των καταναλωτών για το μέλλον και την αλλαγή της οικονομικής κατάστασης;
- Προτίθενται οι επιχειρήσεις να παρακολουθήσουν προγράμματα κατάρτισης στο μέλλον, κι αν ναι σε ποια αντικείμενα;
- Θεωρούν την παρούσα κρίση και ως μια ευκαιρία για την τοπική κοινωνία;

Η απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα θα μπορούσε να δώσει μια πρώτη εκτίμηση σχετικά με το οικονομικό κλίμα, όπως αυτό διαμορφώνεται στο Ηράκλειο Κρήτης. Τα αποτελέσματα και οι παρατηρήσεις της έρευνας αυτής μπορούν να αποτελούν εργαλείο για τις τοπικές και εθνικές αρχές αλλά και για τις επιχειρήσεις, ώστε να υιοθετηθούν πολιτικές που θα επιτρέψουν τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης ατόμων και νοικοκυριών.

4.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Για την διεξαγωγή της έρευνας, επιλέχθηκε ένα μεθοδολογικό πλαίσιο τεσσάρων διακριτών σταδίων:

Στάδιο 1: Σχεδιασμός της έρευνας

Για τη διερεύνηση της παρούσας κατάστασης και των τάσεων του οικονομικού κλίματος από την πλευρά των καταναλωτών στο Ηράκλειο Κρήτης, απαιτήθηκε αρχικά η συλλογή των δευτερογενών στοιχείων που παρουσιάζονται στα προηγούμενα κεφάλαια, καθώς και η απαραίτητη βιβλιογραφία που σχετίζεται με τη μεθοδολογία για τις έρευνες αγορών.

Η συλλογή και η προκαταρκτική ανάλυση των παραπάνω στοιχείων οριοθέτησε μια αρχική σειρά ερευνητικών ερωτημάτων. Στη συνέχεια:

- Οριστικοποιήθηκε ο τύπος της έρευνας, πρόκειται για μια διερευνητική έρευνα για την αποτίμηση του οικονομικού κλίματος στο Νομό Ηρακλείου.
- Επιλέχθηκαν οι ομάδες – στόχοι για την έρευνα: κάτοικοι του Νομού Ηρακλείου.
- Επιλέχθηκε ως μέσο διεξαγωγής της έρευνας η μέθοδος του δομημένου ερωτηματολογίου.
- Καθορίστηκε ο τρόπος συλλογής των στοιχείων (ερωτηματολόγια): Δειγματοληψία ευκολίας.

Στάδιο 2: Σχεδιασμός ερωτηματολογίου

Η μέθοδος που επιλέχθηκε για την συλλογή πληροφοριών είναι το ερωτηματολόγιο. Στο ερωτηματολόγιο όπως σε όλες τις μεθόδους – τεχνικές συλλογής πληροφοριών υπάρχουν όρια, όπου μπορούμε να αντλήσουμε συγκεκριμένου τύπου πληροφορίες. Από τον ερωτώμενο δυνάμεθα να συγκεντρώσουμε πληροφορίες για το τι σκέφτεται, τι φοβάται, περιμένει, ελπίζει κ.α.

Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει πραγματικές ερωτήσεις που απαντώνται εύκολα και με ειλικρίνεια (φύλο, οικογενειακή κατάσταση, μορφωτικό επίπεδο), αλλά και ερωτήσεις γνώμης ή πίστης όπου φαίνεται το τι πιστεύει ο ερωτώμενος για το θέμα, τι προσδοκεί κ.α. Επιπρόσθετα οι ερωτήσεις ως επί το πλείστον είναι κλειστού τύπου, για την επιτάχυνση της συλλογής και κατ' επέκταση τη μη κόπωση του ερωτώμενου.

Το ερωτηματολόγιο στην παρούσα έρευνα αποτελείται από τρεις ενότητες. Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει ερωτήσεις που αφορούν γενικά δημογραφικά στοιχεία των πολιτών/ καταναλωτών. Στη δεύτερη ενότητα καταγράφεται η παρούσα κατάσταση για τους καταναλωτές με ερωτήσεις σχετικές τις καταναλωτικές τους συνήθειες. Στην τρίτη ενότητα διερευνάται η εκτίμηση των συμμετεχόντων για την μελλοντική οικονομική κατάσταση.

Το πλήρες ερωτηματολόγιο παρατίθεται στο Παράρτημα Ι.

Στάδιο 3: Συλλογή στοιχείων

Η διανομή και λήψη των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε το διάστημα Απριλίου – Μαΐου 2015, με τη μέθοδο της προσωπικής συνέντευξης. Τα ερωτηματολόγια απαντήθηκαν στο κέντρο της πόλης του Ηρακλείου από άτομα διαφόρων ηλικιών, μορφωτικών επιπέδων, οικονομικής και οικογενειακής κατάστασης, αντιλήψεων κ.α.

Το τελικό δείγμα αποτέλεσαν 300 ερωτώμενοι, εκ των οποίων οι 153 ήταν άνδρες και 147 γυναίκες. Η μέση ηλικία του δείγματος ήταν τα 26 με 35 χρόνια.

Στάδιο 4: Επεξεργασία και ανάλυση στοιχείων

Μετά τη συλλογή των ερωτηματολογίων δημιουργήθηκε ένα αρχείο στο πρόγραμμα Microsoft Excel όπου εκεί έγινε η κωδικοποίηση και η στατιστική επεξεργασία και ανάλυση των αποτελεσμάτων.

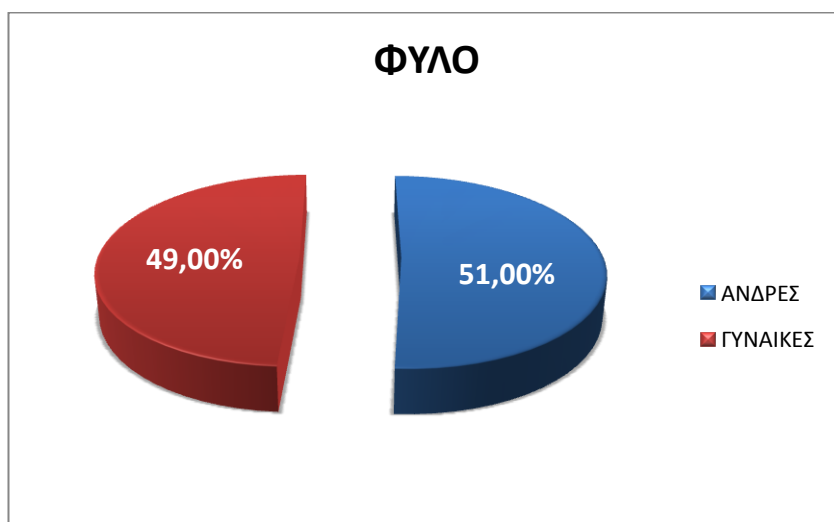

4.3 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην ενότητα αυτή παρατίθενται τα αποτελέσματα της έρευνας, από το δείγμα των 300 (300) ερωτηματολογίων που συγκεντρώθηκαν από πολίτες/ καταναλωτές του Ηρακλείου. Για την περιγραφή των αποτελεσμάτων γίνεται αναφορά μόνο στις απαντήσεις που κατέχουν τα μεγαλύτερα ποσοστά προτιμήσεων των ερωτηθέντων.

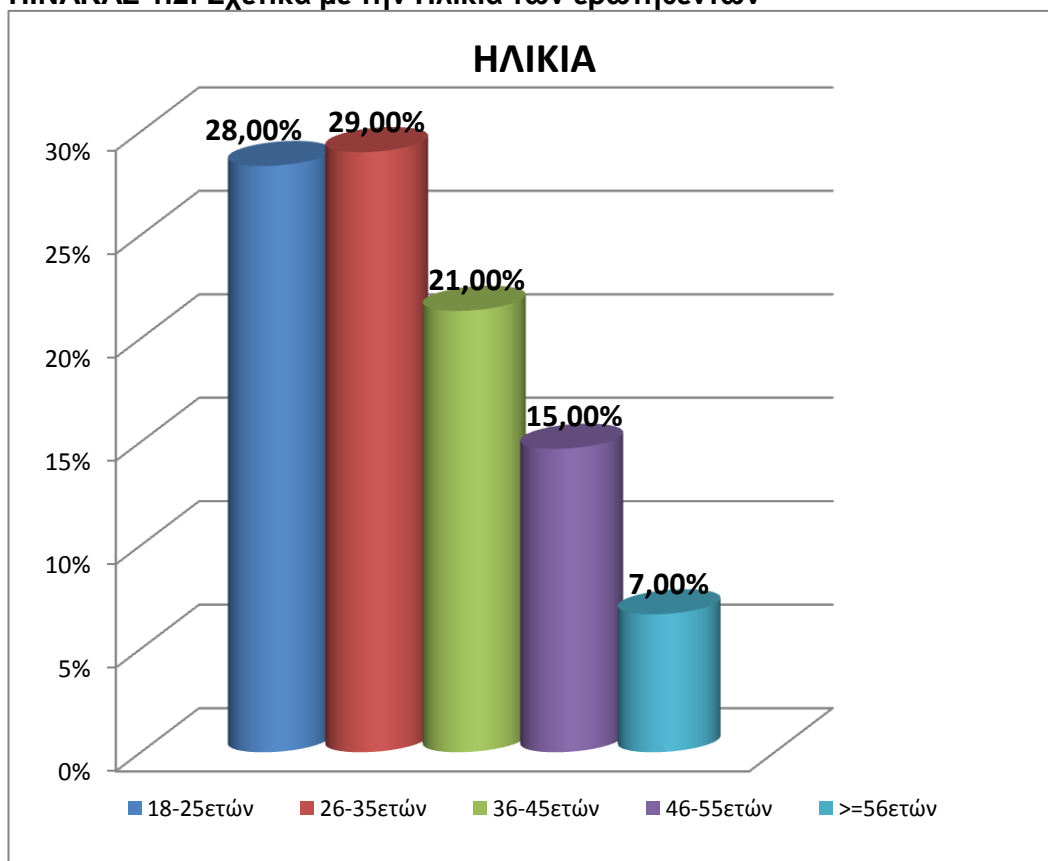
Δημογραφικά στοιχεία

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1: Σχετικά με το Φύλο των ερωτηθέντων

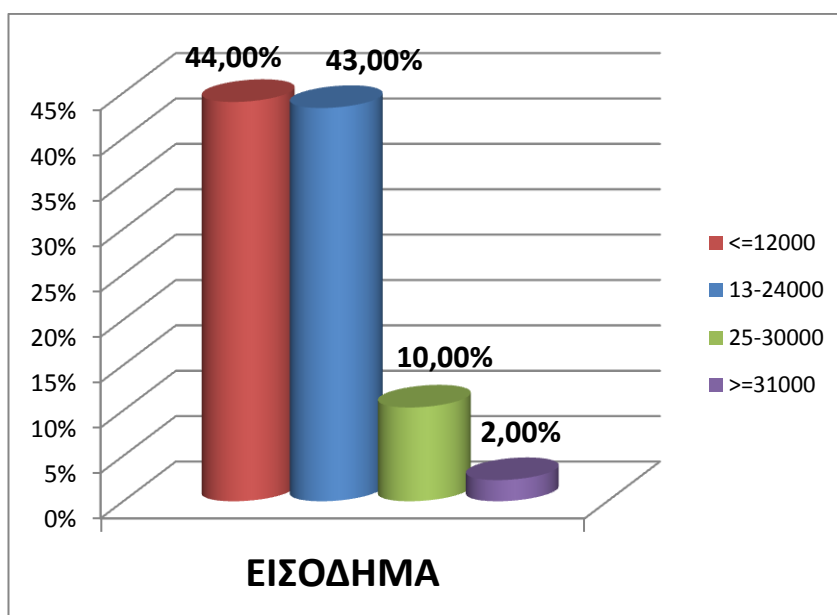
Η σύνθεση του δείγματος αναφορικά με το φύλλο είναι κατά 51,00% άντρες και κατά 49,00% γυναίκες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2: Σχετικά με την Ηλικία των ερωτηθέντων

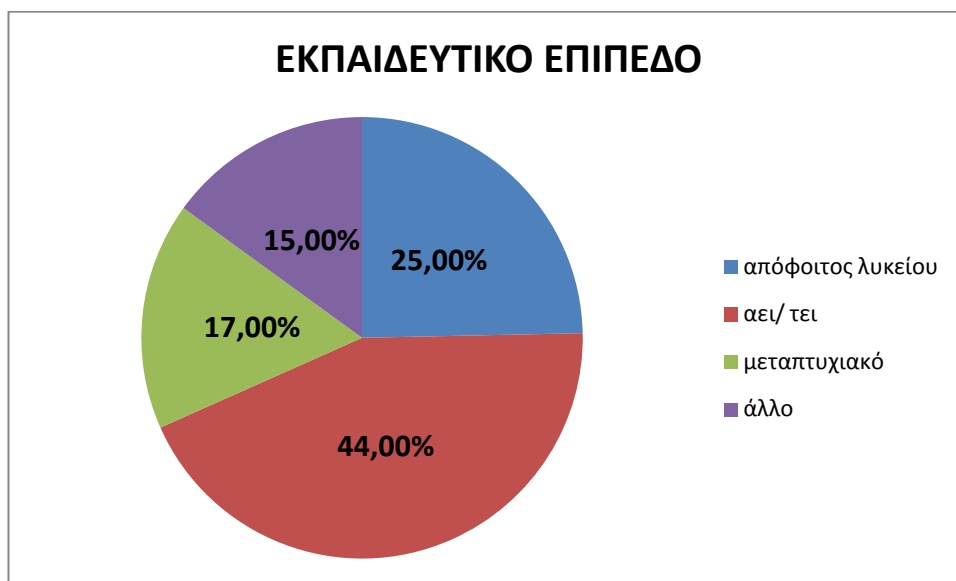
Ηλικιακά, η πλειοψηφία του δείγματος ανήκει στην ηλικιακή κλίμακα των 18-35 ετών. Πιο αναλυτικά, το 29,00% των ερωτώμενων δήλωσε ότι ανήκει στην ηλικιακή ομάδα των 26-35 ετών, ενώ ακολουθούν οι ηλικιακές ομάδες 18-25 ετών (28,00%), 36-45 ετών (21,00%), 46-55 ετών (15,00%) και από 56 ετών και άνω (7,00%).

ΠΙΝΑΚΑΣ1.3:Οικογενειακό ετήσιο εισόδημα

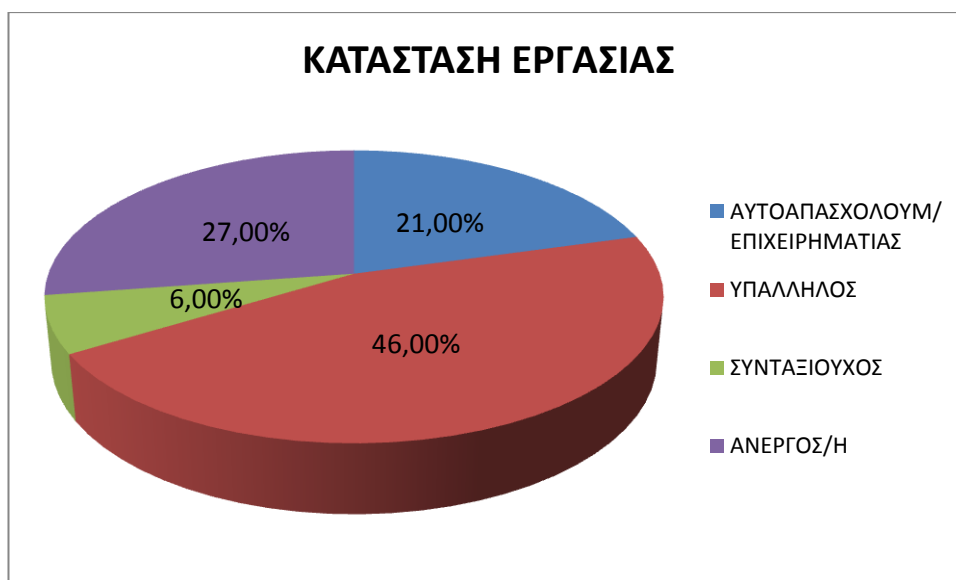
Αναφορικά με το μέσο οικογενειακό ετήσιο εισόδημα των πολιτών στο δείγμα, το 44,00% των πολιτών δήλωσε εισόδημα μικρότερο ή ίσο των 12.000 ευρώ, το 43,00% εισόδημα 13-24.000 ευρώ, το 10,00% έχει εισόδημα 25-30.000 ευρώ και τέλος μόλις το 2,00% δήλωσε εισόδημα πάνω από 31.000 ευρώ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4: Παρουσιάζεται το εκπαιδευτικό επίπεδο των πολιτών του δείγματος.

Στο παρακάτω διάγραμμα διακρίνεται ότι το 44,00% τους δείγματος δηλώνει ως απόφοιτος αει/τει. Με ποσοστό 25,00% ακολουθούν οι απόφοιτοι λυκείου. Στη συνέχεια με ποσοστό 17,00% ακολουθούν οι κάτοχοι μεταπτυχιακού. Τέλος με ποσοστό 15,00% ακολουθούν τα άτομα τα οποία έχουν κάποιο άλλο εκπαιδευτικό επίπεδο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5: Κατάσταση εργασίας των πολιτών.

Στο παρακάτω διάγραμμα διακρίνεται ότι το 46,00% τους δείγματος δηλώνει ως εργασιακή κατάσταση το «Υπάλληλος». Με ποσοστό 21,00% ακολουθούν οι αυτοαπασχολούμενοι/επιχειρηματίες Παρόλα αυτά το ποσοστό των ερωτηθέντων που δηλώνουν άνεργοι ανέρχεται στο 27,00%.

Παρούσα Κατάσταση

Στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνονται ερωτήσεις σχετικά με την παρούσα οικονομική κατάσταση και τις προτιμήσεις των καταναλωτών του Ηρακλείου, καθώς επίσης και για τις απόψεις τους σχετικά με τις επιχειρήσεις και τα συναισθήματα που απορρέουν απ αυτές τις συγκυρίες.

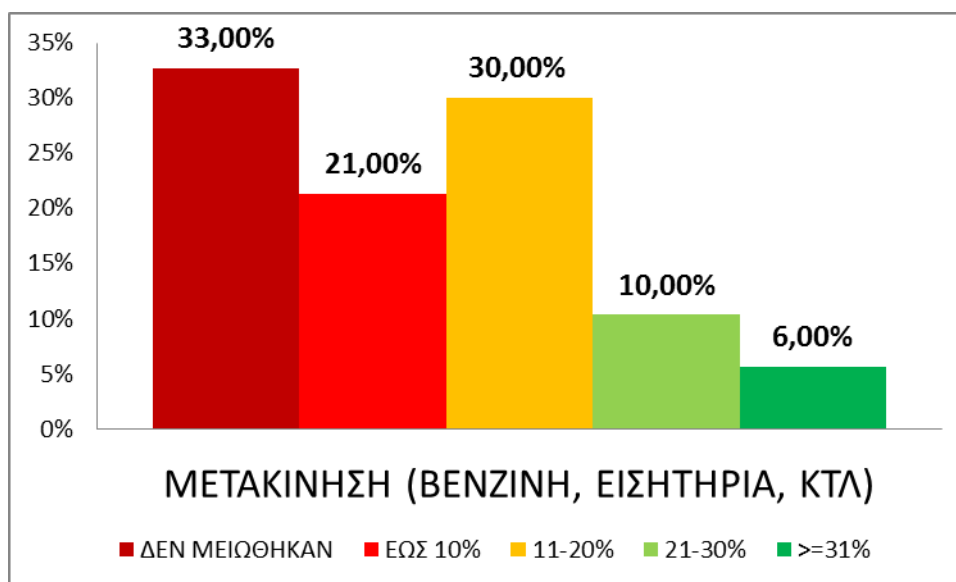
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1: Μείωση οικογενειακού εισοδήματος λόγω κρίσης

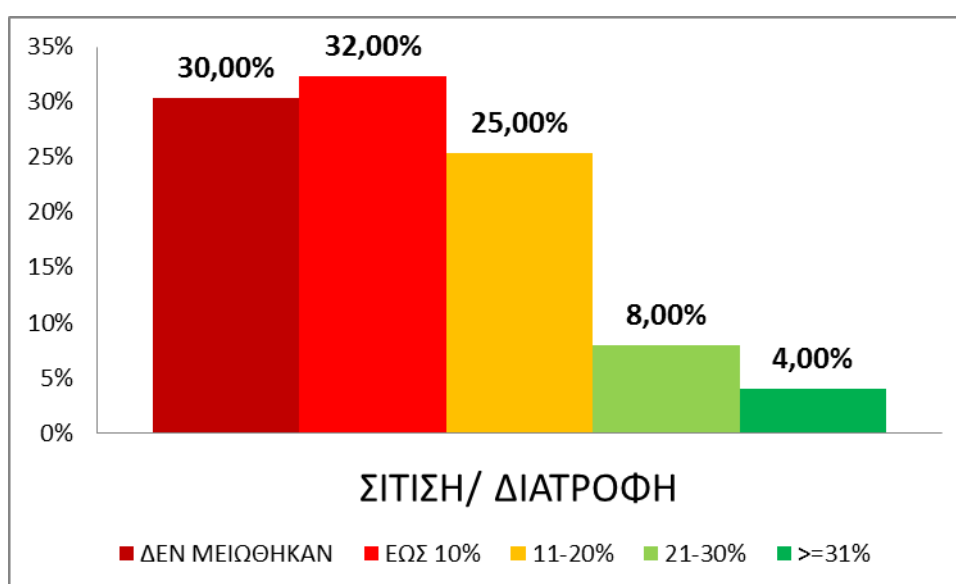
Όσο αφορά τη μείωση του οικογενειακού εισοδήματος, η πλειοψηφία των ερωτώμενων 43,00% δήλωσε ότι το εισόδημα τους μειώθηκε από 11,00%-20,00%, ενώ το 22,00% και 19,00% δήλωσαν ότι μειώθηκε πάνω από 21,00%-30,00% και πάνω από 31,00% αντίστοιχα.

ΠΙΝΑΚΕΣ 2.2: Μείωση δαπανών ανάλογα με τις παραπάνω κατηγορίες εξόδων

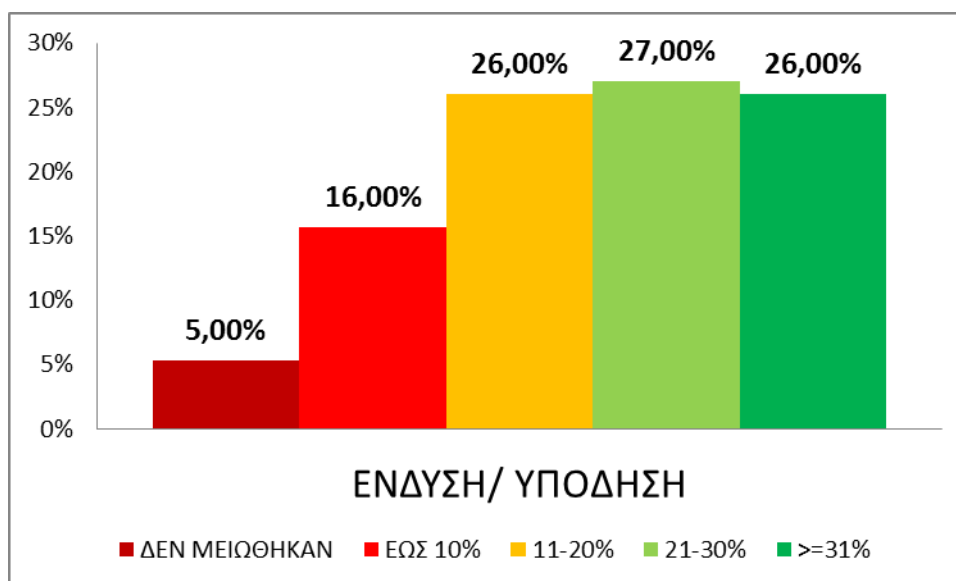
Για την διερεύνηση της μείωσης των δαπανών, οι δαπάνες χωρίστηκαν σε τέσσερις βασικές κατηγορίες. Στο παρακάτω διάγραμμα, διακρίνονται οι κατηγορίες και τα ποσοστά μείωσής τους σύμφωνα με τους πολίτες που συμμετείχαν στην έρευνα.

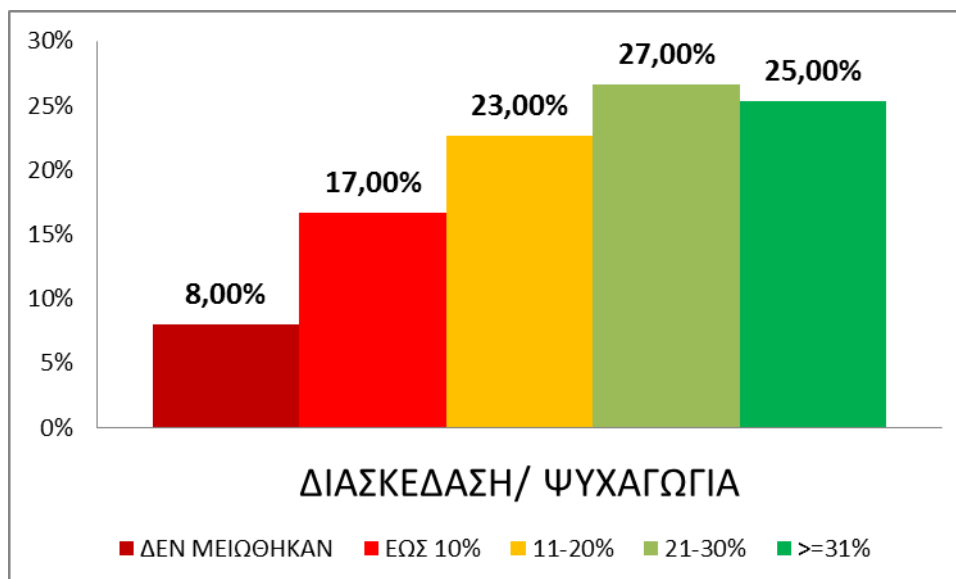
Όσο αφορά τις δαπάνες για την μετακίνηση, φαίνεται ότι υπάρχει σημαντική μείωση. Το 30,00% δήλωσε ότι μείωσε τις δαπάνες μετακίνησης από 11,00%-20,00%, και το 21,00% των ερωτηθέντων επισήμανε μείωση έως 10,00%. Επισημαίνεται ότι το 33,00% του δείγματος δήλωσε ότι δεν έχει μειώσει τις δαπάνες για μετακίνηση.

Για τις δαπάνες που αφορούν τη σίτιση / διατροφή, το 32,00% των ερωτηθέντων μείωσε έως 10,00% και το 25,00% από 11,00%-20,00% τις συγκεκριμένες δαπάνες. Περίπου ένας στους τρεις καταναλωτές (30,00%) δήλωσε ότι δεν μείωσε τις συγκεκριμένες δαπάνες.

Η ένδυση / υπόδηση αποτελεί μία κατηγορία που πλήττεται περισσότερο από τις άλλες λόγω κρίσης, αφού το 26,00% των πολιτών απάντησαν ότι έχουν μειώσει πολύ (άνω του 30,00%) τις δαπάνες τους σε ένδυση / υπόδηση, ενώ το 27,00% δήλωσε ότι έχει μειώσει τη συγκεκριμένη δαπάνη από 11,00%-30,00%.

Επίσης σημαντικά πλήττεται και η κατηγορία της ψυχαγωγίας. Το 25,00% του δείγματος ελάττωσε παραπάνω από το 31,00% τα έξοδα για την διασκέδαση του και την ψυχαγωγία του. Το 27,00% των ερωτηθέντων μείωσε τις δαπάνες ψυχαγωγίας / διασκέδασης σε ποσοστό 21,00%-30,00%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.3: Σε ποιες ενέργειες έχουν προβεί οι πολίτες σε περίπτωση που δεν καταφέρανε να καλύψουν τις υποχρεώσεις τους.

Οι δυσμενείς οικονομικές συνθήκες των τελευταίων χρόνων οδήγησαν τους πολίτες να χρησιμοποιήσουν διάφορους τρόπους για να καταφέρουν να καλύψουν τις οικονομικές τους υποχρεώσεις.

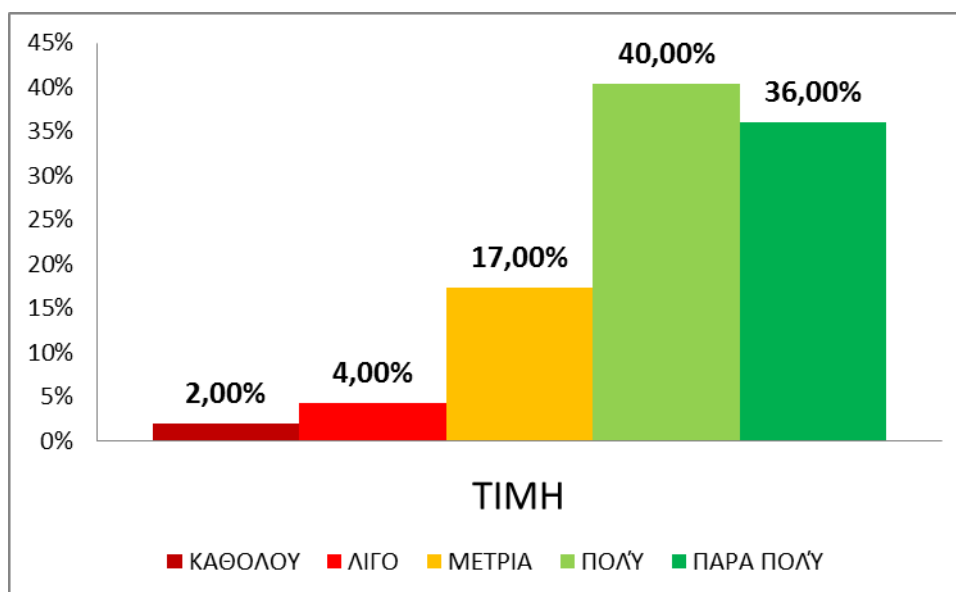
Κατά σειρά φθίνουσα σειρά, για την κάλυψη των υποχρεώσεών τους οι πολίτες δήλωσαν ότι:

- δανείστηκαν από φίλους / συγγενείς (34,00%)
- χρησιμοποίησαν χρήματα από την αποταμίευση (31,00%)
- πούλησαν περιουσιακά τους στοιχεία (14,00%)
- απευθύνθηκαν σε ενεχυροδανειστήρια (12,00%)
- απευθύνθηκαν σε τράπεζες – δάνεια (10,00%)
- χρησιμοποιήθηκαν πιστωτικές κάρτες (9,00%)

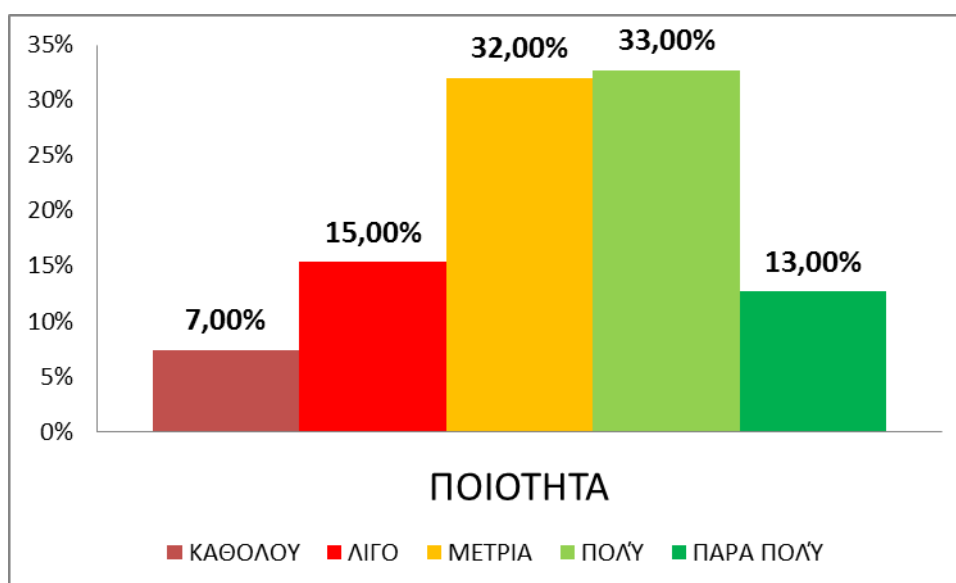

ΠΙΝΑΚΕΣ 2.4: Σημαντικότητα αγοραστικών κριτηρίων

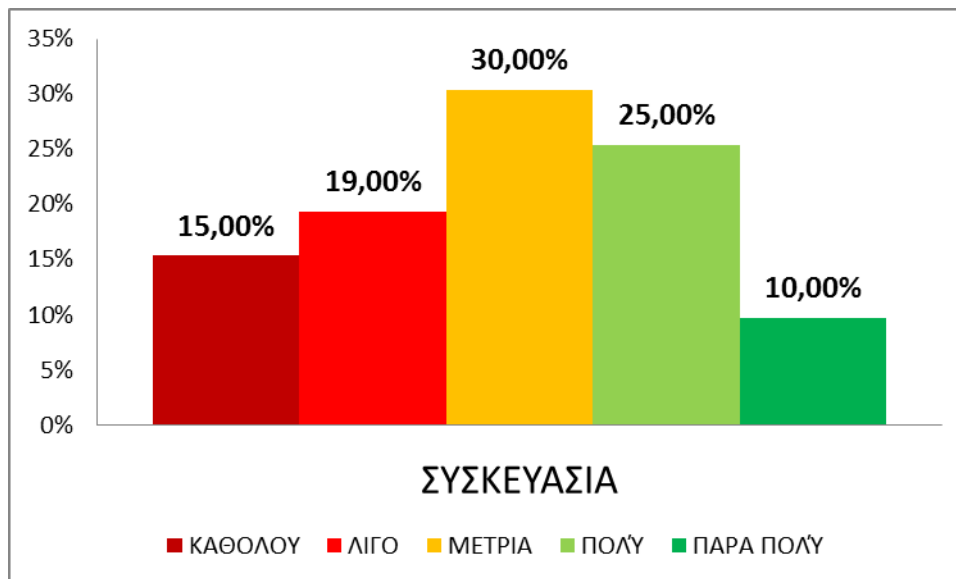
Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες στη έρευνα ερωτήθηκαν για το πόσο αυξήθηκε η σημαντικότητα των κυριότερων αγοραστικών κριτηρίων.

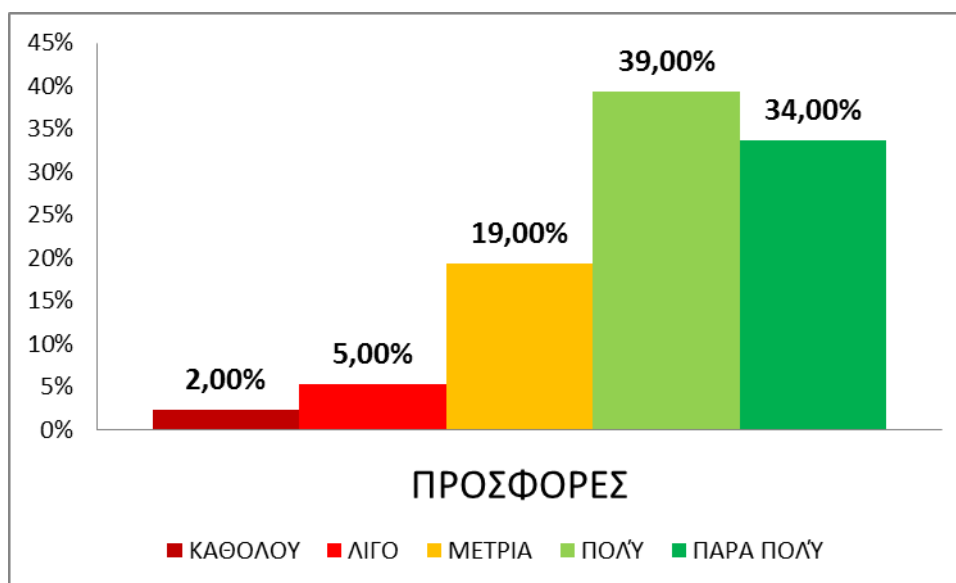
Για το 76,00% η σημασία του παράγοντα «τιμή» αυξήθηκε πολύ και πάρα πολύ. Μόνο το 2,00% του δείγματος απάντησε ότι δεν άλλαξε τον τρόπο που αντιμετωπίζει αυτόν τον παράγοντα.

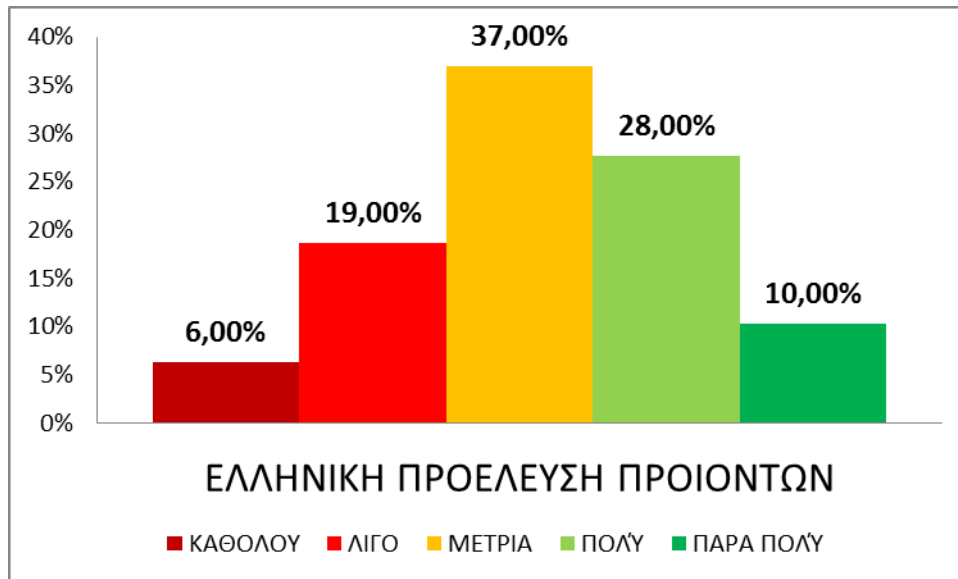
Για το 46,00% των ερωτώμενων η σημασία του παράγοντα «ποιότητα» των προϊόντων αυξήθηκε πολύ και πάρα πολύ. Μόνο το 7,00% του δείγματος απάντησε ότι δεν άλλαξε τον τρόπο που αντιμετωπίζει αυτόν τον παράγοντα.

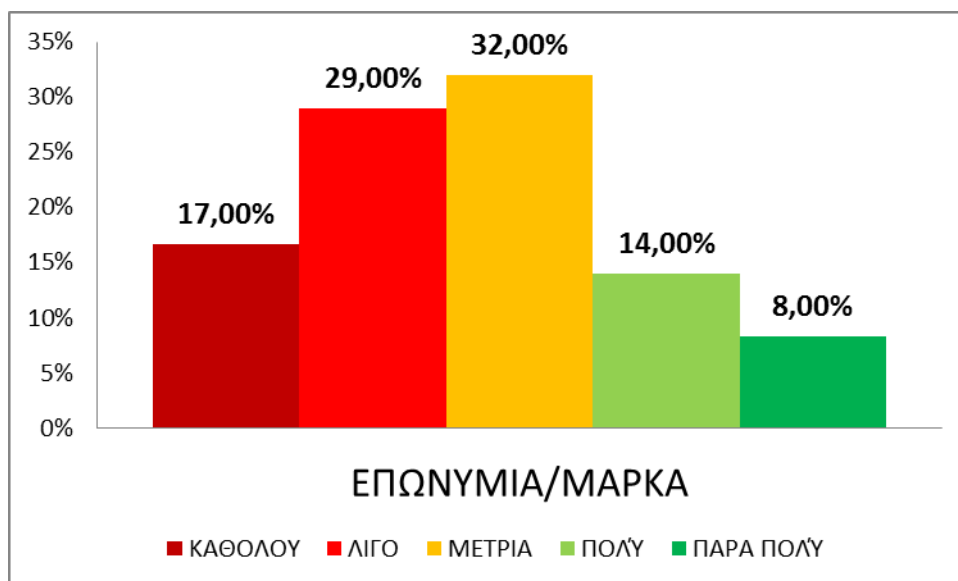
Η σημαντικότητα της συσκευασίας κατέχει μάλλον δευτερεύοντα ρόλο, καθώς το 35,00% του δείγματος δήλωσε ότι η σημασία του παράγοντα «συσκευασία» αυξήθηκε πολύ και πάρα πολύ. Το 15,00% του δείγματος απάντησε ότι δεν άλλαξε τον τρόπο που αντιμετωπίζει αυτόν τον παράγοντα.

Οι προσφορές αποτελούν μία τεχνική για τις επιχειρήσεις ώστε να πείσουν τους καταναλωτές να αγοράσουν προϊόντα. Για το 73,00% η σημασία του παράγοντα «προσφορές» αυξήθηκε πολύ και πάρα πολύ τα τελευταία χρόνια. Μόνο το 2,00% του δείγματος απάντησε ότι δεν άλλαξε τον τρόπο που αντιμετωπίζει αυτόν τον παράγοντα.

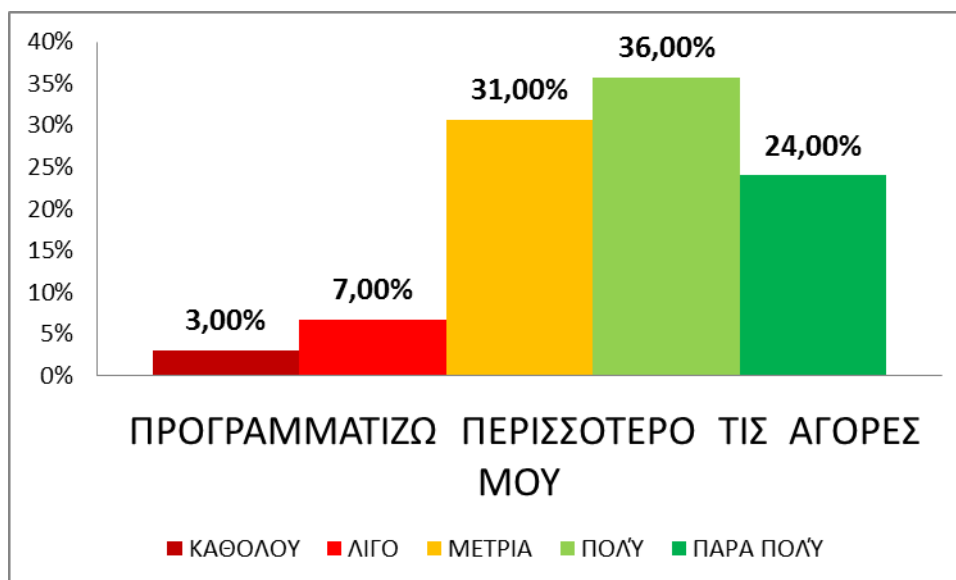
Η χώρα προέλευσης των προϊόντων αποτελεί σημαντικό κριτήριο για περίπου έναν στους τρεις ερωτώμενους. Για το 38,00% η σημασία του παράγοντα «χώρα προέλευσης των προϊόντων» αυξήθηκε πολύ και πάρα πολύ τα τελευταία χρόνια. Μόνο το 6,00% του δείγματος απάντησε ότι δεν άλλαξε τον τρόπο που αντιμετωπίζει αυτόν τον παράγοντα.

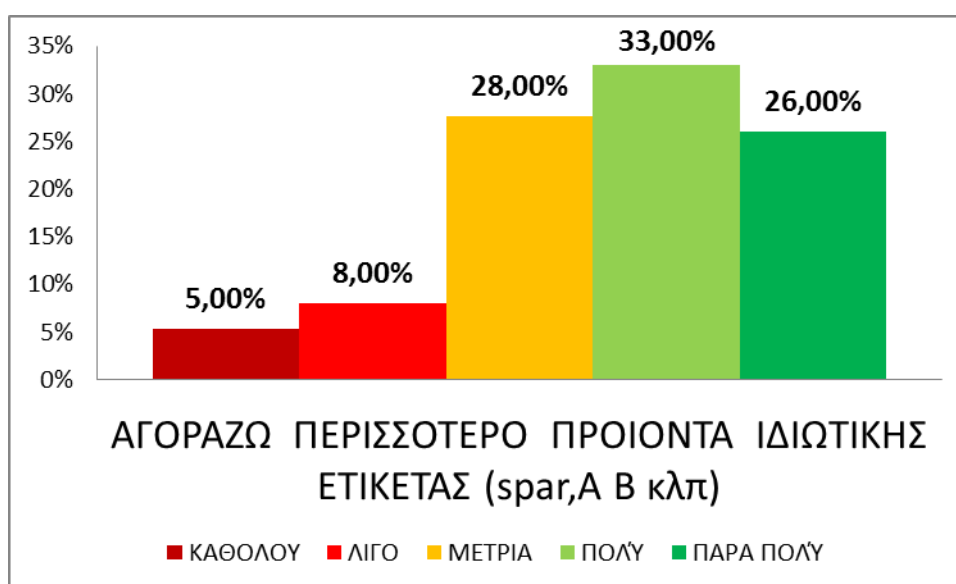
Ασήμαντη φαίνεται για τους καταναλωτές η επωνυμία των προϊόντων ή των υπηρεσιών. Το 22,00% του δείγματος δήλωσε ότι η σημασία του παράγοντα «επωνυμία» αυξήθηκε πολύ και πάρα πολύ. Το 17,00% του δείγματος απάντησε ότι δεν άλλαξε τον τρόπο που αντιμετωπίζει αυτόν τον παράγοντα.

ΠΙΝΑΚΕΣ 2.5: Κατά πόσο συμφωνούν οι πολίτες με τις παρακάτω προτάσεις

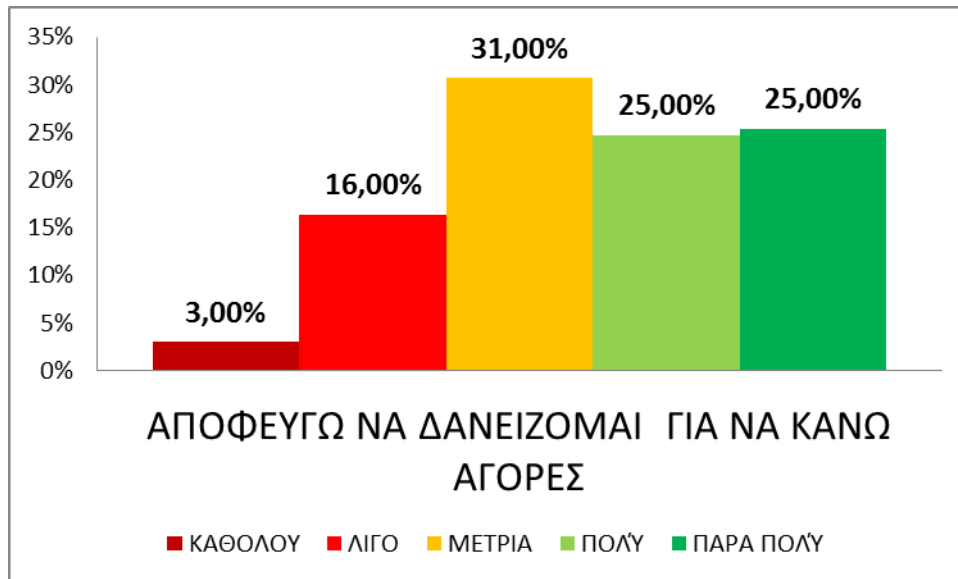
Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες στη έρευνα ερωτήθηκαν για το πόσο συμφωνούν με μια σειρά προτάσεων σχετικά τις αγορές τους.

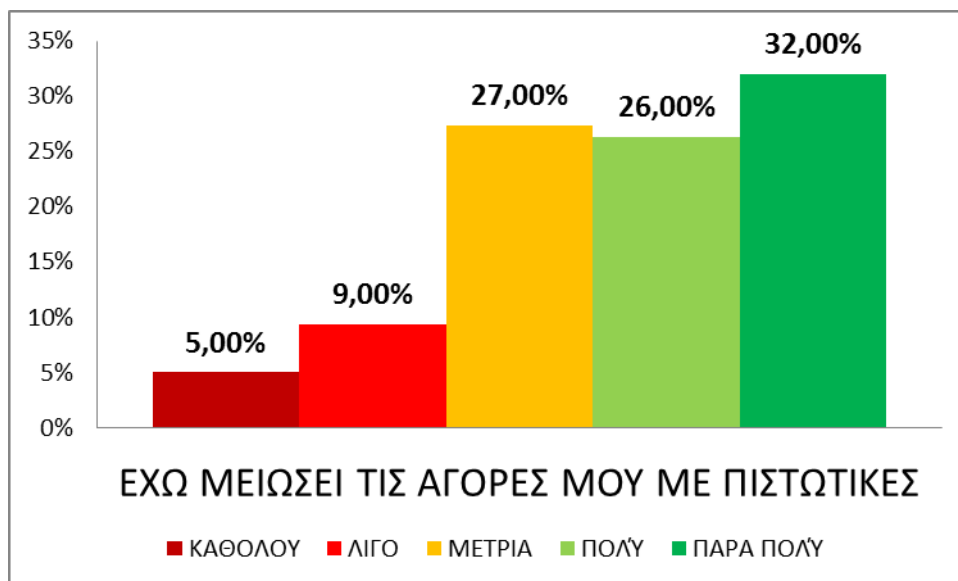
Το 60,00% των ερωτώμενων συμφωνούν πολύ και πάρα πολύ ότι λόγω κρίσης προγραμματίζουν περισσότερες τις αγορές τους.

Το 59,00% των ερωτώμενων συμφωνούν πολύ και πάρα πολύ ότι λόγω κρίσης αγοράζουν περισσότερα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας.

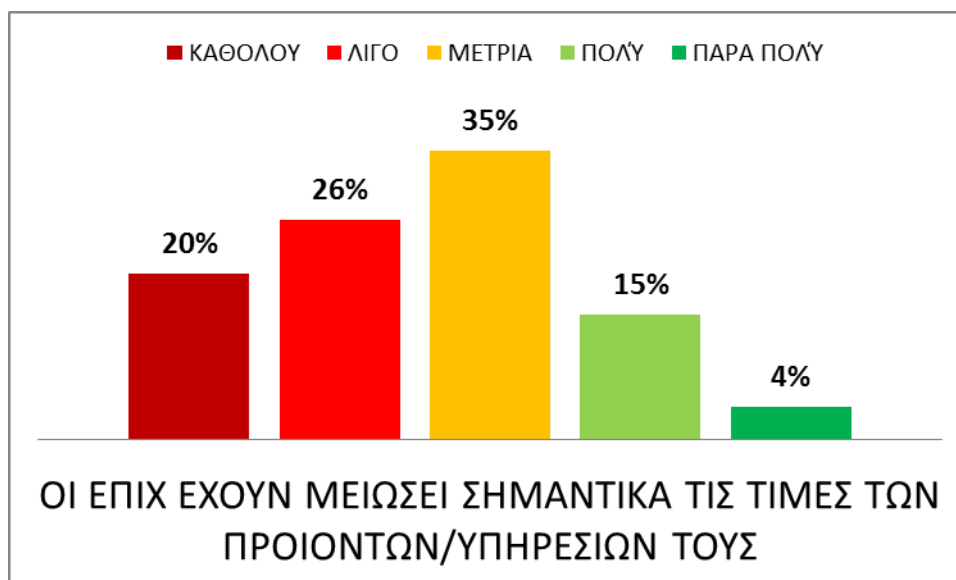
Το 50,00% των ερωτώμενων δήλωσαν ότι συμφωνούν πολύ και πάρα πολύ στην φράση «αποφεύγετε σε μεγάλο βαθμό να δανείζεστε για να καλύπτετε τις αγορές σας».

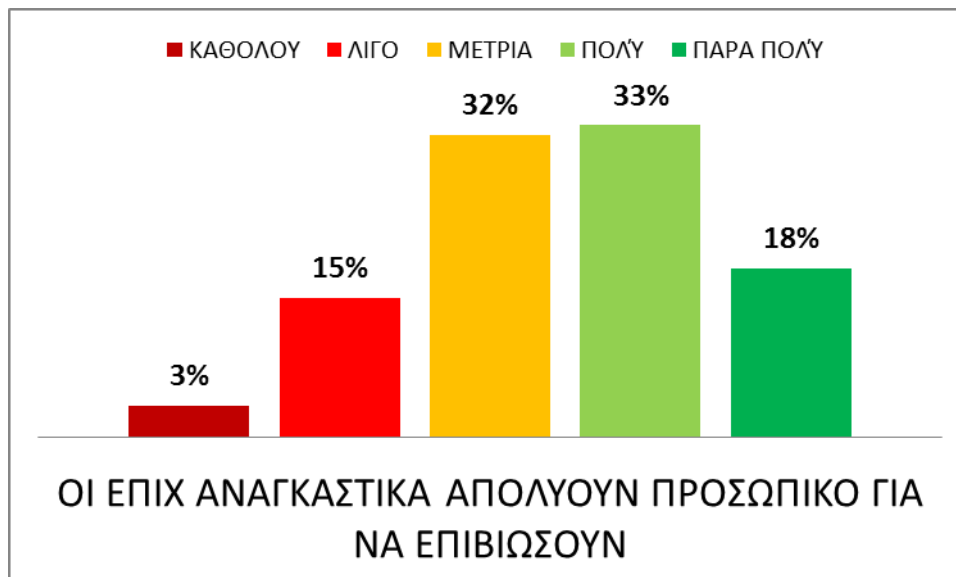
Και τέλος, το 58,00% των ερωτώμενων συμφωνούν πολύ και πάρα πολύ στο ότι λόγω κρίσης έχουν μειώσει τις αγορές τους με πιστωτικές κάρτες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6: Κατά πόσο συμφωνούν οι πολίτες με τις παραπάνω προτάσεις

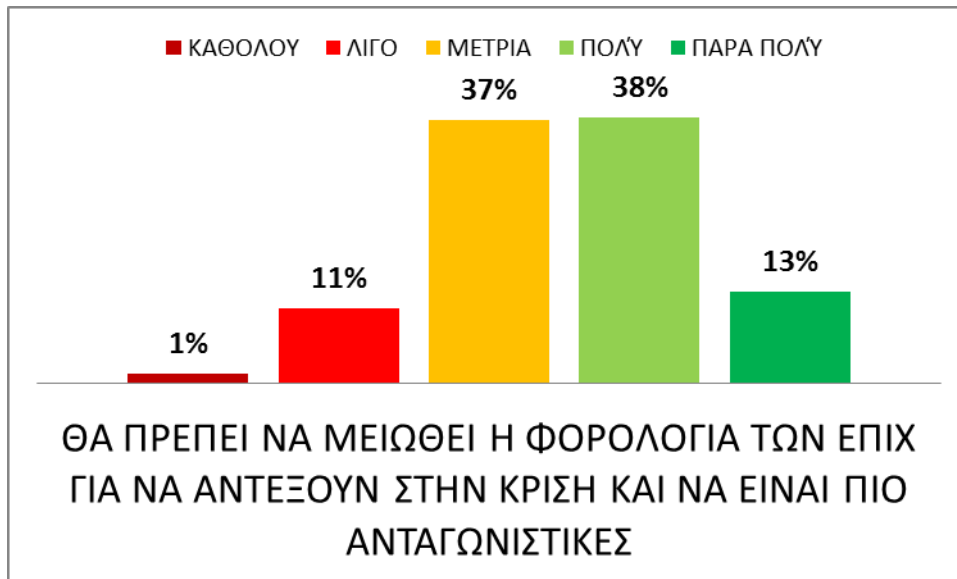
Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να κρίνουν και την στάση των επιχειρήσεων στην περίοδο της κρίσης.

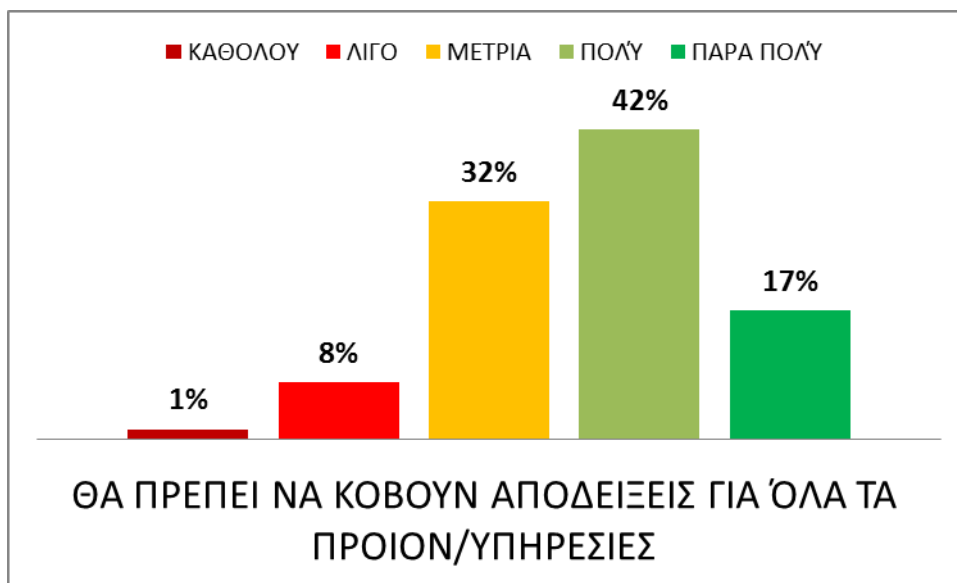
Μόνο το 19,00% των ερωτώμενων συμφωνούν πολύ και πάρα πολύ ότι οι επιχειρήσεις μείωσαν σημαντικά τις τιμές των προϊόντων, ενώ το 46,00% θεωρεί ότι τις μείωσαν καθόλου έως λίγο.

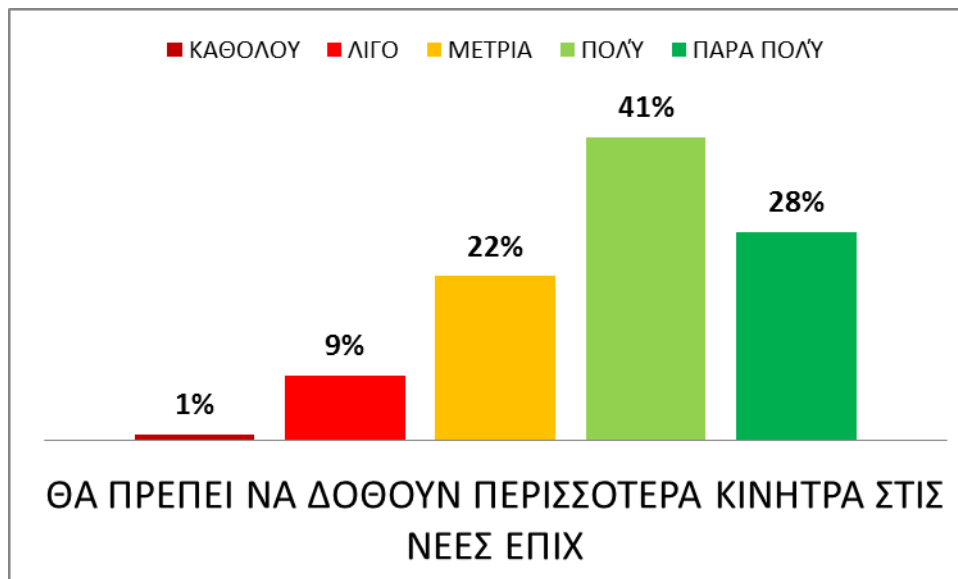
Η πλειοψηφία των ερωτώμενων (51,00%) συμφωνούν πολύ και πάρα πολύ ότι οι επιχειρήσεις αναγκαστικά απολύουν προσωπικό για να επιβιώσουν.

Επίσης το 51,00% των ερωτώμενων συμφωνούν πολύ και πάρα πολύ ότι πρέπει να μειωθεί η φορολογία των επιχειρήσεων, ώστε οι τελευταίες να επιβιώσουν.

Ισχυρή πεποίθηση καταγράφεται στο αν οι επιχειρήσεις πρέπει να εκδίδουν αποδείξεις για όλα τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που προσφέρουν. Το 59,00% των ερωτώμενων συμφωνούν πολύ και πάρα πολύ.

Ανάλογα, ισχυρή πεποίθηση καταγράφεται για την παροχή περισσότερων κινήτρων για τις νέες επιχειρήσεις. Το 69,00% των ερωτώμενων συμφωνούν πολύ και πάρα πολύ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.7: Τι συναισθήματα τους έχει προκαλέσει η οικονομική κρίση

Λόγω της κρίσης οι Έλληνες αναθεώρησαν, αλλάζοντας τον τρόπο σκέψης αλλά και τις αξίες τους. Η έρευνα αποκαλύπτει ότι τα αρνητικά συναισθήματα κυριαρχούν στους πολίτες, καθώς σχεδόν ένας στους τρεις δηλώνει ότι αισθάνεται ανασφάλεια (35,00%) και άγχος (32,00%), ενώ ένας στους πέντε αισθάνεται απογοήτευση (18,00%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.8: Αν έχουν σκεφθεί το ενδεχόμενο μετανάστευσης στο εξωτερικό

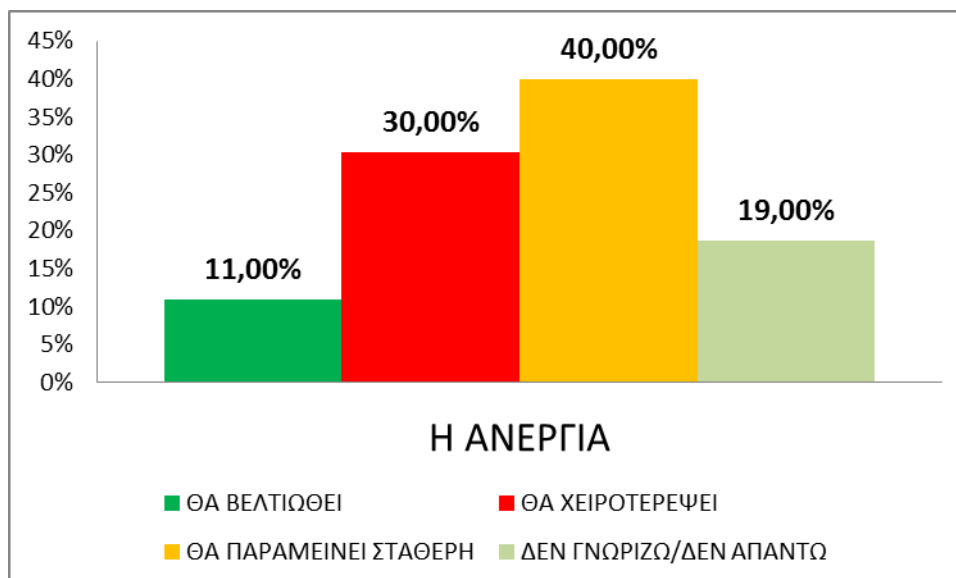

Το 61,00% των ερωτώμενων απάντησαν αρνητικά στο αν έχουν σκεφτεί το ενδεχόμενο της μετανάστευσης στο εξωτερικό για αυτούς ή τα μέλη της οικογένειάς τους.

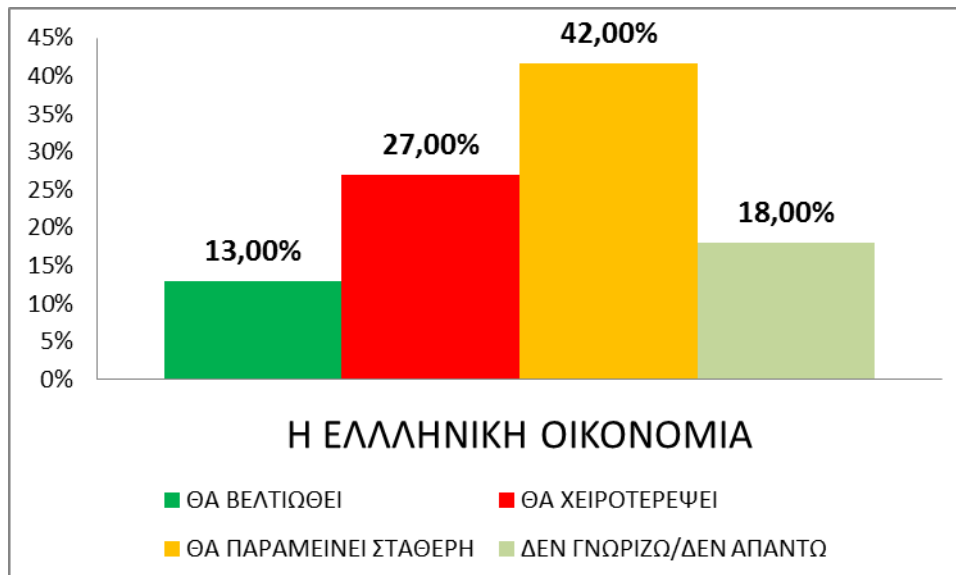
Μελλοντικές Προεκτάσεις

Στο τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνονται ερωτήσεις σχετικά με τη γνώμη των καταναλωτών του Ηρακλείου για το μέλλον.

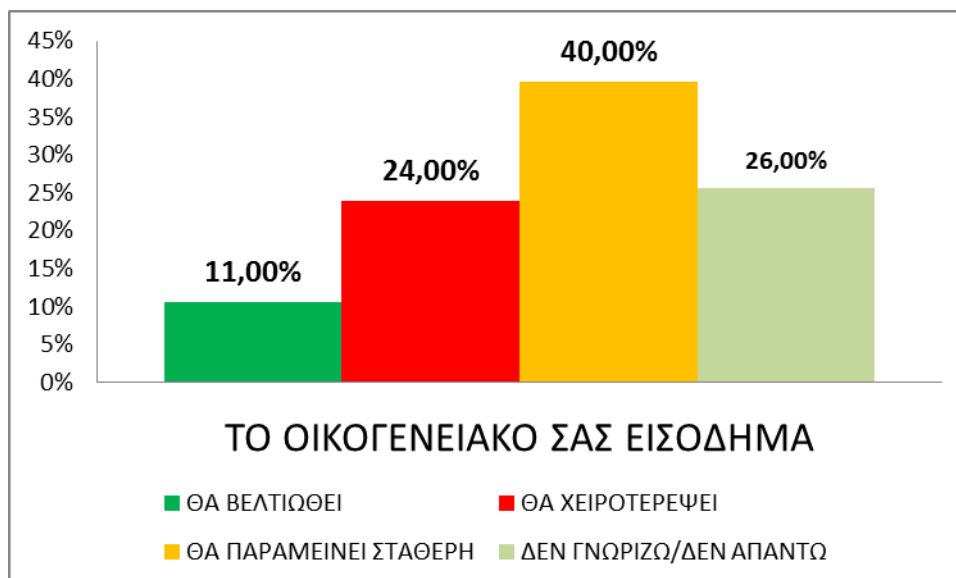
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1:Τι πιστεύουν για τους επόμενους 12 μήνες.

Το 30,00% του δείγματος πιστεύει ότι η ανεργία θα χειροτερέψει τους επόμενους 12 μήνες και μόνο το 11,00% θεωρεί ότι θα βελτιωθεί.

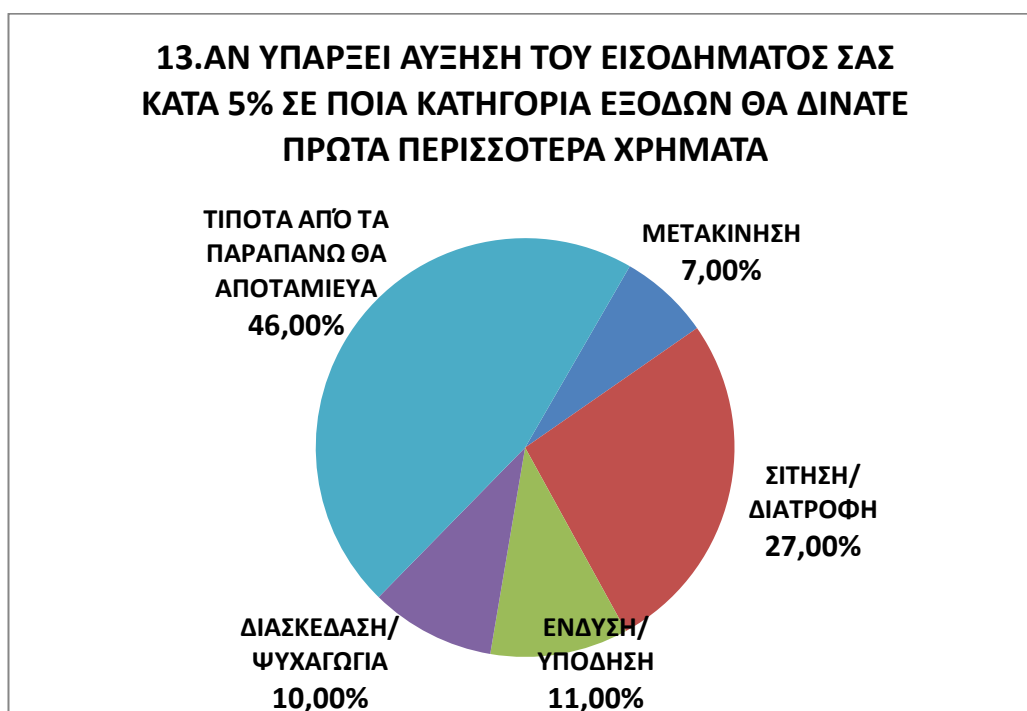

Το 27,00% των ερωτώμενων πιστεύουν ότι η ελληνική οικονομία θα χειροτερέψει τους επόμενους 12 μήνες και μόνο το 13,00% θεωρεί ότι θα βελτιωθεί.

Το 24,00% του δείγματος πιστεύει ότι το οικογενειακό εισόδημα θα χειροτερέψει τους επόμενους 12 μήνες και μόνο το 11,00% θεωρεί ότι θα βελτιωθεί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2: Σε ποια κατηγορία εξόδων θα έδιναν πρώτα περισσότερα χρήματα αν υπήρχε αύξηση του εισοδήματός τους κατά 5%.

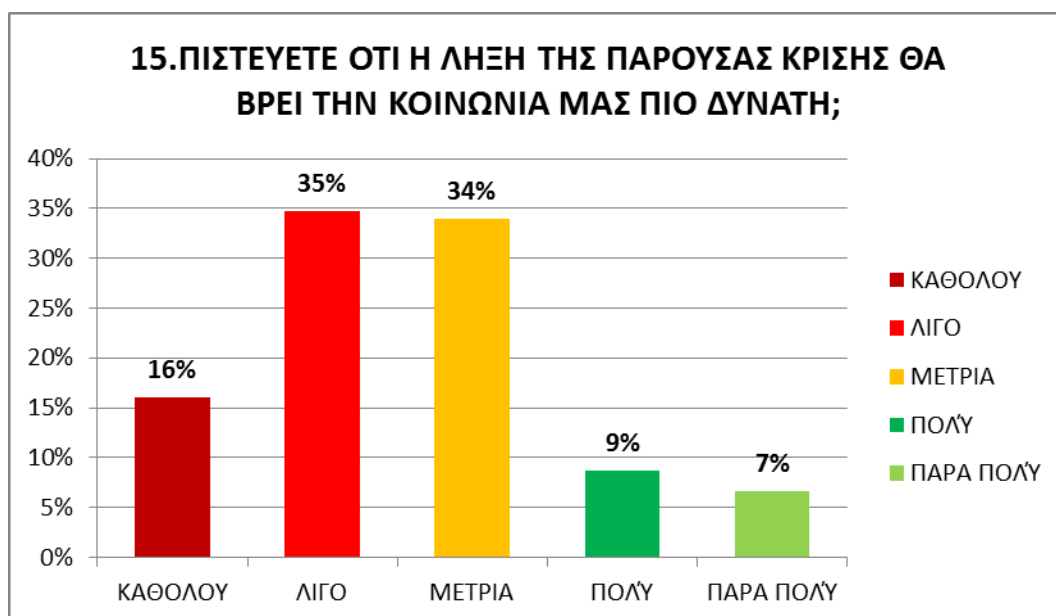
Μη γνωρίζοντας το αύριο και τι αλλαγές θα υποστεί η οικονομία, το 46,00% των ερωτηθέντων αποκρίθηκε ότι θα αποταμίευε, αν υπήρχε αύξηση του εισοδήματός του κατά 5,00%. Το 27,00% των ερωτώμενων δήλωσαν ότι με ενδεχόμενη αύξηση του εισοδήματός τους θα αύξαναν τις δαπάνες σίτισης/ διατροφής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3: Αν πιστεύουν ότι η κρίση είναι και μια ευκαιρία για αλλαγή προς το καλύτερο.

Στην ερώτηση αν πιστεύουν ότι η κρίση είναι και μια ευκαιρία για αλλαγή προς το καλύτερο, ένα σημαντικό ποσοστό της τάξεως του 55,00% πιστεύει ότι η παρούσα κρίση δεν αποτελεί (καθόλου και λίγο) ευκαιρία για αλλαγή προς το καλύτερο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4: Αν πιστεύουν ότι η λήξη της παρούσας κρίσης θα βρει την κοινωνία μας πιο δυνατή

Τέλος, στην ερώτηση αν πιστεύουν ότι η λήξη της παρούσας κρίσης θα βρει την κοινωνία μας πιο δυνατή, απάντησαν πάρα πολύ με ποσοστό 7,00%, πολύ με ποσοστό 9,00%, μέτρια με ποσοστό 34,00%, λίγο με ποσοστό 35,00% και καθόλου με ποσοστό 16,00%.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πρόσφατη οικονομική κρίση συνεχίζει να πλήττει την Ελλάδα. Η δυσχερής οικονομική κατάσταση επηρεάζει ψυχολογικά τους πολίτες, προκαλώντας τους το αίσθημα της απαισιοδοξίας και της αβεβαιότητας, συμβάλλει στην αύξηση της ανεργίας, επιδρά αρνητικά στους τομείς της κατανάλωσης, των εσόδων της χώρας, της παραγωγής κ.ά. Με τη συνεχή αύξηση των τιμών, τη συνεχή μείωση των μισθών, καθώς και τη συνεχή αύξηση της φορολογίας, η επιβίωση των πολιτών καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία είχε ως στόχο την διερεύνηση του οικονομικού κλίματος από την πλευρά των καταναλωτών στο Ν. Ηρακλείου. Χρησιμοποιώντας την δειγματοληψία ευκολίας, λήφθηκε δείγμα τριακοσίων κατοίκων του Νομού Ηρακλείου, με μέθοδο συλλογής δεδομένων την δημοσκοπήση με δομημένα ερωτηματολόγια.

Τα αποτελέσματα της πρωτογενούς έρευνας συνοψίζονται στα ακόλουθα συμπεράσματα:

Τα εισοδήματα των πολιτών έχουν μειωθεί σημαντικά με έξι στους δέκα πολίτες να δηλώνει μείωση έως 20%. Είναι χαρακτηριστικό ότι μόνο το 10% των ερωτώμενων δήλωσε σταθερό ή αυξημένο εισόδημα.

Σοβαρή μείωση καταγράφεται και στο ύψος των δαπανών σε βασικές ανάγκες. Οι πολίτες κατέδειξαν ότι έχουν μειώσει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις δαπάνες τους σε μετακίνηση, ένδυση / υπόδηση και διασκέδαση. Ακόμα και οι δαπάνες για τη διατροφή/ σίτιση έχουν δεχθεί ιδιαίτερες μειώσεις με το 57% των ερωτώμενων να έχουν μειώσει αυτές τις δαπάνες έως και 20%.

Αν και οι πολίτες φαίνεται ότι αποφεύγουν να δανείζονται από τράπεζες και ότι ελαχιστοποιούν την χρήση πιστωτικών καρτών, ιδιαίτερα μεγάλο είναι το ποσοστό εκείνων που για την κάλυψη των αναγκών τους είτε χρησιμοποίησαν χρήματα που είχαν αποταμιεύσει, είτε δανείστηκαν από φίλους και συγγενείς. Επιπλέον ένας στους δέκα πολίτες δήλωσαν ότι απευθύνθηκαν σε ενεχυροδανειστήρια.

Για την αποταμίευση, φαίνεται ιδιαίτερα σημαντική για τους πολίτες, καθώς σε περίπτωση που υπήρχε αύξηση του εισοδήματος τους κατά 5%, οι περισσότεροι είτε θα αποταμίευαν (46%), είτε θα αύξαναν τις δαπάνες σίτισης/ διατροφής (27%).

Αναφορικά με τα αγοραστικά κριτήρια κατά τη διάρκεια της κρίσης, αυξήθηκε ραγδαία η σημαντικότητα των κριτηρίων της τιμής, των προσφορών, αλλά και της

ποιότητας των προϊόντων / υπηρεσιών. Περίπου ένας στους τρεις καταναλωτές δηλώνει ότι η «Ελληνική προέλευση των προϊόντων» αποτελεί πλέον σημαντικό αγοραστικό κριτήριο. Μικρή ή ελάχιστη είναι η αύξηση της σημαντικότητας άλλων κριτηρίων όπως η συσκευασία και η επωνυμία των προϊόντων.

Επιπλέον, λόγω του υψηλού κόστους ζωής και της μείωσης των εισοδημάτων, οι πολίτες φαίνεται ότι αποφεύγουν να αγοράζουν πολύ ακριβά προϊόντα προτιμώντας συνήθως εκείνα ιδιωτικής ετικέτας (π.χ. spag, AB, κτλ), καθώς επίσης καταγράφεται ότι προγραμματίζουν περισσότερο από το παρελθόν τις αγορές τους ώστε να μην υπερκαταναλώνουν. Παρόλα αυτά, η προτίμηση των καταναλωτών να αγοράσουν προϊόντα από τις τοπικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις, δεν καταγράφεται ιδιαίτερα έντονη.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η γνώμη των καταναλωτών για τις ενέργειες των επιχειρήσεων στην κρίση. Θεωρούν ότι οι επιχειρήσεις δεν μείωσαν τις τιμές των προϊόντων, ότι πρέπει να εκδίδονται όλες οι αποδείξεις και ότι θα πρέπει να δοθούν φορολογικά και άλλα κίνητρα στις επιχειρήσεις (ιδιαίτερα στις νέες). Ένας στους δυο καταναλωτές συμφωνεί (αντιλαμβάνεται) ότι οι επιχειρήσεις αναγκαστικά απολύουν προσωπικό προκειμένου να επιβιώσουν.

Η παρούσα οικονομική κατάσταση έχει επηρεάσει και ψυχολογικά τους πολίτες, με τα αισθήματα της ανασφάλειας, του άγχους και της απογοήτευσης να κυριαρχούν. Η αβεβαιότητα για το αύριο επιφέρει μεγάλο πλήγμα στην συναισθηματική κατάσταση των πολιτών, μη ξέροντας αν θα μπορούν να καλύψουν ακόμα και τις βασικές ανάγκες για επιβίωση εκείνων αλλά και των οικογενειών τους.

Ενδεικτικό είναι και το γεγονός ότι περίπου τέσσερις στους δέκα ερωτώμενους σκέφτηκαν το ενδεχόμενο μετανάστευσης στο εξωτερικό για αυτούς ή τα μέλη της οικογένειάς τους.

Τέλος, σχετικά με το μέλλον, οι πολίτες/ καταναλωτές πιστεύουν στην πλειοψηφία τους ότι η ανεργία, η Ελληνική Οικονομία και το οικογενειακό τους εισόδημα θα επιδεινωθούν. Λίγοι πιστεύουν ότι η λήξη της παρούσας κρίσης θα βρει την κοινωνία μας πιο δυνατή και λίγοι θεωρούν ότι η παρούσα αποτελεί ευκαιρία για αλλαγή προς το καλύτερο.

Μελλοντικές προεκτάσεις

Η συγκεκριμένη έρευνα διεξήχθη στα πλαίσια εκπόνησης προπτυχιακής εργασίας και διέπεται από ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι δεν μπορούν να επιτρέψουν την γενίκευση των αποτελεσμάτων της.

Πρώτα απ' όλα, το δείγμα της έρευνας είναι σχετικά μικρό και προτείνεται η διεξαγωγή της έρευνας με διανομή του ερωτηματολογίου σε μεγαλύτερο δείγμα του πληθυσμού.

Επίσης αναφορικά με το τις βαθύτερες πεπιοθήσεις των πολιτών του Ηρακλείου για την οικονομική συγκυρία, προτείνεται η εκπόνηση μιας περισσότερο ποιοτικής έρευνας στους πολίτες μέσω άλλων μεθοδολογιών (π.χ. ομάδες εστίασης).

Λύσεις και προτάσεις αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης :

1. Η αξιοποίηση του φυσικού πλούτου της Ελλάδας, όπως για παράδειγμα τα κοιτάσματα πετρελαίου, το φυσικό αέριο και άλλα.
2. Οι επιχειρήσεις πρέπει να αντιλαμβάνονται άμεσα τι συμβαίνει γύρω τους , να μειώνουν το κόστος απομακρύνοντας προϊόντα ή πελάτες που είναι ζημιογόνοι. Να αναζητήσουν νέες πηγές ανάπτυξης πωλήσεων και να αντλήσουν νέες ιδέες με την βοήθεια των εργαζομένων και των πελατών.
3. Μείωση φορολογίας , άμεσων - έμμεσων φόρων, ΦΠΑ κ.λπ. απλοποίηση των γραφειοκρατικών διαδικασιών για έναρξη λειτουργίας νέων επιχειρήσεων και στήριξη αυτών μέσω χορηγήσεων και κονδυλίων ΕΣΠΑ.
4. Δημιουργία θέσεων εργασίας για νέους ανάλογα με τα προσόντα τους και θέσπιση συστηματικών προγραμμάτων μετάβασης από την εκπαίδευση στην εργασία ώστε να αποκτηθεί η πρώτη εργασιακή εμπειρία.
5. Ο Ελληνικός λαός θα πρέπει να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση με ψυχραιμία, να εντοπίσουν τις κύριες τους ανάγκες και να κάνουν περικοπές στα μη απαραίτητα. Επίσης, να στηριχτούν στις ανθρώπινες σχέσεις, τους φίλους, την ηθική και να επανεξετάσουν το σύστημα αξιών τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόφωνη βιβλιογραφία

Γαλάνης Β.Π., 2006. Βασικό Μάρκετινγκ, Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλης

Κυριακόπουλος, Γ., Τσιάντου, Β. (2010), Οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις της στην υγεία και την ιατρική περίθαλψη. *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, σσ. 834-840

Μάλλιαρης, Π. Γ., 2001. Εισαγωγή στο Μάρκετινγκ, Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλης

Μυσιρλάκης, Γ, 2010, *ΗΜΕΡΗΣΙΑ*. 25 Οκτ. σσ, 7-8.

Τσακαλογιάννης, Π., 2008, Σύγχρονη Ευρωπαϊκή ιστορία, Τόμος Α', Αθήνα.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Bellofiore, R. and Halevi, J. (2010). "Could be Raining: The European Crisis After the Great Recession". *International Journal of Political Economy* 39 (4), pp.5-30.

Bowles, S., Gordon, D. and Weisskopf, T. (1986). Power and Profits: The Social Structure of Accumulation and the Profitability of the Postwar US Economy. *Review of Radical Political Economics*, 18 (1&2), pp. 132-167.

Brenner, R. (1998). "The Economics of Global Turbulence. A Special Report of the World Economy", 1950-98. *New Left Review* 229.

Carnara, S. (2007). The Dynamics of the Profit Rate in Spain. *Review of Radical Political Economics*, 39 (4), pp. 543-561.

Crotty, J. (2000). Structural Contradictions of the Global Neoliberal Regime. *Review of Radical Political Economics*, 32 (3), pp. 361-368.

Giordano, R., Momigliano, S., Neri, S. and Perotti, R. (2007). "The effects of fiscal policy in Italy: Evidence from a VAR model", *European Journal of Political Economy*, 22 (3), pp. 707-733.

Gros, D. and Mayer, T. (2011). "Refinancing the EFSF via the ECB", CEPS Commentary, Economic policy.

Glyn, A. and Sutcliffe B. (1972). *Capitalism in crisis: British capitalism, workers and the profit squeeze*. Middlesex: Penguin Press.

Glyn, A. 1975. Notes on the profit squeeze, *Bulletin of the Conference of Socialist Economists*, 4: 1-11.

Janlert, U. (1992). Unemployment and blood pressure in Swedish building labourers. *Journal of General Internal Medicine*, (6) pp. 231-241.

Kotz, D. (2003). Neoliberalism and the SSA theory of **long-run capital accumulation**, *Review of Radical Political Economics*, 35 (3), pp. 263-270.

Kotz, D. (2008). Contradictions of economic growth in the **Neoliberal era: Accumulation** and Crisis in the Contemporary U.S. Economy. *Review of Radical Political Economics*, 40 (2), pp. 174-188.

Kotz, D. (2009). The financial and economic crisis of 2008: A systemic crisis of neoliberal capitalism. *Review of Radical Political Economics*, 41 (3), pp. 305-317.

Kotler, F., 1997. *Μάρκετινγκ – Μάνατζμεντ: Ανάλυση, Σχεδιασμός, Υλοποίηση & Έλεγχος*, Αθήνα: Εκδόσεις Interbooks

Kotler, F. and Keller, K., 2006. *Μάρκετινγκ – Μάνατζμεντ, 12η Αμερικάνικη Έκδοση*, Αθήνα: Εκδόσεις Κλειδάριθμος

Laibman, D. (2010) "Capitalism, Crisis, Renewal: Some Conceptual Excavations". *Science and Society* 74 (3), pp. 380-394.

Maniatis, T. (2012a) Marxist theories of crisis and the current economic crisis *Forum for Social Economics Vol* (forthcoming)

Maniatis, T. (2012b) Workers' benefits and taxes and the fiscal crisis in southern Europe, *International Journal of Management Concepts and Philosophy*, Vol 5 (1).

Maniatis, T. and Passas, C. (2012) Profitability, capital accumulation and crisis in the Greek economy 1958-2009: A Marxist analysis *Review of Political Economy*.

Marquetti, A., Maldondo Filho, E., and Lautert, V. (2010). *The Profit Rate in Brazil*. *Review of Radical Political Economics*, 42 (4), pp. 485-504.

Mohun (2006). Distributive shares in the US economy, 1964-2001. *Cambridge Journal of Economics*, 30 (3), pp. 347-370.

Moseley, F. (1988). The rate of surplus value, the organic composition and the general rate of profit in the US economy, 1947-1967: *a critique and update of Wolff's estimates*" *American Economic Review* ,78 (1), pp. 298-303.

O' Connor, J. (1984). *Accumulation Crisis*, New York: Basil Blackwell.

Shaikh, A. (1987). "The falling rate of profit and the economic crisis in the US". In *The Imperiled Economy*. New York: Union for Radical Political Economics.

Shaikh, A. (2011). "The first Great Depression of the 21st Century". In *The Crisis this Time: Socialist Register 2011*. L. Panitch, G. Albo and V. Chibbert (eds) New York/London: Monthly Review Press/Merlin Press.

Shaikh, A. and Tonak, E.A. (1994). *Measuring the Wealth of Nations: The Political Economy of National Accounts*. Cambridge, Cambridge University Press.

Stuckler, D., Basu, S., Suhrcke, M., Coutts, A., Mckee, M. (2009). The public health effect of economic crisis and alternative policy responses in Europe: an empirical analysis. *Lancet*, 5 Nov. pp 315-323

Varoufakis, Y., Halevi, J. and Theocarakis, N. (2011). *Modern Political Economics: Making Sense of the post-2008 World*, Routledge.

Weisskopf, T. (1979). "Marxian Crisis Theory and the Rate of Profit in the Postwar U.S. Economy", *Cambridge Journal of Economics*, 3 (4), pp. 341-378.

WILKINSON RG. *Unhealthy societies: The afflictions of inequalities*. Ed 1. Routledge, London, 1996.

Winefield, AH. (1995). Unemployment : its psychological costs. In: Cooper CL, Robertson IT, editors. *International review of industrial and organizational psychology*. New York, John Wiley & Sons Ltd

Διαδικτυακές πηγές

Darvas, Z., Pisani-Ferry, J. and Sapir, A. (2011a), "A comprehensive approach to the euro area debt crisis", Bruegel Policy Brief, [Διαδίκτυο], Φεβρουάριος 2012, Διαθέσιμο στο : http://aei.pitt.edu/15763/1/110207_A_comprehensive_approach_to_the_euroarea_debt_crisis.pdf. [12 Μαΐου 2015]

Darvas, Z., Gouardo, C., Pisani-Ferry, J. and Sapir, A. (2011b). "A comprehensive approach to the euro area debt crisis: Background calculations", Bruegel Working Paper, [Διαδίκτυο], Μάιο 2011, Διαθέσιμο στο: http://aei.pitt.edu/30421/1/A_comprehensive_approach_to_euro-area_crisis_Background_calculations_%28English%29%5B1%5D.pdf. [22 Μαΐου 2015]

de Grauwe, P. (2011). "The governance of a fragile Eurozone", CEPS Working Document, No. 346, [Διαδίκτυο], Μάιο 2011, Διαθέσιμο στο : <http://www.ceps.be/book/governance-fragileeurozone>. [22 Μαΐου 2015]

Durden, T. (2011). "The 'EURECA' moment", [Διαδίκτυο], 9 Φεβρουαρίου 2015, Διαθέσιμο στο : <http://www.zerohedge.com/news/eureca-moment>. [15 Απριλίου 2015]

Έρευνα ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2012, "Εισόδημα - Δαπάνες Νοικοκυριών", [Διαδίκτυο], 23 Ιανουαρίου 2014, Διαθέσιμο στο: <http://www.gsevee.gr/meletes-2/249-2013-02-07-09-33-09>. [10 Δεκεμβρίου 2014]

Παπαδάκη, Π., 2010. ΠΑΓΚΡΗΤΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ., [Διαδίκτυο], 9 Ιανουαρίου 2010, Διαθέσιμο στο : <http://paramythia.pblogs.gr/2010/01/565250.html>. [12 Δεκεμβρίου 2014]

Λεβεντάκη, Έ. , 2015. Ο κοινωνικός αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης, [Διαδίκτυο], Δεκέμβριο 2011, Διαθέσιμο στο : <http://psychologia.gr/2011/12/koinwnikos-antiktypos-krisis/> [18 Δεκεμβρίου 2014]

Ζώνιου-Σιδέρη, Α, 2014. Οι επιπτώσεις της οικονομικής στην ελληνική παιδεία, [Διαδίκτυο], Ιουλίου 2014, Διαθέσιμο στο : <http://www.zougla.gr/omogenia/article/i-epiptosis-tis-ikonomiki-krisis-stin-eliniki-pedia> [15 Απριλίου 2015]

ΕΣΥΕ. Βασικά μεγέθη απασχόλησης, Ποσοστό ανεργίας 2009, [Διαδίκτυο], Μάιος 2010, Διαθέσιμο στο : <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-presentation> [20 Απριλίου 2015]

Galbraith, J.K. (2011), "Is the federal debt unsustainable?", Policy Note, Levy Economics Institute of Bard College, [Διαδίκτυο], Φεβρουάριος 2011, Διαθέσιμο στο : http://www.levyinstitute.org/pubs/pn_11_02.pdf. [21 Απριλίου 2015]

Krimpas, G.E. (2010). "The recycling problem in a currency union", Levy Economics Institute of Bard College, [Διαδίκτυο], Working Paper No. 595, in http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_595a.pdf. [30 Μαΐου 2015]

Varoufakis, Y. and Holland, S., (2011), "A modest proposal for overcoming the euro crisis", Policy Note, Levy Economics Institute of Bard College, [Διαδίκτυο], Μάρτιος 2011, Διαθέσιμο στο : http://www.levyinstitute.org/pubs/pn_11_03.pdf. [3 Μαΐου 2015]

WORLD BANK. Global turmoil having dramatic effects on capital flows to developing countries. , [Διαδίκτυο], 2009. Διαθέσιμο στο : <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:22216950~paePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>[13.04.2015].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι : ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ερωτηματολόγιο διερευνά την αντίληψη και τις πεποιθήσεις των πολιτών του Ηρακλείου για την τρέχουσα και την μελλοντική οικονομική κατάσταση στο πλαίσιο της πτυχιακής εργασίας με τίτλο «Αποτύπωση του Οικονομικού Κλίματος του Ν. Ηρακλείου».

Παρακαλώ απαντήστε με ειλικρίνεια. Τα στοιχεία που θα συλλεγούν, θα χρησιμοποιηθούν με εμπιστευτικό τρόπο.

ΜΕΡΟΣ Α: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φύλο

Άνδρας   Γυναίκα

2. Ηλικία

18-25 ετών   26-35 ετών   36-45 ετών   46-55 ετών   ≥ 56 ετών

3. Οικογενειακό Ετήσιο Εισόδημα

≤ 12.000€   13-24.000€   25-30.000€
 ≥31.000€

4. Εκπαιδευτικό Επίπεδο

Απόφοιτος Λυκείου   ΑΕΙ/ ΤΕΙ   Μεταπτυχιακό   Άλλο

5. Κατάσταση Εργασίας

- Αυτοαπασχολούμενος/ Επιχειρηματίας
  Υπάλληλος
  Συνταξιούχος
  Άνεργος/ή

ΜΕΡΟΣ Β: ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

6. Περίπου πόσο υπολογίζετε ότι μειώθηκε το οικογενειακό σας εισόδημα λόγω κρίσης;

- έως 10%
 11-20%
 21-30%
 ≥31%
 Αμετάβλητο
 Αυξήθηκε

7. Πόσο μειώσατε τις δαπάνες σας στις ακόλουθες κατηγορίες εξόδων λόγω κρίσης;

	έως 10%	11-20%	21-30%	≥31%	Δεν μειώθηκαν
Μετακίνηση(βενζίνη, εισιτήρια, κλπ);	☐	☐	☐	☐	☐
Σίτιση / Διατροφή	☐	☐	☐	☐	☐
Ένδυση / Υπόδηση	☐	☐	☐	☐	☐
Διασκέδαση / Ψυχαγωγία	☐	☐	☐	☐	☐

8. Έως τώρα, σε ποια / ποιες από τις παρακάτω ενέργειες έχετε προβεί, σε περίπτωση που δεν καταφέρατε να καλύψετε τις υποχρεώσεις σας;

- Χρησιμοποίησα χρήματα από αποταμίευση συγγενείς/φίλους
  Δανείστηκα
- Χρησιμοποίησα πιστωτική κάρτα περιουσιακών στοιχείων
  Πούλησα μέρος
- Απευθύνθηκα σε τράπεζες ενεχυροδανειστήριο
  Απευθύνθηκα σε
- Άλλο (αναφέρετε) _____

9. Κατά πόσο αυξήθηκε για εσάς η σημαντικότητα των ακόλουθων αγοραστικών κριτηρίων λόγω κρίσης;

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
Τιμή	☐	☐	☐	☐	☐
Ποιότητα	☐	☐	☐	☐	☐
Συσκευασία	☐	☐	☐	☐	☐
Προσφορές	☐	☐	☐	☐	☐
Ελληνική Προέλευση προϊόντων	☐	☐	☐	☐	☐
Επωνυμία / Μάρκα	☐	☐	☐	☐	☐

10. Κατά πόσο συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις;

Λόγω κρίσης...	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
αποφεύγω να δανείζομαι για να κάνω αγορές	☐	☐	☐	☐	☐
έχω μειώσει τις αγορές μου με πιστωτικές κάρτες	☐	☐	☐	☐	☐
προγραμματίζω περισσότερο τις αγορές μου	☐	☐	☐	☐	☐
αγοράζω περισσότερο προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας (π.χ. spar, A B, κλπ) από ότι πριν την κρίση	☐	☐	☐	☐	☐
προτιμώ να αγοράζω από τις τοπικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις και όχι από πολυεθνικές	☐	☐	☐	☐	☐

11. Κατά πόσο συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις που αφορούν τις επιχειρήσεις

Λόγω κρίσης...	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
οι επιχειρήσεις έχουν μειώσει σημαντικά τις τιμές των προϊόντων / υπηρεσιών τους	☐	☐	☐	☐	☐
οι επιχειρήσεις αναγκαστικά απολύουν προσωπικό για να	☐	☐	☐	☐	☐

επιβιώσουν

θα πρέπει να μειωθεί η φορολογία των επιχειρήσεων για να αντέξουν στην κρίση και να είναι πιο ανταγωνιστικές

θα πρέπει να «κόβουν» αποδείξεις για όλα τα προϊόντα / υπηρεσίες που προσφέρουν

θα πρέπει να δοθούν περισσότερα κίνητρα στις νέες επιχειρήσεις

12. Η οικονομική κρίση τι συναισθήματα σας έχει προκαλέσει;

- Απογοήτευση Άγχος Ανασφάλεια
 Τίποτα από τα παραπάνω Άλλο _____

13. Έχετε σκεφθεί το ενδεχόμενο μετανάστευσης για εσάς ή μέλη της οικογένειάς σας στο εξωτερικό;

- Ναι Όχι

ΜΕΡΟΣ Γ: ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ

14. Πιστεύετε ότι τους επόμενους 12 μήνες...

	Θα βελτιωθεί	Θα χειροτερέψει	Θα μείνει σταθερή	Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ
η ανεργία	☐	☐	☐	☐
η ελληνική οικονομία θα βελτιωθεί	☐	☐	☐	☐
το οικογενειακό σας εισόδημα θα βελτιωθεί	☐	☐	☐	☐

15. Αν υπάρξει αύξηση του εισοδήματός σας κατά 5%, σε ποια κατηγορία εξόδων θα δίνετε πρώτα περισσότερα χρήματα; (επιλέξτε μόνο μια)

Μετακίνηση Σίτιση/Διατροφή Ένδυση / Υπόδηση

Διασκέδαση / Ψυχαγωγία Τίποτα από τα παραπάνω, θα αποταμίευα

16. Πιστεύετε ότι η παρούσα κρίση είναι και μια ευκαιρία για αλλαγή προς το καλύτερο;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ

17. Πιστεύετε ότι η λήξη της παρούσας κρίσης θα βρει την κοινωνία μας πιο δυνατή;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ

Σχόλια - Παρατηρήσεις

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ